कहाणय-तिगं

डॉ. ए. एम्. घाटगे, एम्.ए., पीएच्.डी.
डेक्कन कॉलेज, रिसर्च इन्स्टिटच्यूट, पुणे.

आणि

प्रा. एम्. एस्. रणदिवे, एम्.ए.
छत्रपति शिवाजी कॉलेज, सातारा.

मूल्य रु. ५-००

कहाणय-तिगं

डॉ. ए. एम्. घाटगे, एम्.ए., पीएच्.डी.,
डेक्कन कॉलेज, रिसर्च इन्स्टिटचूट, पुणें

—आणि—

प्रा. एम्. एस्. रणदिवे, एम्.ए.,
छत्रपति शिवाजी कॉलेज, सातारा.

मूल्य रु. ५—००

निवेदन

कोल्हापूरातील शिवाजी विद्यापीठाच्या पदवीपूर्व (कला व विज्ञान) परीक्षेस (१९६६ ते १९६८) अर्धमागधी विषयास '**कहाणय–तिगं**' हा गद्य-विभाग व '**पउमचरियं**' (अ. २७ व २८) हा पद्यविभाग लावण्यात आलेला आहे. प्रस्तुत गद्यग्रंथांत विद्यार्थ्यांना सुलभ जावे म्हणून डॉ. ए. एम्. घाटगे यांनीं संपादिलेल्या गद्यपाठाबरोबर प्रा. एम्. एस्. रणदिवे यांची मराठींतील प्रस्तावना, शब्दार्थ, टीपा आणि भाषांतर आम्ही प्रसिद्ध करीत आहोत. विद्यार्थीवर्ग '**कहाणय–तिगं**' चें स्वागत करून यशाचा वाटा उचलेल अशी आशा आहे.

सौ. सुचेता माधव रणदिवे.

प्रस्तावना

प्रास्ताविक

देवेंद्रगणींनी 'उत्तरज्झयणसुत्तं' वर 'सुखबोधालघुवृत्ति' नांवाची संस्कृतांत टीका लिहिली आहे. टीका लिहित असताना कांही शब्दांच्या व श्लोकांच्या स्पष्टीकरणार्थ त्यांनी अधुनमधून प्राकृतात अनेक आकर्षक व उद्‌बोधक कथा सांगितल्या आहेत.

'उत्तरज्झयणसुत्तं' च्या २ ऱ्या 'परीसहज्झयणं' अध्यायातील याचनापरीषहाच्या (श्लोक २८–२९) स्पष्टीकरणार्थ त्यांनी 'बारवई–विणासो' ही कथा सांगितली. 'चाउरंगिज्जं' या ३ ऱ्या अध्यायाच्या १ ल्या श्लोकांतील मनुष्यजन्माच्या दुर्लभतेच्या स्पष्टीकरणार्थ चोल्लकादि दहा दृष्टांत दिले आहेत. ६ व्या 'स्वप्ना' च्या स्पष्टीकरणार्थ त्यांनी 'मूलदेवो' कथा लिहिली. 'नमिपव्वज्जा' या ९ व्या अध्यायाच्या सुरवातीला 'करकंडू,' 'दुम्मुहो,' 'नमी' आणि 'नग्गई' या चार प्रत्येकबुद्धांच्या कथा त्यांनी सांगितल्या आहेत. अशारीतीने 'बारवई–विणासो' 'मूलदेवो' व 'करकंडू' या तीन कथा 'कहाणय–तिगं' मध्ये घेतल्या आहेत.

देवेंद्रगणि

अनेक प्राचीन साहित्यकाराप्रमाणेच आपणास देवेंद्रगणीविषयी विशेष माहिती मिळत नाही. त्यांच्या स्वतःच्या ग्रंथांतील प्रशस्तिवरून व इतर लेखकांच्या टीकादि ग्रंथावरून त्यांच्याविषयी जी थोडी माहिती उपलब्ध होते ती अशी–

देवेंद्रगणि साधारणपणे ११ व्या शतकाच्या मध्यापासून (इ. स. १०६४) ते ११ व्या शतकाच्या शेवटापर्यंतच्या (इ. स. १०८४) काळात होऊन

गेले असावेत. ते बृहद्गच्छातील होते. उद्योतनसूरींचे शिष्य आम्रदेव हे त्यांचे गुरु होत. आम्रदेवांचे सहाध्यायी मुनिचंद्रांच्या सांगण्यावरून त्यांनी 'सुखबोधालघुवृत्ति' अणहिलवाटकपुरात दोहडि (दोहट्टि) श्रेष्ठीच्या घरी वि. सं. ११२९ (इ. स. १०७३) मध्ये लिहिली. या टीकेचें वैशिष्ठ्य म्हणजे यांत सविस्तर आकर्षक शैलीने लिहिलेल्या उद्बोधक कथा होत. यापूर्वी मुनिधर्म स्वीकारताच त्यांनी ४१ प्रकरणामध्ये प्राकृतांत 'आख्यानमणिकोश' ग्रंथ रचला होता. नंतर ते 'नेमिचंद्रसूरि' म्हणून प्रसिद्धीस आले. तसेच त्यांना 'सैद्धांतिक शिरोमणि' अशी पदवी पण मिळाली. दोहडिश्रेष्ठीच्या उदार आश्रयाने त्यांच्या घरीं त्यांनी इ. स. १०८४ मध्ये 'महावीरचरियं' हा प्रदीर्घ पद्यमय असा प्राकृतात ग्रंथ लिहिला. त्यावेळीं अणहिलवाटकपुरात कर्णराजा राज्य करीत होता. तसेंच त्यांनी प्राकृतांत गद्यमय 'रयणचूडचरियं' लिहिलें. आत्मबोधकुलक व दानशील-तपोभावनाकुलकें त्यांच्या नांवावर प्रसिद्ध आहेत. देवेंद्रगणि हे गाढे विद्वान असून त्यांच्या उपलब्ध साहित्यावरून संस्कृत-प्राकृतभाषांवर त्यांचें चांगलेंच प्रभुत्व होतें असें दिसते. त्यांचा विहार प्रामुख्याने उत्तर गुजरातमध्ये झाला असावा.

द्वारवतीचा विनाश

समवशरणात २२ वे तीर्थंकर भगवान् अरिष्टनेमींच्या हितोपदेशानंतर त्यांना कृष्णवासुदेवाने संपन्न अशा सुवर्णमय द्वारवतीच्या व यादवकुळाच्या नाशाविषयी आणि स्वतःच्या मृत्युविषयी विचारलें. 'मदिरापानाने उन्मत्त होऊन शांबादि राजकुमाराकडून अपमानित झाल्यामुळे द्वीपायनमुनि क्रोधाविष्ट होऊन द्वारवती जाळून टाकील व यादवकुलाचा नाश करील; तसेच जराकुमारापासून तुझा मृत्यु होईल?' असें भगवान् अरिष्टनेमींनी सांगितलें.

'आपल्या प्राणप्रिय धाकट्या भावाचा आपल्या हातून मृत्यु होणार' या विचाराने दुःखी होऊन सर्वांचा निरोप घेऊन जराकुमाराने अरण्यवास पत्करला. तसेच आपल्याकडून द्वारवती व यादवांच्या नाशाचें दुष्कृत्य घडणार हें भाकित समजताच द्वीपायनहि दुसऱ्या अरण्यात गेला.

कृष्णवासुदेवाच्या आज्ञेवरून मद्यादि मादक पदार्थ कदंबवनांतील शिलाकुंडात टाकण्यात आले. बलदेवबंधु सिद्धार्थ सारथ्याने विरागी बनून मुनिदीक्षा घेतली. तपाचरणाने सहा महिन्यातच तो स्वर्गाला गेला.

सहा महिन्याच्या काळात ती दारू परिपक्व व स्वादिष्ट झाली. शिकाऱ्याच्या सांगण्यावरून शांबादिकुमारांनी ती यथेच्छ प्राशन केली. उन्मत्तपणे नाचत भटकत असता पर्वतावर तपाचरण करीत असलेल्या द्वीपायनास पाहून 'द्वारवतीच्या विनाशास हाच कारणीभूत होणार,' म्हणून त्यांनी त्यास लाथाबुक्क्यांनी खूप बदडलें. हें कळताच कृष्ण बलदेवासमवेत कुमारांच्या अविचाराबद्दल द्वीपायनाची क्षमा मागू लागला. पण बलदेव-कृष्णांना सोडून यादवासह द्वारवती जाळून टाकण्याचें द्वीपायनाने निदान बांधल्यामुळे दोघेहि निराश मनाने परतले. द्वीपायनहि मरण पावल्यावर उग्र बालतपामुळे व निदान कर्मामुळे अग्निकुमारदेवामध्ये भवनवासीदेव झाला.

पुनः रैवतक पर्वतावर भगवान् अरिष्टनेमींचें समवशरण आलें. त्यांच्या हितोपदेशाने प्रद्युम्न, निषध, शुक, सारण, शांबादि कुमारांनी दीक्षा घेतली. रुक्मिणीहि आर्यिका झाली. कृष्णाने घोषणा करविल्यामळे द्वीपायनाच्या भीतीने सर्वच जनता आपल्या शक्तिनुसार अनुव्रतादि धर्माचरणात व उपवासादि तपाचरणात मग्न झाली. त्यामुळे अग्निकुमार झालेला द्वीपायन संधि पहात तेथेच दडून राहिला.

बारा वर्षानंतर द्वीपायन निष्प्रभ झाला आहे असे वाटून सर्वजण मदिरासक्त होऊन विलासात रममाण झाले. या संधीचा फायदा घेऊन अग्निकुमारदेव द्वारवती पेटवून त्यात आक्रोश करीत असलेल्या सर्वांना फेकू लागला. बलदेव व कृष्ण रोहिणी-देवकीसह वसुदेवास रथात घालून बाहेर पडू लागले, पण त्यांना मागे सोडून दुःखी अंतःकरणाने त्यांना बाहेर पडावे लागले. अशा स्थितींत बलदेवाच्या चरमदेहदारी कुब्जवारकपुत्रास जृंभकदेवांनी उचलून पल्हवदेशांत भ. अरिष्टनेमिजवळ नेलें. आपल्या निदानाप्रमाणे अग्निकुमारदेव झालेल्या द्वीपायनाने द्वारवती जाळून टाकली व ती सहा महिने जळून शेवटीं पश्चिमसमुद्रामध्ये बुडून गेली.

कर्माच्या परिणामाच्या भीषणतेबद्दल चिंतन करीत साश्रूनयनाने कृष्ण–बलदेव पांडवाकडे जाण्याकरिता पायीं निघाले. सुराष्ट्रदेश ओलांडून ते हस्तिकल्पनगरापाशी आले. कृष्ण तहानभूकेने व्याकूळ झाला. त्यास तेथेच बसवून बलदेव बाजारात आला. त्याने आंगठी देऊन अन्न व कडे देऊन मद्य घेतलें व तो परत जाऊ लागला. उत्पातअग्नीमध्ये द्वारवतीसह सर्व यादव भस्मसात झाल्याचे तेथील लोकांना कळले होते. त्याचें रूप बलदेवासारखे दिसते म्हणूनच सर्वजण आश्चर्य करू लागले. धृतराष्ट्रपुत्र ऋक्षदंतराजाने सैन्यानिशी युद्धास सुरवात केली. बलदेवाच्या गर्जनेने संकटाचा इषारा मिळताच कृष्णहि तेथे आला. दोघांनी ऋक्षदंताचा पराजय केला. 'आम्ही राज्य करण्याचे सोडलें आहे, आपल्या राज्याचा उपभोग घे' म्हणून त्याच्याकडेच राज्य सोपवून ते दक्षिणेकडे निघाले.

कौशांबी अरण्यात कृष्ण तहानेने व्याकूळ झाला, म्हणून पाणी आणण्याकरिता बलदेव गेला. कृष्ण पाय गुढग्यावर ठेवून व रेशमी वस्त्र अंगावर घेऊन विसावा घेऊ लागला. दूरून हरिण आहे असे वाटून शिकारीकरिता आलेल्या जराकुमाराने तीर सोडून कृष्णाच्या पायाच्या तळव्यांत मर्मस्थानीं विद्ध केलें. हा आपला प्राणप्रिय भाऊ कृष्ण आहे हें कळताच जराकुमार शोक करू लागला. कृष्णाने द्वारवतीच्या नाशाची वगैरे सर्व हकिगत सांगून, 'जिनवाणी खोटी होणार नाही, कर्मच दोषी आहे,' अशा रीतीने सांत्वन करून आणि आपल्या गळ्यातील कौस्तुभरत्न देऊन जराकुमारास पांडवाकडे पाठविलें. कृष्णाने नमोकारमंत्राचा जप केला. पण शेवटीं 'द्वीपायनाने द्वारवतीचा नाश केल्यामुळे त्यास ठार केले पाहिजे,' अशा अशुभभावनेने मरण पावून तो तिसऱ्या वालुकाप्रभा नरकात गेला.

कृष्णासाठी कमलपानांच्या द्रोणामध्ये पाणी घेऊन अपशकुन होत असताहि बलदेव आला आणि कृष्ण झोपला आहे अशी त्याची समजूत झाली. पण काळ्या माशा वर घोंगावत असलेल्या पाहून त्याने तोंडावरील वस्त्र बाजूला केलें. कृष्ण मेला म्हणून किंकाळी फोडून तो मूर्च्छित पडला व पुनः सावध होताच अत्यंत शोक करू लागला. मोहाधीन होऊन दुसऱ्या दिवशी

तें कृष्णाचें शव खांद्यावर घेऊन बलदेव पर्वत–वनामधून भटकू लागला. अवधिज्ञानाने हें जाणून पूर्व जन्मामध्ये सिद्धार्थ सारथी असलेला देव बलदेवाची मोहाधीन स्थिति पाहून कष्टी झाला. त्याने दैवी मायेने सपाट मैदानावर मोडलेला रथ जोडत असलेला मनुष्य, शिलाखंडावर कमळें लावत असलेला मनुष्य, जळक्या खोडाप्रमाणे तिंदुक झाडाला पाणी घालत असलेला मनुष्य आणि हाडाचा सापळा असलेल्या गायीस हिरवे गवत चारत असलेला मनुष्य निर्माण करून बलदेवास मोहातून जागृत केलें. जराकुमारा–कडून कृष्णाचा वध कसा झाला हें सांगून देवाने बलदेवास संबोधित केलें. त्यांनी दोन नद्यांच्या वाळवंटावर सुगंधित द्रव्यांनी पूजा करून कृष्णाच्या प्रेतास अग्निसंस्कार केला.

भ. अरिष्टनेमानीनीं पाठवलेल्या विद्याधरमुनिपाशीं मुनिदीक्षा घेऊन बलदेव तुंगिका पर्वतावर उग्र तपाचरण करू लागला. तो सिद्धार्थदेवहि पूर्व प्रेमाने त्याचें रक्षण करीत तेथेच राहिला.

दक्षिण–मथुरेस येऊन जराकुमाराने कौस्तुभरत्न पांडवास दिलें आणि द्वारवतीचा विनाश, कृष्णाचा मृत्यु, इत्यादि सर्व हकिगत सांगितली. त्यांनी जराकुमारास राज्यावर बसविलें. भगवंतांनी पाठविलेल्या धर्मघोषमुनिपाशीं पांडवांनी दीक्षा स्वीकारली. अनेक प्रकारचे उपवास करीत ते भ. अरिष्टनेमींच्याकडे चालले; पण ते ऊर्जयत पर्वतावर निर्वाणास गेल्याचें कळलें. शोक करून तेहि पौंडरीक पर्वतावर मोक्षास गेले. शिवादेवी, द्रौपदी, वसुदेव, रोहिणी, देवकी, इत्यादि निरनिराळ्या स्वर्गास गेलीं. रुक्मिणी व इतर मोक्षास गेल्या.

कोणीतरी दिव्य पुरुष आपलें राज्य बळकावण्याकरिता विद्या साध्य करीत असावा अशा विचाराने लोक त्याच्यावर चालून आले. पण सिद्धार्थ देवाने दैवी शक्तीने राममुनिजवळ भयंकर दिसणारे विक्राळ सिंह निर्माण केल्यामुळे ते घाबरून पळून गेले. अशारीतीने बलदेवमुनि नरसिंह म्हणून प्रसिद्ध झाला.

बलदेवमुनीच्या तपोबलाने व हितोपदेशाने वाघ, सिंहादि हिंस्र श्वापदें उपशांत झालीं, व अनुव्रतें स्वीकारून त्याची सेवा करूं लागलीं. पूर्वजन्मांत

संबंधित असलेला एक हरणयुवक जातिस्मरणाने विरागी होऊन मुनिमागें फिरूं लागला.

एकदा महिन्याचा उपवास सोडण्याकरिता भिक्षेसाठी शहरांत जात असता मुनीच्या सुंदर रूपावर भाळल्यामुळें पाणी भरण्याकरिता आलेल्या एका युवतीने घागरीचा काठ समजून काखेतून खालीं उतरवलेल्या आपल्या मुलाच्या गळ्याला फास घातला आणि त्याला विहिरींत सोडलें. बलदेवमुनीने त्या मुलाची सुटका केली आणि स्त्रियांच्या दृष्टिस न पडता भिक्षा घेण्याचें व्रत स्वीकारलें. तो परत अरण्यात गेला. अरण्यात गवत, लाकडें विकणाऱ्या लोकापासून भिक्षा मिळविणें किती कठीण आहे. अशारीतीने याचना–परीषह सहन करीत बलदेवमुनि तपाचरण करीत होता.

एकदा रथकार उत्तम लाकडाकरिता वनात झाडें तोडू लागला आणि विसाव्याच्या वेळीं भोजनास बसला. बलदेवमुनि व हरणयुवक तेथे आले. हे आपलें अहोभाग्य समजून रथकाराने विधिपूर्वक आहारदान दिलें. त्याचवेळीं सोसाटचाच्या वाऱ्याने अर्धें कापलेलें झाड अंगावर पडून तिघांचेहि प्राणोत्क्रमण झालें आणि ते ब्रह्मलोकात पद्मोत्तर विमानात देव होऊन जन्मले.

अवधिज्ञानाने नरकात कृष्ण दुःख भोगत असलेला पाहून बलदेव स्वर्गातून खालीं आला आणि कृष्णास उचलून नेऊ लागला. पण उष्णतेने लोणी वितळल्याप्रमाणे कृष्ण हातातून गळून पडू लागला. त्यास अत्यंत वेदना होऊ लागल्या. म्हणून कृष्णाने त्यास आपणास येथेच सोडून भारतात तिकटीचौकातून कृष्ण–बलदेवाच्या मूर्ति लोकांकडून स्थापन करावयास सांगितलें. लोकहि त्याप्रमाणे करून त्यांची पूजा करू लागले.

मूलदेव

रूपगुणसंपन्न व विचक्षण असूनहि जुगाराच्या व्यसनामुळे पित्याने अपमानित केल्यामुळे मूलदेवराजकुमार पाटलीपुत्रातून निघून भटकत उज्जयिनीनगरीस आला. गुटिकाप्रयोगाने वामनरूप धारण करून संगितादी कलांनी अद्भुत गोष्टी सांगून तो नगरीमध्ये प्रसिद्ध झाला. रूप तारुण्य व विज्ञानाने गर्वोन्मत झालेल्या प्रमुख देवदत्तागणिकेस कोणीहि मोहवू शकला

नाही. हें ऐकून एके दिवशीं सकाळीं तिच्या हवेलीपाशीं कर्णमधुर संगिताने त्यानें तिला विचलित केलें. तिनें त्यास घेऊन येण्याकरिता पाठवलेल्या पाठीत पोक आलेल्या माधवीदासीच्या अत्याग्रहाने तो तिच्याकडे गेला. जात असताना कलाकौशल्याने व विद्याप्रयोगाने त्याने तिला ओढून सरळ केलें. तें पाहून देवदत्ता चकित झाली व त्याच्या मधुर संभाषणाने तिचें मन त्याच्याकडे आकर्षित झालें

त्याचवेळी येऊन एका कलाकाराने वीणा वाजवून तिला खूष केलें. परंतु तारेत अडकलेला केस व वेळूतील खडा काढून मूलदेवाने वीणा वाजवून सर्वांना खूष केलें. इतकेच नव्हे तर त्याच्या वादनाने सतत गर्जना करणारी हत्तीण कान हलवीत घुमू लागली. वीणावादकाचा सत्कार करून त्याला निरोप दिल्यावर देवदत्तेने स्नानाची तयारी करविली. तिची संमति मिळताच मूलदेवाने चंपकतेलाने तिचें अंगमर्दन केलें. ती अत्यंत खूष झाली. हा कोणीतरी वेषांतर केलेला अपूर्व पुरुष असावा असा विचार करून त्याच्या चरणावर पडून अत्याग्रहाने तिने त्याचें खरें स्वरूप प्रकट करावयास लावलें. त्याचें मदनासारखें मोहक रूप पाहून ती त्याच्यावर अनुरक्त झाली. स्वत: तिने त्याच्या अंगाला तेल लावलें. दोघांनी स्नान व भोजन केलें. तिने त्यास पुन: पुन्हा आपल्या घरीं येण्याचा आग्रह केला.

एकदा मूलदेव मृदंग वाजवत असता देवदत्ता तेथील विचारधवल राजापुढे नृत्य करू लागली. खूष होऊन राजाने दिलेला वर तिने तसाच राखून ठेवला. देवदत्तेने जुगाराचे दोष दाखवूनहि मूलदेवावर त्याचा कांही परिणाम झाला नाही.

त्याच ठिकाणीं अचल नांवाचा एक श्रीमान व्यापारी देवदत्तेवर आषक झाला होता. मागेल ते वस्त्रालंकार तो तिला देत असे. तो मूलदेवाचा द्वेष करीत असे. म्हणून संधि सापडेल तेव्हाच मूलदेव देवदत्तेकडे जात असे. देवदत्तेची आई अनेक तऱ्हेने 'जुगारी मूलदेवाचा त्याग कर व भरपूर पैसे देणाऱ्या अचलाचा स्वीकार कर,' असें सांगू लागली. 'ज्याप्रमाणे रसहीन ऊसाचें चिपाड, पाकळ्या गळलेल्या फुलाचा देठ किंवा नीरस आळतें, तसा हा जुगारी मूलदेव आहे,' असें ती म्हणू लागली. परंतु

मूलदेवाच्या गुणावर अनुरक्त असल्यामुळे तिने त्याचा त्याग केला नाही. एकदा ऊस पाहिजे म्हणताच अचलाने पानासकट गाडीभर ऊस पाठविले. पण दुसऱ्या दिवशीं मूलदेवाने दोन ऊसांच्या लहान लहान गंडेऱ्या केल्या. वेलदोडा-कापरादि चुऱ्याने सुगंधित करून व नवीन पात्रांत घालून त्याने माधवीच्या हातून त्या पाठविल्या. देवदत्तेने मातेला दोघातील गुणविषयक अंतर दाखविलें. म्हणून मूलदेवाचा अपमान करून घालवून देण्याकरिता देवदत्तेच्या मातेने अचलाशीं संगनमत करून एक उपाय योजला. गांवाला जाणार' असे देवदत्तेला खोटेंच सांगून अचल निघून गेला आणि मूलदेव आल्यावर आपल्या शस्त्रसज्ज दोस्तांची टोळी घेऊन तेथे आला. देवदत्तेने मूलदेवास पलंगाखालीं दडविलें. अचल पलंगावर बसला आणि अशा स्थितींत स्नान केल्याचें स्वप्न खरें करण्याकरिता तिला स्नान घालण्यास त्याने सांगितलें. ऊन पाण्याने स्नान घालताच मूलदेव खालीं भिजून चिंब झाला. अचलाने केस धरून मूलदेवाला पलंगाखालून ओढलें. सभोवती त्याचे शस्त्र घेतलेले दोस्त पाहून मूलदेव पाहिजे तें करावयास सांगून गप्प बसला. अचलानेहि हा महापुरुष जाणून संकटाच्या वेळीं अशीच आपलीही सुटका करावी असें सांगून त्यास सोडून दिलें.

अपमानित झालेला मूलदेव बेणातटाकडे निघाला. अरण्यांतून जात असता वीरनिधानवाडीस जात असलेला लोकांनी निर्घृणशर्मा नांव ठेवलेला एक सद्धड ब्राह्मण सोबतीला मिळाला. ते बोलत जाऊ लागले व दुपारी सरोवराकाठीं विसाव्यास थांबले. आपल्या जवळच्या शिदोरीतील सातू पाण्यांत भिजवून सद्धड खाऊ लागला. 'ब्राह्मण जात अशीच खादाड आहे, नंतर तो आपणास खायला देईल,' असा त्याने विचार केला. पण ब्राह्मणाने मूलदेवास कांहीं दिलें नाही. पुनः प्रवास सुरू झाला. तिसऱ्या शेवटच्या दिवशीहि त्याने दिले नाही. जाताना बोलावयास सोबत मिळाल्यामुळे मूलदेवाने त्यास नांव सांगून आपलें साध्य पुरें झाल्यास बेनातटी यावयास सांगितलें. दोघेहि आपापल्या वाटेने निघून गेले.

मध्यंतरी एका छोटया वाडींत त्याने भिक्षा मागून कुम्मास आणलें. त्याचवेळीं एक कृशदेही महामुनि महिन्याच्या उपवासाचें पारणें करण्या-

करिता तेथे आला. हें आपलें अहोभाग्य समजून त्याने त्यास भिक्षा घातली व तो एक श्लोक–चरण म्हणाला, 'धन्य ते पुरुष की ज्यांच्या बाबतींत मुनीच्या पारण्याच्या वेळीं कुम्मास सफल होतात.' त्याचवेळीं मुनिभक्त देवतेने मूलदेवावर प्रसन्न होऊन दुसऱ्या चरणाने हवे तें मागावयास सांगितलें. त्याने देवदत्ता, हजार हत्ती व राज्याची मागणी केली. मुनीस वंदन करून व दुसरी भिक्षा मिळवून तो हळु हळु बेनातटीं पोहोंचला.

रात्रीं धर्मशाळेत झोपल्यावर पहाटें त्याला व एका भिकाऱ्याला निर्मळ तेजाचा पूर्णचंद्र पोटांत गेल्याचें स्वप्न पडलें. भिकाऱ्याने साथीदारांना तें सांगितलें. एकाने त्यास तूप–गूळ घातलेली मोठी भाकरी मिळेल असें सांगितलें. त्याप्रमाणे त्यास भिक्षा मिळाली व तो खूष झाला. यांना स्वप्नार्थ कळत नाही म्हणून मूलदेव एका स्वप्नशास्त्रज्ञाकडे गेला. फुलें तोडण्यास मदत केल्यामुळे माळघाने दिलेलीं फुलें–फळें त्यास अर्पण करून त्याने स्वप्नार्थ विचारला. त्या चाणाक्ष स्वप्नशास्त्रज्ञाने आदरातिथ्य करून भोजनोत्तर आपली उपवर कन्या त्यास दिली व 'सात दिवसांत राजा होशील', असा स्वप्नाचा अर्थ सांगितला. नियोजित दिवशीं मूलदेव नगराबाहेरील चंपकझाडाच्या सावलींत झोंपला. बेणातटांतील राजा निपुत्रिक मरण पावल्याने मंत्र्यांनी अभिषिक्त केलेलीं पांच दिव्यें नगरांतून फिरत मूलदेवापाशीं आली. हत्तीने गर्जना केली, घोडा खिंकाळला, कलशाने अभिषेक केला, चवऱ्या ढळू लागल्या आणि छत्र त्याच्यावर राहिलें. देवतेनेहि आकाशांतून 'या कलाकुशल थोर विक्रमराजाच्या आज्ञेंत रहावे, नाहीतर मी क्षमा करणार नाही', असें म्हटलें. सर्वांनी त्याचा जयजयकार करून राजा म्हणून स्वीकार केला.

इकडे देवदत्तेने मूलदेवाचा अपमान झाल्यामुळे विचारधवल राजाकडून अचलास घरात येण्याची बंदी करण्याचा राखून ठेवलेला वर मागितला. माधवीकडून सर्व हकिगत कळतांज राजाने आपल्या राज्यांतील या दोन रत्नांचा अपमान केल्याबद्दल त्यास प्राणदंडाची शिक्षा फर्माविली. पण देवदत्तेच्या सांगण्यावरून त्याने कुत्र्यासमान असलेल्या त्यास सोडून

दिलें व मूलदेवास परत आणेपर्यंत नगरींत रहाण्याची बंदी केली. मूलदेवाचा पुष्कळ शोध करून शेवटीं व्यापारी माल घेऊन अचल पारसकुलाकडे गेला.

मूलदेवाने विचारधवलराजास व देवदत्तेस मौल्यवान भेटीसह पत्रें धाडलीं व देवदत्तेची इच्छा असेल तर तिला आपल्याकडे पाठवण्याची विनंति केली. देवदत्तेसहि आनंद झाला. विचारधवलराजाने मोठा सत्कार करून थाटाने तिला विक्रमराजाकडे पाठविलें. त्यानेहि तिचा मोठ्या वैभवाने प्रवेश करविला. अशारीतीने मूलदेव व देवदत्ता जिनपूजा करीत सुखाने राज्योपभोग भोगू लागलीं.

अचल पारसकुलांतून खूप द्रव्य मिळवून आला. सुवर्ण, मोतीं, रत्नांचा नजराणा देऊन त्याने आणलेला शंख, सुपारी, चंदन मज़िष्ठादि माल पंचासमवेत राजाला दाखविला. राजाने त्यास ओळखलें, पण अचलास मूलदेवाची ओळख पटली नाही. माल तोलताना पेटच्या उघडून पाहतांच मंजिष्ठादिमालामध्ये दडवून ठेवलेलें सोनें, रूपें, रत्नें इत्यादि मौल्यवान माल आढळला. राजाने प्रत्यक्ष चोर असलेल्या अचलास पकडण्यास सांगितलें. मुसक्या बांधून राजसेवकांनी अचलास राजवाड्यांत आणलें. देवदत्तेला बाहेर बोलावतांच अचलास मूलदेवाची ओळख पटली. पूर्वी अचलाने सोडून दिल्यामुळे त्याचा सत्कार करून व कर माफ करून मूलदेवाने त्यास सोडून दिलें. मूलदेवाच्या विनवणीवरून विचारधवल-राजानेहि त्यास क्षमा केली. निर्घृणशर्मा ब्राह्मणासहि वीरनिधान गांव देण्यात आलें.

राजा झालेल्या मूलदेवास आपल्याप्रमाणेच पूर्णचंद्र पोटांत गेल्याचें स्वप्न पडल्याचें समजतांच दूध पिऊन झोपावे व तें स्वप्न पुनः पहावें अशी तो भिकारी इच्छा करू लागला. खरें म्हणजे, या संसारात मनुष्यजन्म, धर्मोपदेशाचें श्रवण, त्यावर श्रद्धा आणि संयमांतील सामर्थ्य हीं मोक्षप्राप्तीचीं चार उत्कृष्ठ साधनें प्राण्यांना मिळणे कठीण आहे. कदाचित् त्या भिकाऱ्यास पुनः तसलें स्वप्न पडेल, पण पुनः मानवीजन्म मिळणें अत्यंत दुर्मिळ आहे.

करकंडु

चंपाधिपति दधिवाहनाने आपली राणी, चेटकराजाची कन्या पद्मावती, हिचे डोहाळे पुरे करण्याकरिता तिला राजवस्त्रांनी विभूषित करून जयहत्तीवर बसविलें. तोहि तिच्या मस्तकावर छत्र धरून हत्तीवर बसला. पावसाळा सुरू झाल्याने मातीच्या सुगंधाने हत्ती वनाकडे निघाला. वनांत तो वडाखालून जात असता राजाने दक्षतेने फांदी धरली, पण राणीला धरता आली नाही. राजा उदास व किंकर्तव्यमूढ होऊन राजधानीस परतला.

हत्तीने राणीस वनांत नेलें. तृषित हत्तीस मोठें तलाव दिसल्याने तो तेथे रमला. पद्मावती हळूच उतरली. कर्माच्या परिणामाचा विचार करून, चार आश्रयांना शरण जाऊन तिने साकारपूर्वक अन्नाचा त्याग केला. नवकारमंत्र जपत जात असताना चेटकराजाचा प्रजाजन असलेल्या एका तपस्व्याने संसाराचें असारत्व दाखवून तिचें सांत्वन केलें. जवळच असलेल्या दंतपुरातून चांगला तांडा पाहून जावे असेहि त्याने सांगितलें व तिचा निरोप घेतला.

दंतपुरात विचारत ती उपाश्रयात आली. प्रवर्तिनीला तिने आपली हकिगत सांगितली. सुखदुःख व मीलन-विरह घडवून आणणारा विधि कसा प्रभावशाली आहे याचा उपदेश करताच वैराग्य प्राप्त होऊन पद्मावती राणीने प्रव्रज्या स्वीकारली; पण दीक्षा दिली जाणार नाही या भयाने तिने गर्भाविषयी कांहीच सांगितलें नाही. पण पुढे खरी हकिगत कळताच तिला गुप्त ठेवलें. तिला पुत्र झाला. तिने रत्नकंबलांत बालकास गुंडाळून राजमुद्रिकेसह त्यास स्मशानात सोडलें व मृत बालक जन्मलें म्हणून टाकून दिलें असें इतर साध्वींना सांगितलें. निपुत्रिक स्मशानरक्षकाने बालकास घरीं नेलें व पत्नीकडे दिले. सापडलेला म्हणून त्याचें अवकीर्णक नांव ठेवलें. मुलांत म्होरक्या होऊन तो खेळू लागला. 'मी तुमचा राजा आहे, मला कर द्या' असें म्हणू लागला. तसेंच त्यास कोरडी. खरूज झाल्यामुळे 'कंडुयं कुरु' (मला खाजवा) असें म्हणत असल्यामुळे त्याचें

मुलांनी करकंडु नांव ठेवलें. ती पद्मावती आर्यिकाहि चांडाळस्त्रीशीं मैत्री करून गोडधोड मिळालेली भिक्षा करकंडूस देऊ लागली.

मोठा झाल्यावर करकंडु स्मशानाची राखण करू लागला. एकदा तिकडून दोन मुनि चालले होते. त्यांतील एकटा काठ्यांचीं लक्षणें जाणत होता. वेळूच्या झुडुपांतील एक काठी दाखवून तो म्हणाला, "ही काठी जो कोणी घेईल तो राजा होईल; पण चार बोटें वाढपर्यंत वाट पाहिली पाहिजे.' हें करकंडूने व एका ब्राह्मणाने ऐकलें. चार बोटें जमिनींत खणून ब्राह्मणाने ती काठी कापून घेतली. पण आपल्या स्मशानात वाढलेली म्हणून करकंडूने ती हिसकावून घेतली. न्यायालयांत नेल्यानर करकंडूने 'या काठीच्या प्रभावाने मी राजा होणार आहे' असें सांगून काठी देण्याचें नाकारलें. न्यायाधिशांनी हसून राजा झाल्यावर ब्राह्मणास एक गांव द्यावा असें सांगितलें. ब्राह्मणांनी त्यास ठार मारण्याचा घाट घातला. हें समजतांच चांडाल पतिपत्नी करकंडूसह तेथून निघालीं व कांचनपुरांत आलीं.

तेथील राजा निपुत्रिक मरण पावल्याने राजाची दैवी गोष्टीने निवड करण्याकरितां शृंगारलेला घोडा झोपलेल्या करकंडूस प्रदक्षिणा घालून त्याच्याजवळ उभा राहिला. सर्वांनी त्याचा राजा म्हणून स्वीकार केला; पण ब्राह्मण त्यास चांडाल म्हणून नगरांत घेईनात. त्याने ती काठी काढली व त्यांतून ज्वाला निघू लागल्या. करकंडूने वाटधानकांतील चांडालांना ब्राह्मण केलें.

त्या ब्राह्मणाने येऊन चंपा प्रांतातील गांवाची मागणी केली. तेव्हा करकंडूने दधिवाहनाकडे दूत पाठवून 'ब्राह्मणास गांव द्यावा व त्या बदला कोणताहि गांव किंवा नगर घ्यावें' असा निरोप दिला. पण 'हा चांडाल स्वतःला जाणत नाही', म्हणून रागावून दधिवाहनाने दूतास परत पाठविलें. क्रोधाविष्ट होऊन करकंडूनें चंपानगरीस वेढा दिला. ही गोष्ट पद्मावती आर्यिकेस समजली. पिता-पुत्राच्या युद्धात विनाकारण लोकक्षय होऊ नये म्हणून प्रवर्तिनीची अनुज्ञा घेऊन ती चंपानगरीस आली. दधिवाहन पिता

असल्याचें व त्याच्या जन्माचें रहस्य सांगून तिने करकंडूस युद्धापासून परावृत्त करण्याचा प्रयत्न केला. पण अभिमानाने करकंडूनें वेढा उठवला नाही. आर्यिका राजवाडचात गेली. तिचा सत्कार झाला. करकंडु आपला पुत्र आहे असें कळतांच आनंदाने दधिवाहनाने आपलें राज्य त्याच्या स्वाधीन करून मुनिदीक्षा घेतली.

करकंडु मोठा शासनकर्ता झाला. एकदा गोपुरामध्यें धवल वासरू पाहून दुसऱ्या गायींचेंहि दूध देऊन त्याचें संगोपन करण्यास राजाने सांगितलें. तारुण्यांत तो उन्मत्त झाला. त्याच्या डरकाळीने बाकीचे समर्थ बैलहि घाबरून पळून जात. पुढे वृद्धावस्थेंत डोळे गळत असलेला, ओठ थरथरत असलेला व पाडचाकडून त्रस्त केला जात असलेला तो दुबळा बैल पाहून अस्थिर संपत्ति, क्षणभगुर तारुण्य व अनित्य मानवी जीवन यांचा विचार करीत असतांना आत्मज्ञान होऊन करकंडु प्रत्येकबुद्ध झाला. पंचमुष्ठी केशलोच करून देवतेनें दिलेलीं उपकरणें घेऊन तो मुनिआचरण करू लागला.

भाषा

देवेंद्रसूरींनी बारवई–विणासो, मूलदेवो व करकंडू या धर्मकथा अगदी सोप्या ओघवती व आकर्षक शैलीने, डॉ. याकोबींनी नांव दिलेल्या **जैन माहाराष्ट्री** भाषेंत लिहिल्या आहेत. ही भाषा साहित्यिनिविष्ट माहाराष्ट्रीशीं अगदी मिळतीजुळती असून श्वेतांबर जैनांच्या आगमग्रंथांतील अर्धमागधी भाषेचा वारसा घेऊन आली आहे. त्यामुळे साहजिकच तीवर अर्धमागधीचा पगडा बसला आहे. त्याचबरोबर संस्कृत भाषेचा आणि त्यावेळच्या अपभ्रंश बोलीभाषेचा प्रभाव या जैन माहाराष्ट्रीवर पडलेला दिसून येतो.

□ □ □

१. बारवई--विणासो

१ अत्थि बारवई नाम नयरी । सा य देव–निम्मिया सव्व–कंचणमया सयल–महा–विभूई–समिद्धा । तत्थ वासुदेवो राया भरहद्ध–चक्कवट्टी परिवसइ । तस्स बलदेवो भाया जरकुमारो य । ते य दो वि जेट्ठा । वसुदेवो य तेसिं पिया । तस्स जरा देवी । तीसे पुत्तो त्ति जराकुमारो । ते य संब–पज्जुन्नाइ–अद्धट्ठ–कुमार–कोडि–सहिया अणेय–विलासिणी–सय–सहस्स–परिवुडा जहा–चिंतिय–परिपुण्ण मणोरहा रज्जं भोए य भुंजंता चिट्ठंति ॥

२ अह अन्नया अरिट्ठनेमि–सामी भयवं अरहं सव्वन्नू भविय–जण–विबोहणत्थं तत्थागओ । कयं देवेहिं समोसरणं । आगया य चउ–निकाइया देवा जायवा वासुदेवो य । कहिओ भगवया धम्मो । तओ धम्म–कहावसाणे वासुदेवेण भणियं । भयवं, इमीए धण–कणय–रयण–जणवय–रह–तुरय–समिद्धाए देव--निम्मियाए बारवईए जायव–कुलस्स मज्झं च कस्स सयासाओ केण वा निमित्तेण विणासो होहिइ । भगवया भणियं । सुण नराहिव, अत्थीह दीवायणो परिव्वायओ । सो य मज्ज पाण–मत्तेहिं संबाइ-कुमारेहिं अवमाणिओ बारवइ विणासिहि त्ति, जायव-कुलस्स अंतं काहि त्ति । सो य पुव्वं तावसासमे सोरिय-नयरस्स बाहिं पारासरो नाम तावसो आसि । तेण एक्का अविणीया कन्ना पाविया । तं गहेऊण जउणा-नइ-दीवमागओ त्ति तेण य दीवायणो जाओ त्ति । सो य बंभचारी छट्ठ–काल–भोई तवं चरंतो तत्थ निवसइ । तेण य निसुयं जहा । भगवया रिट्ठनेमि-सामिणा सव्वन्नू सव्व-दरिसिणा वागरियं । किर ममाओ बारवईए जायवाणं च विणासो होहिइ । तं दुट्ठमिणं कहमेयं करिस्सामि त्ति चिंतिऊणं वणंतरे परिगओ । जं च तुमे निय-मरण-कारणं पुच्छियं, तं निसामेह । जो एस ते जेट्ठो भाया, वसुदेवस्स जरादेवी एजाओ, जरकुमारो नाम, एयाओ ते मच्चू भविस्सइ ॥

३ तओ जायवाणं जरकुमारम्मि स-विसाया सोएण निवडिया दिट्ठी। जरकुमारेण चिंतियं। अहो कट्ठं कट्ठयरं ति। कहमहं वसुदेव-पुत्तो होइऊण सयमेव कणीयसं भायरं विणासेहामि। अहो महा-पावं ति चिंतिऊण आपुच्छिय पणमिऊणं च जायव-जणं जणट्टण-रक्खणत्थं जरकुमारो गओ वण-वासं ॥

४ तओ गए जरकुमारे हरि-पमुहा जायवा सुन्नमिव मन्नंति अप्पाणं। तओ पणमिऊण भयवंतं रिट्ठनेमिं सव्वे वि जायवा संसारस्स चिंतंता अणिच्चयं, विसेसओ बारवईए जायव-कुलस्स यं, पविट्ठा पुरिं। पविसिऊणं च नयरे घोसावियं वासुदेवेण जहा। सिग्घं सुराइयं मज्जं कायंब-वण-गुहाए नीणेह। भगवया रिट्ठनेमि-सामिणा कहियं जहा, मज्ज-पसंगेण कुमारा दीवायण-रिसिं खलियारिहंति। सो कुविओ बारवइं विणासेहि त्ति। तओ जहाणत्तं किंकरेहिं कयं सव्वं। असेस-सुराइ-जायं कायंब-वणे सिला-कुंडेसु पक्खित्तं। कयंब-वण-संछन्नं ति तेण कायंबरी गुहा। सुरा वि कायंबरी तेण भण्णइ ॥

५ एवं च वट्टमाणे काले बलदेवस्स भाया सिद्धत्थो नाम, सिणेहेण तस्सेव सारही, महुरं भणिउमाढत्तो जहा। भगवया कहियं, जम्म-जरा-मरणाउरो एस संसारो खण-परिणामो य, विसेसओ अम्हाणं ति। ता निसज्जेह, भगवओ समीवे सामण्णमणुचरामि त्ति। बलदेवेण य निच्छय नाऊण भणियं, एवं ति। किंतु वसणे कहिंचि अहं तए पडिबोहियव्वो त्ति। एवं ति सिद्धत्थो भणिऊण, आपुच्छिऊण य सयण-वग्गं, गंतूणं च भगवओ समीवे पव्वज्जमब्भुवगओ। काऊणं च महा-तवच्चरणं छम्मास-मेत्तेण गओ देव-लोगं ॥

६ इओ य कायंबरी-गुहाए सिला-कुंडे सुरा सा हेमंताइणा छम्मासेण सुट्ठु पक्क-रसा जाया, सच्छा साउ-रसा पवरा हियय-सुह-करा कक्केयण-सम-प्पभा। इओ स संब-कुमार-संतिओ लोद्धय-पुरिसो हिंडंतो गओ तत्थ। पेच्छए य तं सुरं। तुट्ठो य आसाइउं पयत्तो। जाव अइ-साउ-रस त्ति अंजलीहिं घुंटिया। तेण पलोइया मय-गणा। जाव ते वि तेण सीयल-सच्छ-सुसाय-मज्ज-रसेण मत्ता निब्भया कीलंति। तओ तेण

संब-कुमारस्स निवेइयं । तओ गओ संब-कुमारो । दिट्ठा य तेण वारुणी । पाऊणं च संबेण चिंतियं । किं मे जुत्तं, जं कुमारेहिं विणा किंचि सुहं अणुहविज्जइ । ता सुए आणेमि कुमारे । आणिया तेण दुद्दंत कुमारा कायंबरी-गुहा-समीवं । दिट्ठा य तेहिं सुंदरा सुरा । दिण्णा य तेहिं किंकराण आणत्ती जहा, एयं आणेह वारुणिं । आणिया य तेहिं । गया य विविह-तरु-कुसुमामोय-सोहियं रमणिज्जुज्जाणं । भणियं च संबेण । भो भो कुमारा, कह कह वि छम्मासेण एसा सुरा आसाइया । ता जहिच्छं पियह त्ति । पिया य तेहिं । तओ तीए मएण गायंति नच्चंति परोप्परमालिंगंति । कीलंता य गया गिरि-वरुद्देसं । तत्थ परिसक्कंतेहिं दिट्ठो तवमणुचरंतो दीवायण-रिसी । तओ भणिउमारद्धा । अहो एस सो दुरप्पा, जो भगवया रिट्ठनेमि-सामिणा जिणिंदेण बारवइ-विणासगो समाइट्ठो । तओ इमं पावं निक्कारण-वेरियं किं न तालेमो । तओ ते रोसेण दंत-दट्ठाधरोट्ठा पाय-तल-मुट्ठि-चवेडा-घाएहिं निरवराहं दीवायण-रिसिं घाइउमारद्धा ताव, जाव किच्छ-प्पाणोवगओ पडिओ धरणी-यले । घाएऊणं च गया बारवइं । वासुदेवस्स वीसंभणीय-निय-पुरिसेहिं जहा-वत्तं सव्वं कहियं । कण्हेण चिंतियं । अहो दुद्दंतया कुमाराणं, अहो अदीह-निरूवित्तणं जोव्वणस्स । ता किमंग जीवियभूयाणं इमाण कीरइ त्ति । गओ बलदेव-सहिओ अणुणेउं दिवायण-मुणिं । दिट्ठो य दीवायणो कोवेण फुरियाहरोट्ठो । कालोचिएणं च सम्माणेणं सम्माणिऊण भणिओ । भो भो महा-तावस, कोहो सव्व-गुण-विणासणो, अओ महा-सत्ता दमे-रया न कोहस्स वसमुवेंति । तहा अन्नाण-मज्ज-पमत्त-बाल-वराहं न महासत्ता गणेंति । ता अम्हाण खमसु कुमार-दुच्चेट्ठियं ति । इय भणिए वि दीवायणो जाहे रोसं न मुंचइ ताहे बलदेवेण संलत्तं । भो नराहिव, अलं पयत्तेणं । जं इमिणा चिंतियं किं पि तं करेउ । किमन्नहा हाइ जिणिंद-भासियं । तओ दीवायणेण संलत्तं । भो नरीसर तालिज्जमाणेण मया महंती पइन्ना कया जहा, दो तुब्भे मोत्तूण सुणयस्स वि बारवइ-विणासे न मोक्ख-संभवो अत्थि । ता न जिण-वयणमलियं, नावि मम पइन्ना अन्नह त्ति । ता गच्छह किं वो विचारिएण । तओ महा-सोय-संतत्ता विमणसा वासुदेव-बलदेवा गया नयरिं । दीवायण-वयणं च सयलाए नयरीए वित्थरिउमारद्धं । बीय-दिवसे य घोसावियं । भो भो

नयरी–जणा, तवोववास–निरया बलि–पुप्फ–गंध–धूव–हत्था जिण–वंदणच्चण–नमंसण–रया होह। नयरीए परिणामो एरिसो भयवया कहिओ त्ति ॥

७ एत्थंतरे य भयवं पुणरवि अरिट्ठनेमि–सामी विहरंतो आगओ। रेवयम्मि समोसढो। जायवा य गंतूणं भयवंतं वंदिऊण नियएसु ठाणेसु संनिविट्ठा। धम्म–कहावसाणे य अणिच्चयाए संसारस्स संवेगमावन्ना पज्जुन्न–निसढ–सुय–सारण–संब–पमुहा कुमारा भयवओ सयासे पव्वज्जमुवगया। रुप्पिणी वि पुव्व–कम्म–भउव्विग्गा वासुदेवं भणिउमारद्धा। महा–नरिंद, एरिसी संसार–परिणई विसेसओ जायव–कुलस्स। ता विसज्जेह ममं, पव्वयामि त्ति। तओ कण्हेण बाह–समुप्पन्न–नयण–जुयलेण कहकह वि किच्छेण रुप्पिणी विसज्जिया। अवराहिं पवर–राय–दुहियाहिं सह पव्वइया। जायवा वंदिऊण रिट्ठनेमि–सामिं महा–सोय–गहिया पविट्ठा बारवइं। वासुदेवो वि रुप्पिणि–विरहे विगय–सिरिं पिव मन्नइ अप्पाणं। भयवं पि सव्वन्नू गओ भविय–विबोहणत्थं अन्नत्थ ॥

८ वसुदेव–नंदणेण वि बीय–वारं पि घोसावियं नयरीए जहा। भो जायवा, भो पुर–जणा, सुह–लालिया, महंतं दीवयण–भयं समुट्ठियं। ता विसेसेण–धम्म–निरया होह। पाणाइवाय–मुसावाय–परदव्वहरण–परदारसंग–परिग्गहे जहा–सत्तीओ विवज्जेह। आयबिल–चउत्थ–छट्ठट्ठम–दसम–दुवालसाइ–तवमणुचिट्ठह। पयत्तेण य देव–साहु–पूया–परायणा होह। तेहि वि तह त्ति पडिवन्नं हरि–वयणं ॥

९ दीवायणो वि दुम्मई अइ–दुक्करं बाल–तवमणुचरिऊण बारवई–विणासे कय–नियाणो मरिऊण समुप्पन्नो भवणवासी देवो अग्गिकुमारेसु। संभरियं च जायव–वइरं। आगओ बारवइ–विणासण–निमित्तं जाव न सो पहवइ। जओ सव्वो चेव जणवओ तवोवहाण–निरओ देव–वंदणच्चण–परो मंत–जाव–परायणो न परिभविउं चाइज्जइ। एवं दीवायणो वि छिद्दन्नेसी अंतरट्ठिओ अच्छइ ताव, जाव गयाइं बारस वरिसाइं। तओ लोएण चिंतियं। अहो निज्जिओ निप्पहो पडिहय–तवो दीवायणो कओ त्ति। निब्भओ बारवई–जणो पुणरवि कीलिउमाढत्तो, कायंबरी–पाण–मत्तो

रइ-परायणो जाओ। तओ सो अग्गिकुमाराहमो छिद्दं लहिऊण विणासेउमारद्धो। उप्पाया य बहु-रूवा समुप्पन्ना। तओ सो अग्गिकुमारो संवत्तय-वायं विउव्विऊण जुयंत-सरिसं, कट्ठ-तण-पत्त-संघाए पलायंत-जणवए य महा-रवं करेंते पुरीए अब्भितरे पक्खिवइ। पज्जालिओ महंतो भीसणो जलणो। पुणो पुणो देवाहमो उज्जाणेहिंतो तरु-कट्ठ-लया-वल्लि-तणाईणि पक्खिवइ। घरंघराओ धूमग्गिणा भीसणेण गंतुं न तीरए। सव्व-पएसेसु य पुरी दीवायण-खित्त-पावएणमणाहा डज्झए। समंता पासाया नाणा-मणि-रयण-कणय-सोहिया फुट्टंता तड त्ति विसट्टंति मही-यले। मेस-गय-वसह-तुरय-खरोट्ट-पसु-पक्खि-गणाणं च अग्गिणा डज्झमाणाणं महंतो दारुणो सद्दो संभूओ। जायव-जणा य पिययमा-बाहु-समालिंगिया डज्झंति। हाहा-रवं सुदारुणं कुणंति रोयंतीओ तयंगणाओ॥

१० तओ बलदेव-वासुदेवा दट्ठूण डज्झमाणिं बारवइं अक्कंद-कय-रवा पिउणो घरमुवागया। सिग्घं च रोहिणिं देवइं पियरं च रहं समारोवेऊण, जया तुरय-वसभा जुत्ता हयासणेण परिडज्झमाणा न सक्कंति रह-वरं समाकरिसिउं, तया सयमेवायड्ढिउं पयत्ता। एत्थंतरे, हा महाराय कण्ह, हा राम, हा पुत, हा वच्छ, हा नाह त्ति पयत्ता सव्व-घरेसु करुणा समुल्लावा। तओ बलदेव-कण्हेहिं तुरिय-तुरियं गोपुर-द्वारं जाव नीया दो वि रहा, इंदकीलेणं च संरुद्धा। तओ तंमिदकीलं पाएण बलदेवो जाव चुण्णेइ ताव जलणेण तं दुवारं जलिउमाढत्तं। एत्थंतरे दीवायणेण संलत्तं। भो, मया पुव्वमेव भणियं जहा। तुब्भे दो मोत्तूण अन्नस्स मोक्खो नत्थि त्ति मे पइन्ना। तओ वासुदेवेण पाय-तलाहयं कवाडमेक्कं धरणी-यले निवाडियं, बीयं च जालावली--पलित्तं रामेण। तओ वसुदेवेण रोहिणीए देवईए य भणिया। पुत्तया, तुब्भेहिं जीवमाणेहिं जायव-कुलस्स पुणरवि समुन्नई भविस्सइ, ता तुरिय-तुरियं निग्गच्छह त्ति। तओ माया-पिउ-वयणेण कलुणं रुयंता विणिग्गया जायवुत्तमा। बाहिरियाए भग्गुज्जाणे ठिया पेच्छंति परावत्तिउ डज्झमाणिं पुर-वरिं। दीवायणेण वि सयलाइं दुवाराइं देव-सत्तीए घट्टेऊण विसेसेण पज्जालिया नयरी॥

११ एत्थंतरम्मि रामस्स पाण-वल्लहो पुत्तो कुज्जवारओ नाम बाल-कुमारो चरिम-देह-धरो। सो य निय-भवणुत्तमंगे समारुहिऊण भणइ। भो भो सुणंतु समासन्न-देवय-जणा रिट्ठनेमि-सामिणो जिणिदस्स सीसो हं, समणो निम्ममो दंतो सव्व-भूय-दयावरो। तं भयवओ जइ सच्चं वयणं जहा तुमं चरिम-देहो, मोक्खं गमिस्ससि त्ति, तो किमेयं ति भणिए उवट्ठिया जंभया देवा। तेहिं उक्खित्तो जलंत-भवणाओ नीओ य पल्हव-देसं जिण-समीवम्मि ॥

१२ कण्हस्स य सोलस-देवी-सहस्सेहिं कयं सम्म-भावेणं अणसणं तया। तहा सव्वासिमेव जायव-महिलाणं जलण-भएण धम्म-परायणाण भत्त-पच्चक्खाणमासी। एवं सट्ठि बावत्तरिं च कुल-कोडीओ दीवायणेण दड्ढाओ। एवं किल छम्मासेहिं दड्ढा तेण बारवई। पुणो वि पच्छिम-समुद्दम्मि परिप्पाविया। इयरे दो वि बलदेव-वासुदेवा महा-सोय-समाउल-मणा डज्झन्ति बारवइं पुरिं पेच्छंता परोप्परं बाह-पप्पुयच्छा पलोयंति चिंतति य। अहो असारया संसारस्स, अणिच्चया जीव-लोयस्स, दारुणया विहि-परिणामस्स। अवि य,

धारिज्जइ इंतो सायरो वि कल्लोल-भिन्न-कुल-सेलो !
न हु अन्न-जम्म-निय-कम्म-निम्मिओ दिव्व परिणामो ॥ १ ॥
विहिणो वसेण कज्जं जयम्मि तं किं पि दारुणं पडइ।
जं न कहिउं न सहिउं न चेव पच्छाइउं तरइ ॥ २ ॥
बुद्धीएँ पुरिसयारेण मंत-तंतेहि देव-संघेहिं।
न य केणइ इह भुवणे वारिज्जइ दिव्व-परिणामो ॥ ३ ॥

१३ तओ कण्हेण भणियं। कत्थम्हे सोयाउरा सव्व-बंधव-सयण-दार-विप्पमुक्का मया इव भय-वुण्ण-लोयणा गच्छामो। रामेण भणियं। अम्हं बंधवा सइ सव्व-विक्कम-धणा पंडु-सुया अत्थि। ताण दक्खिण-समुद्द-संठियं महुरा-पुरिं गच्छमो। कण्हेण भणियं। ते मया दोवई-समाणयण-काले महागंगा-समुत्तरणे, अग्गओ गएहिं रहो न पेसिओ त्ति रोसेण सव्वस्स-हरणं काऊण निद्धाडिया। ता कहमियाणिं ताण पुरिं

गच्छामो । बलदेवेण भणियं । ते महा-पुरिसा अम्हाणमेव कुले समुप्पन्ना परम बंधवा । न ते परिभव-बुद्धीए पलोएहिति । न नीय-कम्मो वि घरे समागयाण निट्ठुरं समायरइ । तओ कण्हेण एवं ति पडिवन्नं । पत्थिया ते पाएहिं चेव पुव्व-दिसिमंगीकाऊण गूहमाणा सरीर कंतिं । सुरट्ठा-देसं च समुत्तरिऊण सोयंता बारवइं बंधव-जणं च पत्ता हत्थिकप्प-पुरवरस्स बाहिं । भणिओ य कण्हेण बलदेवो जहा । तण्हा-छुहाओ ममं बाहिंति । अओ बलदेवेण भणियं । एस गच्छामि तुरियं तुह भत्त-पाण-निमित्तं, तुमे वि अप्पमत्तेण इह अच्छियव्वं । जइ मम गयस्स कोइ अवाओ होज्जा एयम्मि पुरे, ता महा-सद्दं सोऊण तए आगंतव्वं । एयं भणिऊण गओ बलदेवो हियएण समुव्वहंतो वासुदेवं । पत्ता य हत्थिकप्पं नयरं । तत्थ य धयरट्ठ-पुत्तो अच्छदंतो नाम राया परिवसइ । पविट्ठो बलो सिरि-वच्छं निय-वत्थेण समुच्छाइऊण । जाओ य तत्थ लोय-वाओ जहा । उप्पायग्गिणा बारवई स-बलदेव-केसव-बंधव-जणा समंतओ दड्ढा । तओ तं बलदेवं पमाणेणाहियं सुरूवं च दट्ठूण जणो परं विम्हयमुवगओ भणइ । अहो पमाणं, अहो रूव-संपया, अहो मय-लंछणस्स विय कंति-सोमया । एवं सलाहिज्जंतो बलो गओ पूइयावणं । अंगुलीयगं दाऊण गहियं पहाण-भक्खं, हत्थ-कडयं च दाऊण गहिया पसन्ना । तओ निग्गंतुं पयट्टो । गओ सो पुर-दारं । इओ य दारारक्खिय-पुरिसेहिं निवेइयं रन्नो जहा । को वि बलदेवाणुकारी पुरिसो चोरो व्व पर-धण-वियण्हो दाऊण कडयं च अंगुलेययं च भक्ख-पाण गहेऊण निगच्छइ त्ति । तओ अच्छदंतेण राइणा तुरिय-तुरियं ससंकेण निय-बलं पेसिउं जुज्झिउं च रामेण सममारद्धं । कया रामेण कण्हस्स महा सद्द-रूवा जुद्ध-सन्ना । भक्ख-पाणं च मोत्तूण समासन्न-हत्थिं समारुहिऊण अच्छदंत-बलं चुण्णेउमारद्धो । ताव य जणद्दणो वि झत्ति समागओ । भंजिऊणं च गोपुर-कवाडाइं गिण्हिऊण महा-फलिहं तं अच्छदंत बलं चुण्णेऊण कओ अच्छदंतो वसे । भणियं च णेहिं । अरे दुरायार, किमम्हाणं बाहु-बलं पि गयं । ता भुंजसु निहुओ सरज्जं ति । परिचत्तो अम्हेहिं एस वइयरो त्ति भणिऊण गया वण-संड-मंडियमुज्जाणं । तत्थ समागलंतेसु-पप्पुय-लोयणा नमो जिणाण ति भणिऊण

समासाइउमारद्धा तमन्न पाणं । चित्तियं च णेहिं । अहो तह नाम भुंजिऊण एवं पि परिभुंजिज्जइ त्ति । परं दुद्धराओ छुहा-पिवासाओ । अहवा किमेत्थ सोएण । जओ वण्णियं भगवया चेव भवम्मि सव्व-भावाणमणिच्चत्तणं । तओ किंचि जिमिऊण कयायमण-कम्मा दक्खिणाभिमुहं गतुं पयत्ता । पत्ता कोसुंबारण्णं नाम वणं । तओ मज्ज-पाणाओ स-लवण-भत्ताओ गिम्ह-कालाओ महा-खेय-संभवाओ महा-सोयाइसयाओ पसेयाओ पुण्णक्खयाओ य वासुदेवो महा-तण्हाए गहिओ । भणियं च णेण भाय, भाइ-वच्छल, तण्हाए मम मुहं परिसुसइ, न समत्थो सीयल-वणं जाव गंतुं । तओ बलदेवेण भणियं । अइ-पाण-वल्लह, तुमं ताव पायव-च्छायाए वीसममाणो इह चिट्ठ, जाव अहं तुह निमित्तं जलमाणेमि । तओ य कोसेय-वत्थेण अप्पाणं समुच्छाइऊण जणद्दणो पायं च जाणुवरि काऊण सोविउमारद्धो । भणियं च बलदेवेण । हियय-वल्लह, अप्पमत्तेण तुमे अच्छियव्वं । भणियाओ य वणदेवयाओ । एस मे भाया सयल-जण-वल्लहो विसेसओ मम दुहिय-हिययस्स । ता रक्खियव्वो तुम्हाणं सरणागओ त्ति भणिऊण गओ सलिल-निमित्तं हली ।

१४. एत्थंतरे य वाह-वेसाणुकारी धणु-वावड-हत्थो दीहर-पलंबंत-कुच्च-धरो वग्घ-चम्म-पाउओ मय-मारण-निमित्तं तमुद्देसमागओ जरकुमारो । तेणं च समारोविऊण धणु-वरं समायड्ढिऊण निसियबाणं दूरओ चेव, हरिण जुवा एस चिट्ठइ त्ति पाय-तले मम्म-पएसे विद्धो जणद्दणो । वेगेणं च समुट्ठिऊणमिणं भणिउमारद्धो । केण भो विणावराहेण पाय-तले एवमहं विद्धो । न मए अविन्नाय-वंसो को वि हय-पुव्वो पुरिसो त्ति । ता सिग्घमेव गोत्तमप्पणो कहेउ । तओ जरकुमारेण कुडंगंतर-ट्ठिएण चित्तियं । न एस हरिणो, पुरिस-विसेसो कोइ एसो, गोत्तं च महं पुच्छइ, ता कहेमि से निय-गोत्तं । तओ भणियं जरकुमारेण । भो अहं हरिवंस-संभवो वसुदेवस्स जराए देवीए पुत्तो, पुहईए एक्क-वीरस्स हरिणो जेट्ठो भाया, जरकुमारो नाम । भयवओ रिट्ठनेमि-जिणिंदस्स उ सोऊण जणद्दणस्स जरकुमाराओ मच्चू त्ति वयणमहं बंधु-वग्गं परिच्चएऊण वणं वणेण परिहिंडामि, गयाइं च बारस-वरिसाइं ति । तं तुब्भे वि परिकहेह के

तुब्भे त्ति । तओ कण्हेण भणियं । एहि एहि पिय-सहोयर, सो हं भाया तुह बलदेवस्स य कणीयसो । तुमं च मह पाण-संरक्खणत्थमिहागओ जाव निप्फलो एस परिस्समो जाओ । ता तुरियमागच्छ । तओ जराकुमारो जणद्दणं समासंकंतो समागओ । दिट्ठो तहा-विहो कण्हो । तओ सो अंसु-समुप्पन्न-लोयणो जरकुमारो हाहा-रवं करंतो, हा हओ त्ति, धी पुप्पाहं, कओ तमिह पुरिस-सद्दूल आगओ सि । किं वा दीवायणेण दड्ढा बारवई, नट्ठा न व त्ति जायव-जणा । तओ कण्हेण सयलं जहा-दिट्ठा-सुयं से कहियं । तओ जरकुमारो पलावे काउमारद्धो । अहो मए पावेण कयं कण्हस्स आतित्थ-करणिज्जं । तं कत्थ गच्छामि, कत्थ गओ सुगओ भविस्सामि, भाइ-घाययं को मं पेच्छिउं पि सक्केहि त्ति । जाव एस लोगो धरइ नामं च तुह केसव, ताव मह पावकारिणो गरहा सुट्ठु होहि त्ति । तुहमहं पियं करेमि त्ति वणवासो अब्भुवगओ । जाव मए निग्घिणेण विवरीयं समायरियं । कत्थ ते रायाणो कत्थ वा ताइं विलासिणि-सहस्साइं । कहिं वा जणद्दण ते कुमार-समूहा । तओ कण्हेण भणियं । भो नरिंद जरानंदण, कहियमेव भगवया रिट्ठनेमि-सामिणा जिणिंदेण जहा । संसारे सव्वाणं सत्ताणं निय-कम्म-दोसेण सुलहाइं चेव वसण-सय-सहस्साइं, अवि य,

जं जेण किं पि विहियं सुहं च दुक्खं च पुव्व-जम्मम्मि ।
तं सो पावइ जीवो वच्चइ दीवंतरं जइ वि ॥ ४ ॥
जं जेण कयं कम्मं अन्न-भवे इह-भवे व सुहमसुहं ।
तं तेण पावियव्वं निमित्त-मेत्तं परो होइ ॥ ५ ॥

ता मा कुणसु उव्वेयं । न तुममेत्थमवरज्झसि । कम्मं चेवावरज्झइ । न य भवइ अन्नहा जिण-भासियं ति । ता तुमं कोत्थुभ-मणिं मह वच्छत्थल-संठियं गहेऊण गच्छ पंडव-सयासं । साहियव्वो य तए एस वुत्तंतो । भणियव्वा य मम वयणेण जहा । दोवइ-समाणयण-काले अग्गओ समागएहिं मह सामत्थ-परिक्खण-निमित्तं रहो न पेसिओ त्ति मए सव्वस्सहरणं काऊण निद्धाडिया, तं खमियव्वो ममावराहो । खमा-पहाणा हि सुपुरिसा हवंति, विसेसओ बंधव-जण त्ति । तओ सुट्ठु गंतुं न ईहए जरकुमारो।

तओ कण्हेण भणियं पुणो। महाभाग, गच्छ सिग्घ। जाणसि चेव ममोवरि. सिणेह-परायणं बलदेवं। मम तण्हा-वुच्छेय-निमित्तं सलिलमन्नेसिउं गओ। आगओ य मं पेच्छिऊण मरणावत्थं तुमं वावाएहि त्ति। ता गच्छ गच्छ तेहिं चेव पएहिं तुरियं। तओ पाय-तलाओ बाणमुद्धरिउं गओ जरकुमारो॥

१५ वासुदेवो वि वेयणा-समुग्घायं गओ नमोक्कारं करेउमारद्धो।

नमो परम-पूयारुहाणं अरहंताणं,
नमो सुह-समिद्धाणं सिद्धाणं,
नमो पंचविहायारमायरंताणं आयरियाणं,
नमो सज्झाय-ज्झाण-रयाणं उवज्झायाणं,
नमो मोक्ख-साहयाणं साहूणं।
नमो रिट्ठनेमिणो जिणिंदस्स,
जो सयल-संग-परिच्चयणं काऊण निक्खंतो महामुणी॥

तओ तण-संथारं रइऊण, समुच्छाइऊण वत्थेण सरीरमप्पणो, वीर-सयणिज्जमुवागओ चिंतिउमारद्धो। धन्ना ते संब-पज्जुन्न-निरुद्ध-सारण-पमुहा कुमारा जायवजणा य. ता य रुप्पिणि-पमुहाओ देवीओ, जे सव्व-संग-परिच्चायं काऊण भगवओ समीवे निक्खंता। अहं पुण दुक्ख-भागी अकय-तव-चरणो मरामि त्ति। आउय-पज्जवसाणे विसुमरिय-सुह-भावो, अहो अकारण-वेरिणा दीवायणेण नयरीए जायव-कुलस्स एक्क-पएच्चिय खओ कओ त्ति। ता महा-पावो खु सो निहंतव्वो त्ति, असुह-परिणाम-परिणओ कालं काऊण वरिस-सहस्समेगं जीविऊण गओ तइयाए पुढवीए॥

१६ बलदेवो वि वेगेण सलिलं नलिणी-पत्त-पुडए गहिऊण विवरीय-सउण-पक्खुलिज्जंतो कण्ह-समीवमागओ। पसुत्तो एसो त्ति ठविऊण सलिलं चिंतेइ। सुयउ ताव एस मे हियय-नंदणो। पच्छा सुह-विबुद्धस्स पयच्छिस्सामो से जलं। नेहेण समाउल-मणो न-याणइ मओ त्ति। तओ किंचि कालं पडिवालिऊण बलदेवो समासन्नो नियच्छए कण्हं कसिण-मच्छियाहिं परिगयं। दट्ठूणं च भीओ हली मुहाओ वत्थमवणेइ। तओ हा मओ त्ति मुच्छाए पडिओ धस त्ति धरणी-यलम्मि। पच्चागय-चेयणेण

य महंतो सीह--नाओ कओ तहा जहा सावय-कुलं वणं च कंपिउमारद्धं। संलविउमारद्धो। जेण मे एस भाया हियय-वल्लहो पुहईए एक्क-वीरो निग्घिणेण दुरप्पणा वावाइओ, सो मे जइ सच्चं सुहडो तो देउ दंसणं। कहं वा सुत्ते पमत्ते वाउले वा पहरिज्जइ। ता नूणं सो पुरिसाहमो न सप्पुरिसो। एवमुच्चसद्देण भणंतो बलो वणं समंतओ परिहिंडिऊण पुणो वि गोविंद-पासमुवगओ। समागंतूणं च उच्च-सद्देण रोविउं पयत्तो। हा मह भाउय, हा जणद्दण, हा सुहड, हा महा-रह, हा हरियंद, किं ते रोवामि, किं सोभग्गं, किं वा धीरत्तणं बलं वण्णं रूवं वा। भणसि य पिओ मे बलो भाया। ता किमेयं विवरीयत्तणं, जेण मे वायं पि न देसि। किं वा तए विरहिओ एगागी करेमि मंदभग्गो। ता कत्थ गच्छामि. कत्थ चिट्ठामि, कस्स कहेमि, कं पुच्छामि, कं सरणमुवेमि, कमुवालभामि, कस्स रूसामि। सव्वहा समत्तो मे जिय-लोओ। भो भो वणदेवयाओ, किं तुम्हाण समप्पिए जणद्दणे एवमुवेक्खिउमुचियं। ए-एहि जणद्दण, किमकण्ण-सुयं करेसि। किं मे तुहाबरद्धं। भयवईओ देवयाओ, एह, ममोवरि कुवियं पसाएह कारुण्णयाए वसुदेव-नंदणं। सहोयर, एस दिवसयरो अत्थ--सेलमुवगच्छइ। ता समुट्ठेहि, संझोवासण-वेला समुट्ठिया। उत्तम--पुरिसा न सोवंति सज्झाए। खण-मेत्तं य गए भणइ। रयणी बहलंधयारा समागया, कूर-सत्ता परिभमंति समंतओ, सिवा य भेरवे सरे करेमाणी वियरइ। एवं च पलवंतस्स पभाया रयणी। पुणो भणइ। भाउय, समुट्ठेहि, सुरो समुग्गओ। जाहे न उठठेइ, ताहे नेह-मोहिय-मणो बलदेवो मयगं अत्तणो खंधे समारोविय पयट्ठो गिरि-काणणेसु हिंडिउं। ताव य समागओ से वरिसयालो।।

१७ एत्थंतरम्मि सो सिद्धत्थो सारही देवत्तं पत्तो ओहि-नाणेण बलं पेच्छिऊण महंतं दुक्खमावन्नो चिंतिउमारद्धो। अहो नेहाणुराएण कण्हं कहं बलदेवो वोढुमाढत्तो। ता बोहेमि णं भाउ-वच्छलं बलदेवं। तओ देवेण पव्वयम्मि रह--वरं समुत्तारेंतो पुरिसो विउव्विओ। सो य रहो असमंजसमभिसरंतो न पव्वयम्मि भग्गो, भूमीए समाए सय--सिक्करं गओ। सो य संधिउमाढत्तो। बलदेवेण भणियं। भो मुद्ध-पुरिस, जो एस रहो गिरि-यडे न भग्गो चुण्णिओ य समे पहम्मि, तं कहं तुमं खंडाखंड--

गयमियाणिं संधिउमिच्छसि । देवेण भणियं । जो एस कण्हो अणेगेसु जुज्झ-सय-सहस्सेसु जुज्झमाणो नो निवाइओ, सो इयाणिं जुद्धं विणा वि मओ, जया जीविस्सइ, तया रहो वि पुणण्णवो भविस्सइ । पुणरवि य पुरिसो सिला-पट्टेसु पउमिणीओ रोविउमारद्धो । बलेण भणियं । सिला-पट्टेसु रोविया कहं पउमिणीओ परोहिस्संति । देवेण भणियं । एस ते भाया जया जीविस्सइ, तया पउमिणीओ परोहिस्संति । तओ थोवंतरं गओ तिंदुइणी-रुक्खं निद्दड्ढ-थाणु-सरिसं सलिलेण सिंचंतं नरं भणइ । कह एस निद्दड्ढ-रुक्खो जलेण सिच्चंतो वि पल्लवे मुंचिहिइ । देवेण भणियं । जया एयं तुह खंध-ट्ठियं मडयं जीविस्सइ । तओ थोवंतरं गओ गोवं माविकरोडीण हरिय-तणाइं देंतं पेच्छइ । भणियं बलदेवेणं । अट्ठि-भूया इमा गावी कया हरिएण पुणो जीविस्सइ । देवेण भणियं । जया एस कण्हो तुह भाया जीविस्सइ ।।

१८ तओ लद्ध-सन्नेण बलेण चिंतियं । किं मे भाया अपराइय-पुव्वो मओ त्ति, जेण वणंतर-ट्ठिओ को वि ममं एवमुल्लवइ । तओ देवेण सिद्धत्थ-रूवं काऊण भणियं । अहं सो, महाभाग, सिद्धत्थो, जो तुह पुव्व-भवे सारही आसि । अरिट्ठनेमि-सामिणो पसायाओ देवो समुप्पन्नो । भणियं च तुमे पुव्वमासि जहा । अहं आवईसु पडिबोहणीओ तुमे त्ति । तओ हं तुह पडिबोहणत्थमागओ । ता परिच्चयसु सोयं, अवलंबेहि धीरयं । जओ

तुम्हारिसा वि पुरिसा जइ विहुरिज्जंति दड्ढ-सोएणं ।
तो कत्थ थिरं होही धीरत्तमणिंदियं भुवणे ।। ६ ।।

किं च अ-निवारिय-प्पसरो मच्चू । जओ

गुरु-परक्कम-हरिय-नर-नाह
बल-केसव संहरिय
चक्कवट्टि बलवंत खंडिय
जय-बंधव अतुल-बल
जिण-वरिंद हय-विहि विहंडिय ।

सुरु दाणवु खयरिंदु गहु चंदु दिणिंदु न मुक्कु ।
दुट्ठ-कयंतह केसरिहि तिहुयणि को वि न चुक्कु ॥ ७ ॥

अवि य

सो नत्थि च्चिय भुवणम्मि को वि जो खलइ तस्स माहप्पं ।
सच्छंद-चारिणो सव्व-वेरिणो हय-कयंतस्स ॥ ८ ॥
सीयंति सव्व-सत्याइं तत्थ न कमंति मंत-तंताइं ।
अद्दिट्ठ-पहरयम्मि तम्मि उ को पोरुसं कुणइ ॥ ९ ॥

१९ ता संठवेसु अप्पयं । अन्नं च, जं सामिणा पुव्वमेव भणियं जहा, जरकुमाराओ जणद्दणस्स मरणं तं तह च्चेय जायं । बलेण भणियं । कया उण जरकुमारेण कण्हो विणिवाइओ । तओ देवेण जरकुमार-वइयरो सव्वो से परिकहिओ ताव, जाव पेसिओ जरकुमारो पंडवाणं समीवम्मि । तओ बलेण भणियं नेहेण सिद्धत्थमालिंगिऊण । भो किमियाणिं कायव्वं ति । देवेण भणियं । सव्वसंग-परिच्चायं काऊण सामण्णमणुचिट्ठसु, संभरसु अरिट्ठनेमि-जिणिंद-वयणाइं ति । तओ बलेण भणियं । सुट्ठु मए पडिवन्नं, जं तुमे भणियं, संभरियाइं च भयवओ वयणाइं । ता कत्थमेयं हरिणो कलेवरं करिस्सामि त्ति । देवेण भणियं । दोण्हं नईण मज्झे पुलिणम्मि झामेमो, तित्थयर-चक्कि-बलदेव-वासुदेवा य पूयमरहंति त्ति पूयं करेमो । तओ तेहिं नइ-संगम-पुलिणम्मि ठवियं हरि-कलेवरं । कया पुप्फ-गंध-धूवाइणा पूया, मडं पि दड्ढं ॥

२० एत्थंतरम्मि भगवया रिट्ठनेमि-सामिणा नाऊण बलदेवस्स पव्वज्जा-समयं विज्जाहर-समणो पेसिओ । तम्मूले य रामो पव्वज्जं सम्मं पडिवन्नो । उग्गं च तवच्चरणं तुंगिया-गिरि-सिहरे करेउमारद्धो । सिद्धत्थो वि पुव्व-नेहेण रक्खणं करेंतो तम्मि चेव चिट्ठइ ॥

२१ इयरो वि जरकुमारो दक्खिण-महुरं संपत्तो । दिट्ठा पंडवा । समप्पिओ कोत्थुभ-मणी । बारवइ-विणासाइ सव्वं पंडवाण कहियं ताव जाव इहं संपत्तो त्ति । पंडवा वि महा-अक्कंदं काऊण वरिसमेत्तं पेय-करणिज्जं काऊण जरकुमारस्स रज्जं दाऊण भयवओ समीवे पत्थिया । एत्थंतरे य भगवया समण-परिवुडो चउ-णाणी धम्मघोसो नाम अणगारो पंडवाण

निक्खमणत्थं पेसिओ । पव्वाविया य पंडवा पयट्टा य भयवओ समीवं । छट्ठट्ठम-दसम-दुवालसद्धमास-मास-छम्मासाइयाइं खमणाइं करेंता ताव गया, जाव भयवं बारसहिं जोयणेहिं चिट्ठइ त्ति । चिंतियं चं णेहिं । कल्लं रिट्ठनेमि-सामिं पेच्छिस्सामो त्ति । तत्थेव रयणी गमिया । पभायाए रयणीए तेहिं जणवयाओ निसुयं जहा । भयवं उज्जित-पव्वयम्मि मोक्खं गओ त्ति । तओ ते महंतं दुक्खमुवगया पोंडरीय-पव्वयम्मि पाओवगमणं काऊण मोक्खं गय त्ति । आइए य नव दसारा समुद्दविजयाइया भयवओ य जणणी गयसुकुमाल-पव्वज्जा-काले पव्वज्जं काऊण देव-लोगं गया । रुप्पिणि-पमुहाओ मोक्खं गयाओ । दोवई रायमई-सयासे पव्वज्जं काऊण अच्चुयं कप्पं गया । बारवइ-डाहे वसुदेवो रोहिणी देवई य देवलोगं गयाइं ।।

२२ इओ य भगवं बलदेव-रिसी तुंगिया-गिरि-सिहरे महा-कट्ठं तवच्चरणं करेंतो विहरइ । तवं च सत्त-सत्तमिया-रूवं । तत्थ सत्त-सत्तमिया पडिमा इमा । पढमे सत्तए एक्केक्कं दत्तिं भोयणस्स पडिगाहेइ एक्केक्कं पाणगस्स । दोच्चे सत्तए । दो दत्तीओ भोयणस्स पडिगाहेइ, दो पाणगस्स । तच्चे सत्तए तिण्णि दत्तीओ भोयणस्स पडिगाहेइ, तिण्णि पाणगस्स । जाव सत्तमे सत्तए सत्त दत्तीओ भोयणस्स पडिगाहेइ सत्त पाणगस्स । एसा सत्त-सत्तमिया भिक्खु-पडिमा एगूण-पन्नासाए राइंदिएहिं एक्केण य छन्नउएण भिक्खा-सएणं अहा-सुत्तं आराहिया भवइ । इयाणिं अट्ठट्ठमिया भिक्खु-पडिमा । पढमे अट्ठए एक्केक्कं दत्तिं भोयणस्स पडिगाहेइ एक्केक्कं पाणगस्स । बीयए अट्ठए दो दत्तीओ भोयणस्स पडिगाहेइ दो पाणगस्स । जाव अट्ठमे अट्ठए अट्ठ दत्तीओ भोयणस्स पडिगाहेइ, अट्ठ पाणगस्स । एवं एसा अट्ठट्ठमिया भिक्खुपडिमा चउ-सट्ठीए राइंदिएहि दोहि य अट्ठासिएहिं भिक्खा-सएहिं आराहिया भवइ । एवं एएण कमेण नव-नवमियाओ दस-दसमियाओ करेइ । एवं पाएण पक्खाओ मासाओ ।।

२३ तण-कट्ठ-हारएहिं वण-छिंदएहिं च दिण्णं फासुयं एसणिज्जं च पारेइ । तेहिं च कट्ठ-हारएहिं जणवयस्स राईणं च कहियं जहा । कोवि सहासत्तो दिव्व-रूवो पुरिसो तवं करेंतो वणे चिट्ठइ । तओ ते नराहिवा

संखुद्धा चिंतंति । को वि अम्हाणमुवरि तवं करेइ विज्जं वा साहेइ रज्ज-कंखी । ता गंतूण तं विद्धंसेमो । तओ सन्नद्ध-बद्ध-कवया नाणाविह-गहिय-पहरणा विविह-जाण-वाहण-समारूढा गया राम-रिसि-समासन्नं ।।

२४ इओ य तेण सिद्धत्थ-देवेण भगवओ राम-रिसिणो पायमूले महा-कराल-मुहा बीभच्छ-दंसणा तिक्ख-नहरग्ग-दारण-समुज्जया विहुय-केसर-सढुग्घाया विउव्विया सीह-संघाया । तओ ते नरिंदा दूराओ चेव भीया पणमिऊण मह-प्पभावं बलदेव-रिसिं दुयं पिडिनियत्ता । गया निय-निय-धामाइं । लोए नरसीहो त्ति खाइं गओ बलदेवो ।।

२५ एवं सो भगवं अणुदियहं उवसम-रओ तवं तरेइ । तस्स य सज्झाय-ज्झाण-धम्मकहाहिं अक्खित्त-चित्ता वग्घ-सीह-चित्तय-ससय-सरह-संबर-हरिणाइणो बहवे उवसमं गया । केवि सावयत्तणं पत्ता । केइ भद्दया जाया । केइ अणसणं पडिवन्ना । केइ काउस्सग्गेण ठियं उवविट्ठं वा पास-परिवत्तिणो परिचत्त-मंसाहारा राम-रिसिं पज्जुवासंति । तत्थ य हरिण-जुवाणो एगो भगवओ राम-मुणिणो पुव्व-भव-संबद्धो जाई-सरो अईव संवेगमावन्नो । जत्थ जत्थ भगवं राम-मुणी भिक्खाइ-कज्जे विहरइ तत्थ तत्थ मग्गओ पहावइ ।।

२६ अन्नया बलदेवो वि मास-पारणए भिक्खट्ठा एगम्मि नगरे पविसंतो एगाए तरुणीए कूव-तड-ट्ठियाए कूव-जलं कड्ढिउ-कामाए दिट्ठि-गोयरं गओ । तओ तीए बलदेव-रूवाइसयक्खित्त-हिययाए तग्गय-चित्तत्तणओ कुडय-कंठ-भंतीए निय-कडियलुत्तारिय-पुत्तस्स कंठे पासो दिन्नो । तओ ओयारिओ कूवे । एयं च बलदेवेण दिट्ठं । तओ संवेगमुवगओ । अहो मे देहो वि अणट्ठ-हेऊ पाणिणं ति चिंतियं । तं च बालयमणकंपाए मोयावेऊण, ता संपयं जइ तत्थ-ट्ठिओ इत्थियाहिं अदिस्समाणो भिक्खं लभिस्सामि ताहे गेण्हिस्सं, न अन्नहा, एवमभिग्गहं गेण्हिय तओ चेव नियत्तियं । तं चेव वणं गओ ।।

२७ अन्नया य पहाण-दारु-निमित्तं रहयारा तत्थ वणे आगया रुक्खे छिंदंति । बलदेवो वि मास-पारणए भोयणुज्जएसु तेसु भिक्खट्ठा गओ । हरिणओ वि मग्गमणुलग्गो गओ । तओ बलदेवं जट्ठूण रहयार-

सामिणा चिंतियं । अहो अम्ह पुण्णोदओ, जं मरुत्थलीए वि कप्प-पायवो पत्तो । अहो से रूवोवसम-तेयाइ-संपयाओ । ता कयत्थो पुण्ण-मणोरहो अहं, जेण मे रिसी भिक्खा-निमित्तमागओ । ता करेमि एयस्स भिक्खादाणेण विगय-कलुसमप्पाणं ति चिंतिऊण सिरम्मि कय-करंजलि-उडो धरणि-यल-निहित्त-जाणु-जुयलं पणमिऊण भत्त-पाणं गहेऊण समुट्ठिओ । मुणिणा वि दव्व-खेत्त-काल-भाव-परिसुद्धं ति नाऊण पडिग्गहियं । तेण दाण-फलेण देवलोयाउयमणुबद्धं रहगारेण । हरिणओ वि गरुय-मुणि-भत्ति-निग्गय-बाह-समुप्पुन्न-लोयण जुयलो वणछिदए मुणिम्मि य पुणो पुणो पसन्न-मंथर-निबद्ध-दिट्ठी चिंतिउमारद्धो । अहो धन्नो कयत्थो एस वण-छिदओ, सुलद्धमेयस्स माणुसत्तं जेण एस मुणिवरो पडिलाभिओ त्ति । अहं पुण मंद-भग्गो कम्म-दोसेण तिरिय-जाईए जाओ, असमत्थो एरिसं महातवस्सिं पडिलाभेउं । ता धिरत्थु मे जाईए । एत्थंतरे महा-वाय-विहुओ अद्ध-च्छिन्न-पायवो वणछिद-बलदेव-हणिाणमुवरि निवडिओ । विमुक्क-पाणा य तिण्णि वि ते बंभलोय-कप्पम्मि पउमुत्तरे विमाणे देवा समुप्पन्ना ।।

२८ बलदेवो वि वरिस-सयं सामण्णाणुपालणेणं विसिट्ठयर-रूव-संपया-भोग-समुदओ जाओ । तओ बलदेवो ओहिणा कण्हं नेहेण पलोइउमारद्धो । जाव तइयाए नरय-पुढवीए समुप्पन्नो महा-दुक्खमणुहवंतो दिट्ठो । सिग्घं वेउव्विय-सरीरं काऊण गओ कण्ह-समीवं । तत्थ दिव्व-मणि-प्पभा-समुज्जोयं काऊण दिट्ठो जणद्दणो । भणियं च बलेण । अइ भाउ-वच्छल कण्ह, किमियाणिं करेमि ते । कण्हेण भणियं । पुव्व-कम्म-दोस-समुब्भवं दुक्खं अणुभवामो, न एत्थ कोइ पडियारं करेउं समत्थो । तओ बलेण दोहि वि बाहाहिं समुप्पाडिओ कण्हो, समुद्धरिज्जमाणो य नवणीयमिवायवेण विलिज्जए । तओ कण्हेण भणियं । मुंच मुंच मम खुट्ठयरं दुक्खं समुप्पज्जइ । ता गच्छ तुमं भरह-वासं । तत्थ गंतूण गया-खग्ग-संख-चक्क-धारिणं पीय-वास-परिहाणं गरुलद्धयं ममं, अप्पाणं च हल-मुसल-धारिणं नीलंबर-परिहाणं ताल-चिंधं सव्व-लोए उवदंसेसु । तओ बलेण तह त्ति पडिवन्नं । आगंतूणं च दिव्व-विमाणारूढो तत्थ दामोयर-बलदेव-रूवं विउव्विऊण लोयम्मि दंसेइ; विसेसओ वइरियाण पुरओ ।

भणियं च बलदेवेण जहा । तिय-चउक्क-चच्चराइसु अम्ह रूवं करेह । अम्हे सग्ग–संहार–कारिणो देवलोयाओ समागच्छामो, पुणो वि गच्छामो, नाणा-पगारेहिं कीलामो । बारवई अम्हेहिं निम्मिया, पुणो अम्हेहिं चेव संहरिया समुद्दे पक्खित्ता । ता अम्हेत्थ कारण-पुरिसा । तओ लोएण ससंभमेण तह त्ति पडिवन्नं । कयं च सव्वं समाइट्ठं । तओ परंपरएण एरिसी पसिद्धी जाया । बलदेवो वि एवं काऊण गओ देव-लोयं । तओ चुओ बारसम-अमम-तित्थयर-कण्ह-जीव-तित्थे सिज्झिहि त्ति ॥

२९ नयराइसु समिद्ध–कुलेसु न तहा दुक्करं भिक्खा-जायणं जहा रण्णे कट्ठ-तण-हारयाइसु । अओ इमेण जहा अहियासिओ तहा अहियासियव्वो जायणा-परिसहो त्ति ॥

□ □ □

२. मूलदेवो

१ अत्थि उज्जेणी नयरी। तीए य असेस-कला-कुसलो अणंग-विन्नाण-निउणो उदार-चित्तो कयन्नू पडिवन्न-सूरो गुणाणुराई पियंवओ दक्खो रूव-लावण्ण-तारुण्ण-कलिओ मूलदेवो नाम रायउत्तो पाडलिपुत्ताओ जूय-वसणासत्तो जणगावमाणेण पुहवि परिब्भमंतो समागओ। तत्थ गुलिया-पओगेण परावत्तिय-वेसो वामणयागारो विम्हावेइ विचित्त-कहाहिं गंधव्वाइ-कलाहिं नाणा-कोउगेहि य नायर-जणं। पसिद्धो जाओ। अत्थि य तत्थ रूव-लावण्ण-विण्णाण-गव्विया देवदत्ता नाम पहाणा गणिया। सुयं च तेण, न रंजिज्जइ एसा केणइ सामण्ण-पुरिसेण अत्त-गव्विया। तओ कोउगेण तीए खोहणत्थं पच्चूस-समए आसन्न-त्थेण आढत्तं सु-महुर-रवं बहु-भंगि-घोलिर-कंठं अन्नन्न-वण्ण-सवेह-रमणिज्जं गंधव्वं। सुयं च तं देवदत्ताए। चिंतियं च। अहो, अउव्वा वाणी, ता दिव्वो एस कोइ, न मणुस्स-मेत्तो। गवेसाविओ चेडीहिं। गविट्ठो दिट्ठो मूलदेवो वामण-रूवो। साहियं जहट्ठियमेईए। पेसिया तीए तस्स वाहरणत्थं माहवाभिहाणा खुज्ज-चेडी। गंतूण विणय-पुव्वं भणिओ तीए। भो महासत्त, अम्ह सामिणी देवदत्ता विन्नवेइ। कुणह पसायं, एह अम्ह घरं। तेण य वियड्ढयाए भणियं। न पओयणं मे गणिया-जण-संगेण निवारिओ विसिट्ठाण वेसा-जण-संसग्गो। भणियं च

या विचित्र-विट-कोटि-निघृष्टा मद्य-मांस-निरताति-निकृष्टा।
कोमला वचसि चेतसि दुष्टा तां भजन्ति गणिकां न विशिष्टाः॥१॥
योपतापन-परान्नि-शिखेव चित्त-मोहन-करी मदिरेव।
देह-दारण-करी क्षुरिकेव गर्हिता हि गणिका शलिकेव॥२॥

२ अओ नत्थि मे गमणाभिलासो। तीए वि अणेगाहिं भणिइ-भंगीहिं आराहिऊण चित्तं महा-निब्बंधेण करे घेत्तूण नीओ घरं। वच्चंतेण य

सा खुज्जा कला-कोसल्लेण विज्जा-पओगेण य अप्फालिऊण कया पउणा विम्हय-खित्त-मणाए पवेसिओ सो भवणे । दिट्ठो देवदत्ताए वामण–रूवो अउव्व-लावण्ण-धारी । विम्हियाए य दवावियमासणं । निसण्णो य सो, दिन्नो तंबोलो, दंसियं च माहवाए अत्तणो रूवं, कहिओ य वइयरो । सुट्ठुयरं विम्हिया, पारद्धो आलावो महुराहिं वियड्ढ-भणिईहिं । आगरिसियं च तेण तीए हिययं । भणियं च

अणुणय-कुसलं परिहास-पेसलं लडह-वाणि-दुल्ललियं ।
आलवणं पि हु छेयाण कम्मणं किं च मूलीहिं ॥३॥

३ एत्थंतरे आगओ तत्थेगो वीणा–वायगो । वाइया तेण वीणा । रंजिया देवदत्ता । भणियं च, साहु भो वीणा–वायग, साहु सोहणा ते कला । मूलदेवेण भणियं, अहो अइनिउणो उज्जेणीजणो, जाणइ सुंदरासुंदर–विसेसं । देवदत्ताए भणियं, भो किमेत्थ खुणं । तेण भणियं, वंसो चेव असुद्धो, सगब्भा य तंती । तीए भणियं, कहं जाणिज्जइ । दंसेमि अहं । समप्पिया वीणा, कड्ढिओ वंसाओ पाहणगो, तंतीए वालो । समारिऊण वाइउं पयत्तो । कया पराहीण-माणसा स-परियणा देवदत्ता । पच्चासन्ने य करेणुया सया रवण–सीला आसि । सा वि ठिया घुम्मंती ओलंबिय-कण्णा । अईव विम्हिया देवदत्ता वीणा–वायगो य । चिंतियं च, अहो पच्छन्न–वेसो विस्सकम्मा एस । पूइऊण तीए पेसिओ वीणा–वायगो । आगया भोयण–वेला । भणियं देवदत्ताए, वाहरह अंग–मद्दयं, जेण दो वि अम्हे मज्जामो । मूलदेवेण भणियं, अणुमन्नह, अहं चेव करेमि तुम्ह अब्भंगण-कम्मं । किमेयं पि जाणासि । न–याणामि सम्मं, परं ठिओ जाणगाण सयासे । आणियं चंपग–तेल्लं, आढत्तो अब्भंगिउं । कया पराहिण–मणा । चिंतियं च णाए, अहो विन्नाणाइसओ, अहो अउव्वो करयल–फासो । ता भवियव्वं केणइ इमिणा सिद्धं-पुरिसेण पच्छन्न–रूवेण, न पयईए एवंरूवस्स इमो पगरिसो त्ति । ता पयडी–करावेमि रूवं । निवडिया चलणेसु, भणिओ य, भो महाणुभाव, असरिस–गुणेहि चेव नाओ उत्तम–पुरिसो पडिवन्न–वच्छलो दक्खिण्ण-महाणो य तुमं । ता दंसेहि मे अत्ताणयं । बाढं उक्कंठियं तुह दंसणस्स मे हिययं । मूलदेवेण य पुणो पुणो निब्बंधे कए ईसि हसिऊण

अवणीया वेस-परावत्तिणी गुलिया। जाओ सहावत्थो। दिट्ठो दिण-नाहो व्व दिप्पंत-तेओ, अणंगो व्व मोहयंतो रूवेण सयल-जणं नव-जोव्वण-लायण्ण-संपुण्ण-देहो। हरिस-वसुब्भिन्न-रोमंचा पुणो निवडिया चलणेसु। भणियं च महा-पसाओ त्ति। अब्भंगिओ स-हत्थेहिं। मज्जियाइं दो वि जिमियाइं महा-विभूईए, पहिरावियो देव-दूसे, ठियाइं विसिट्ठ-गोट्ठीए। भणियं च तीए, महाभाग, तुमं मोत्तूण न केणइ अणुरंजियं मे अवर-पुरिसेण माणसं। ता सच्चमेयं,

नयणेहिं को न दीसइ केण समाणं न होंति उल्लावा।
हिययाणंदं जं पुण जणेइ तं माणुसं विरलं ॥ ४ ॥

ता ममाणुरोहेण एत्थ घरे निच्चमेवागंतव्वं। मूलदेवेण भणियं, गुणराइणि, अन्न-देसिएसु निद्धणेसु अम्हारिसेसु न रेहए पडिबंधो, न य थिरी-हवइ। पाएण सव्वस्स वि कज्ज-वसेण चेव नेहो। भणियं च,

वृक्षं क्षीण-फलं त्यजन्ति विहगाः शुष्कं सरः सारसाः
पुष्पं पर्युषितं त्यजन्ति मधुपा दग्धं वनान्तं मृगाः।
निर्द्रव्यं पुरुषं त्यज्यन्ति गणिका भ्रष्टं नृपं सेवकाः
सर्वः कार्यवशाज्जनोऽभिरमते कः कस्य को वल्लभः ॥ ५ ॥

तीए भणियं, स-देसो पर-देसो वा अकारणं सप्पुरिसाणं। भणियं च

जलहि-विसंघडिएण वि निवसिज्जइ हर-सिरम्मि चंदेण।
जत्थ गया तत्थ गया गुणिणो सीसेण वुज्झंति ॥ ६ ॥

तहा अत्थो वि असारो, न तम्मि वियक्खणाण बहुमाणो। अवि य गुणेसु चेवाणुराओ हवइ त्ति। किं च,

वाया सहस्स-मइया सिणेह-निज्जाइयं सय-सहस्सं।
सब्भावो सज्जण-माणुसस्स कोडिं विसेसेइ ॥ ७ ॥

ता सव्वहा पडिवज्जसु इमं पत्थणं ति। पडिवन्नं तेण। जाओ तेसिं नेह-निब्भरो संजोगो ॥

४ अन्नया राय-पुरओ पणच्चिया देवदत्ता। वाइओ मूलदेवेण पडहो। तुट्ठो तीए राया। दिन्नो वरो। नासी-कओ तीए। सो य अईव जूय-पसंगी, निवसण-मेत्तं पि न रहए। भणिओ य साणुणयं तीए

पिय–वाणीए। पिययम, को तुह इमं मयंकस्सेव हरिण–पडिबंधं तुग्हं सयल–गुणालयाणं कलंकं चेय जूय–वसणं। बहु–दोस–निहाणं च एयं। तहा हि

कुल–कलंकणु सच्च–पडिवक्खु
गुरु–लज्जा–सोय–हरु
धम्म–विग्घु अत्थह पणासणु
जु दाण–भोगहि रहिउ
पुत्त–दार–पिइ–माइ–मोसणु।

जहिं न गणिज्जइ देउ गुरु जहिं न वि कज्जु अकज्जु।
तणु–संतावणु कुगइ–पहु तहिं पिय जूइ म रज्जु ॥ ८ ॥

ता सव्वहा परिच्चयसु इमं। अइ–रसेण य न सक्कए मूलदेवो परिहरिउं॥

५ अत्थि य देवदत्ताए गाढाणुरत्तो मूलिल्लो मित्तसेणो अयल–नामा सत्थवाह–पुत्तो। देइ सो जं मग्गियं, संपाडेइ वत्थाभरणाइयं वहइ य सो मूलदेवोवरि पओसं, मग्गइ य छिड्डाणि। तस्स संकाए न गच्छइ मूलदेवो तीए घरं अवसरमंतरेण। भणिया य देवदत्ता जणणीए। पुत्ति, परिच्चय मूलदेवं। न किंचि निद्धण–चंगेण पओयणमेएण। सो महाणुभावो दायाअयलो पेसेइ पुणो पुणो बहुयं दव्व–जाय। ता तं चेव अंगीकरेसु सव्वप्पणयाए। न एक्कम्मि पडियारे दोन्नि करवालाइं मायंति, न य अलोणियं सिलं कोइ चट्टेइ। ता मुंच य जूरियमिमं ति। तीए भणियं, नाहं अंब, एगंतेण धणाणुरागिणी, गुणेसु चेव मे पडिबंधो। जणणीए भणियं, केरिसा तस्स जूयगारिस्स गुणा। तीए भणियं, अंब केवल–गुणमओ खु सो। जओ

धीरो उदार–चित्तो दक्खिण्ण–महोयही कला–निउणो।
पिय–भासी य कयन्नू गुणाणुराई विसेसन्नू ॥ ९ ॥

अओ न परिच्चयामि एयं। तओ सा अणेगेहिं दिट्ठंतेहिं आढत्ता पडिबोहिउं। अलत्तए मग्गिए नीरसं पणामेइ, उच्छुखंडे पत्थिए छोइयं पणामेइ, कुसुमेहिं जाइएहिं वेंट–मेत्ताइं पणामेइ। चोइया य पडिभणइ। जारिसमेयं तारिसो एसो ते पिययमो, तहा वि तुमं न परिच्चयसि। देवदत्ताए चिंतियं, मूढा एसा, तेणेवंविहे दिट्ठंते देइ ॥

६ तओ अन्नया भणिया जणणी, अम्मो मग्गेहि अयलं उच्छुं। कहियं च तीए तस्स। तेण वि सगडं भरेऊण पेसियं। तीए भणियं, किमहं करिणिया जेणेवंविहं स-पत्त-डालं उच्छुं पभूयं पेसिज्जइ। तीए भणियं, पुत्ति, उदारो खु सो, तेण एवं पेसियं ति। चिंतियं च णेण, अन्नाणं पि सा दाहि त्ति। अवरदियहे देवदत्ताए भणिया माहवी। हला, भणाहि मूलदेवं जहा, उच्छूण उवरि सद्धा ता पेसेहि मे। तीए वि गंतूण कहियं। तेण वि गहियाओ दोन्नि उच्छु–लट्ठीओ, निच्छोलिऊण कयाओ दुयंगुल–पमाणाओ गंडियाओ, चाउज्जाएण य अवचुण्णियाओ, कप्पूरेण य मणागं वासियाओ मूलाहि य मणागं भिन्नाओ। गहियाइं अभिणव–मल्लगाइं, भरिऊण ताइं ढक्किऊण य पेसियाणि। ढोइयाइं च गंतूण माहवीए, दंसियाणि तीए वि जणणीए। भणिया य, पेच्छ, अम्मो, परिसाण अंतरं ति। ता अहं एएसिं गुणाणमणुरत्ता। जणणीए चिंतियं। अच्चंत-मोहिया एसा, न परिच्चयइ अत्तणा इमं। ता करेमि किं पि उवायं जेण एसो वि कामुओ गच्छइ विएसं। तओ सुत्थं हवइ त्ति चिंतिऊण भणिओ अयलो। कहसु एईए पुरओ अलिय-गामंतर-गमणं। पच्छा मूलदेवे पविट्ठे मणुस्स–सामग्गीए आगच्छेज्जह विमाणेज्जह य तं, जेण विमाणिओ संतो देसच्चायं करेइ। ता संजुत्ता चिट्ठेज्जह, अहं ते वत्तं दाहामि। पडिवन्नं च तेण। अन्नम्मि दिणे कयं तहेव तेण। निग्गओ अलिय-गामंतर-गमण-मिसेण। पविट्ठो य मूलदेवो। जाणाविओ जणणीए अयलो, आगओ महा–सामग्गाए। दिट्ठो य पविसमाणो देवदत्ताए। भणिओ य मूलदेवो, ईइसो चेव अवसरो, पडिच्छियं च जणणीए एय–पेसियं दव्वं, ता तुम पल्लंक-हेट्ठओ मुहुत्तगं चिट्ठह ताव। ठिओ सो पल्लंक-हेट्ठओ। लक्खिओ अयलेणं। निसण्णो पल्लंके अयलो। भणिया य सा तेण, करेह ण्हाण-सामग्गिं। देवदत्ताए भणियं एवं ति, ता उट्ठह, नियंसह पोत्ति, जेण अब्भंगिज्जइ। अयलेण भणियं। भए दिट्ठो अज्ज सुमिणओ जहा, नियत्थिओ चेव अब्भंगिय–गत्तो एत्थ पल्लंके आरूढो ण्हाओ त्ति। ता सच्चं सुमिणयं करेसु। देवदत्ताए भणियं, नणु विणासिज्जए महग्घियं तूलियं गंडुयमाइयं। तेण भणियं, अन्नं ते विसिट्ठतरं दाहामि। जणणीए भणियं, एवं ति। तओ तत्थ–ट्ठिओ चेव अब्भंगिओ उव्वट्टिओ उण्ह-खलि-

उदगेहिं पमज्जिओ। भरिओ तेण हेट्ठ-ट्ठिओ मूलदेवो। गहियाउहा पविट्ठा पुरिसा। सन्निओ जणणीए अयलो। गहिओ तेण मूलदेवो वालेहिं भणिओ य। रे, संपयं निरूवेहि, जइ कोइ अत्थि ते सरणं। मूलदेवेण य निरूवियाइं पासाइं, जाव दिट्ठं निसियासि-हत्थेहिं वेढियमत्ताणयं माणूसेहिं। चिंतियं च, नाहमेएसिं उच्चरामि कायव्वं च मए वइर-निज्जायणं, निराउहो संपयं ता न पोरिसस्सावसरो त्ति चिंतिय भणियं। जं ते रोयइ तं करेहि। अयलेण चिंतियं, उत्तम-पुरिसो कोइ एस आगाईए चेव नज्जइ। सुलभाणि य संसारे महा-पुरिसाण वसणाइं। भणियं च,

को एत्थ सया सुहिओ कस्स व लच्छी थिराइं पेम्माइं।
कस्स व न होइ खलियं भण को व न खंडिओ विहिणा॥१०॥

भणिओ मूलदेवो। भो एवंविहावत्था-गओ मुक्को संपयं तुमं, ममं पि विहि-वसेण कयावि वसण-पत्तस्स एवं चेव करेज्जह॥

७ तओ विमण-दुम्मणो निग्गओ नयराओ मूलदेवो। पेच्छ, कहं एएण छलिओ त्ति चिंतयतो ण्हाओ सरोवरे, कया पडिवत्ती। चिंतियं, गच्छामो विएसं, तत्थ गंतूण करेमि किंपि इमस्स पडिविप्पिउवायं। पट्ठिओ वेण्णायड-संमुहं। गाम-नगराइ-मज्झेण वच्चंतो पत्तो दुवालस-जोयण-पमाणाए अडवीए मुहं। चिंतियं च तत्थ, जइ कोइ वच्चंतो वाया-साहेज्जो वि दुइओ लब्भइ ता सुहं चेव छिज्जइ अडवी। जाव थेव-वेलाए आगओ विसिट्ठाकार-दंसणीओ संबल-थइया-सणाहो ढक्क-बंभणो। पुच्छिओ य, भो भट्ट, केदूरं गंतव्वं। तेण भणियं, अत्थि अडवीए परओ वीरनिहाणं नाम थामं, तं गमिस्सामि। तुमं पुण कत्थ पत्थिओ। इयरेण भणियं, वेण्णायडं। भट्टेण भणियं, ता एहि, गच्छम्ह। तओ पयट्टा दो वि। मज्झण्ह-समए य वच्चंतेहिं दिट्ठं सरोवरं। ढक्केण भणियं, भो वीसमामो खणमेगं ति। गया उदग-समीवं, धोया हत्थ-पाया। गओ मूलदेवो पालि-संठिय-रुक्ख-च्छायं। ढक्केण छोडिया संबल-थइया, गहिया वट्टयम्मि सत्तुया। ते जलेण ओलित्ता लग्गो भक्खिउं। मूलदेवेण चिंतियं, एरिसा चेव बंभण-जाई भुक्का-पहाणा हवइ, ता पच्छा मे दाही। भट्टो वि भुंजित्ता बंधिऊण थइय पयट्टो। मूलदेवो वि, नूणं अवरण्हे दाहि त्ति चिंतेंतो अणुपयट्टो। तत्थ वि तहेव भुत्तं, न दिन्नं तस्स। कल्लं दाहि

त्ति आसाए गच्छइ एसो। वंच्चंताण य आगया रयणी। तओ वट्टाओ ओसरिऊण वड-पायव-हेट्ठओ पसुत्ता। पच्चूसे पुणो वि पत्थिया, मज्झण्हे तहेव थक्का, तहेव भुत्तं ढक्केण, न दिन्नं एयस्स। जाव तइय-दियहे चिंतियं मूलदेवेण नित्थिण्ण-पाया अडवी, ता अज्ज अवस्सं मम दाही एस। जाव तत्थ वि न दिन्नं। नित्थिन्ना य तेहिं अडवी। जायाओ दोण्ह वि अन्नन्न-वट्टाओ। तओ भट्टेण भणियं, भो तुज्झ एसा वट्टा, ममं पुण एसा। ता वच्च तुमं एयाए। मूलदेवेण भणियं, भो भट्ट आगओ हं तुज्झ पहावेणं, ता मज्झ मूलदेवो नाम, जइ कयाइ किंपि पओयणं मे सिज्झइ ता आगच्छेज्ज वेण्णायडे। किं च तुज्झ नामं। ढक्केण भणियं, सद्धडो जण-कयावडंकेण निग्घिणसम्मो नाम। तओ पत्थिओ भट्टो स-गामं। मूलदेवो वि बेण्णायड-संमुहं ति॥

८ अंतराले य दिट्ठं वसिमं। तत्थ पविट्ठो भिक्खा-निमित्तं हिंडिय असेसं गामं, लद्धा कुम्मासा, न किंपि अन्नं। गओ जलासयाभिमुहं। एत्थंतरम्मि य तव-सुसिय-देहो महाणुभावो महातवस्सी मासोववास-पारणय-निमित्तं दिट्ठो पविसमाणो। तं च पेच्छिय हरिस-वसुब्भिन्न-पुलएण चिंतियं मूलदेवेण। अहो, धन्नो कयत्थो अहं, जस्स इमम्मि काले एस महा-तवस्सी दंसण-पहमागओ। ता अवस्सं भवियव्वं मम कल्लाणेण। अवि य,

मरुत्थलीए जह कप्प-रुक्खो दरिद्द-गेहे जह हेम-वुट्ठी।
मायंग-गेहे जह हत्थि-राया मुणी महप्पा एत्थ एसो॥११॥

किं च,

दंसण-नाण-विसुद्धं पंच महव्वय-समाहियं धीरं।
खंती-मद्दव-अज्जव-जुत्तं मुत्तिप्पहाणं च॥१२॥
सज्झायज्झाण-तवोवहाण-निरयं विसुद्ध-लेसागं।
पंच-समियं ति-गुत्तं आकिंचणं चत्त-गिहि-संगं॥१३॥

सुपत्तं एस साहू। ता

एरिस-पत्त-सुखेत्ते विसुद्ध-सद्धा-जलेण संसित्तं।
निहियं तु दव्व-सस्सं इह-पर-लोए अणंत-फलं॥१४॥

९ ता एत्थ कालोचिया देमि एयस्स चेव कुम्मासा। जओ अदायगो एस गामो, एसो य महप्पा कइवय-घरेसु दरिसावं दाऊण पडिनियत्तइ। अहं पुण दो तिण्णि वारे हिंडामि, तो पुणो लभिस्सं। आसन्नो अवरो बिइओ गामो, ता पयच्छामि सव्वे इमे त्ति। पणमिऊण तओ समप्पिया भगवओ कुम्मासा। साहुणा वि तस्स परिणाम-पयरिसं मुणंतेण दव्वाइ-सुद्धिं च वियाणिऊण, धम्म-सील, थोवे देज्जह त्ति भणिऊण धरियं पत्तयं। दिन्ना य तेण पवड्ढमाणाइसएण। भणियं च तेण,

धन्नाणं खु नराणं कुम्मासा होंति साहु-पारणए।

१० एत्थंतरम्मि गयणंतर-गयाए रिसि-भत्ताए मूलदेव-भत्ति-रंजियाए भणियं देवयाए। पुत्त मूलदेव, सुंदरमणुचिट्ठियं तुमे। ता एयाए गाहाए पच्छद्धेण मग्गह जं रोयए, जेण संपाडेमि सव्वं। मूलदेवेण भणियं,

गणियं च देवदत्तं दंति-सहस्सं च रज्जं च ॥१५॥

देवयाए भणियं, पुत्त, निच्चिंतो विहरसु। अवस्सं रिसि-चलणाणुभावेण अइरेण चेव संपज्जिस्सइ एयं। मूलदेवेण भणियं, भयवइ, एवमेयं ति। तओ वंदिय रिसिं पडिनियत्तो, रिसी वि गओ उज्जाणं। लद्धा अवरा भिक्खा मूलदेवेण। जेमिओ पत्थिओ य बेन्नायड-संमुहं, पत्तो य कमेण तत्थ॥

११ पसुत्तो रयणीए बाहिं पहिय-सालाए। दिट्ठो य चरिम-जामे सुमिणओ, पडिपुण्ण-मंडलो निम्मलप्पहो मयंको उयरम्मि पविट्ठो। अन्नेण वि कप्पडिएण एसो चेव दिट्ठो, कहिओ तेण कप्पडियाणं। तत्थेगेण भणियं, लाभिहिसि तुमं अज्ज घय-गुल-संपुण्णं महंतं रोट्टगं। न-याणंति एए सुमिणस्स परमत्थं ति न कहियं मूलदेवेण। लद्धो कप्पडिएण भिक्खा-गएण घर-छायणियाए जहोवइट्ठो रोट्टगो। तुट्ठो य एसो, निवेइओ य कप्पडियाणं। मूलदेवो वि गओ एगमारामं। आवज्जिओ तत्थ कुसुमोच्चय-साहिज्जेण मालागारो। दिन्नाइं तेण पुप्फ-फलाइं। ताइं घेत्तुं सुइ-भूओ गओ सुविण-सत्थ-पाढयस्स गेहं। कओ तस्स पणामो। पुच्छिया खेमारोग-वत्ता। तेण वि संभासिओ स-बहुमाणं, पुच्छिओ य पओयणं। मूलदेवेण य जोडिऊण कर-जुयलं कहिओ सुविणग-वइयरो। उवज्झाएण वि भणियं सहरिसेण। कहिस्सामि सुहं-मुहुत्ते सुविणय-फलं,

अज्ज ताव अतिही होसु अम्हाणं । पडिवन्नं च मूलदेवेण । ण्हाओ जिमिओ य विभूईए । भुत्तुत्तरे य भणिओ उवज्झाएण, पुत्त, पत्त-वरा मे एसा कन्नगा, ता परिणेसु ममोवरोहेण एयं तुमं ति । मूलदेवेणं भणियं, ताय, कहं अन्नाय-कुल-सीलं जामाउयं करेसि । उवज्झाएण भणियं, पुत्त, आयारेण चेव नज्जइ अ-कहियं पि कुलं । भणियं च

आचारः कुलमाख्याति देशमाख्याति जल्पितम् ।
संभ्रमः स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ॥१६॥

तहा

को कुवलयाण गंधं करेइ महुरत्तणं च उच्छूणं ।
वर-हत्थीण य लीलं विणयं च कुलप्पसूयाणं ॥१७॥

अहवा

जइ होंति गुणा तो किं कुलेण गुणिणो कुलेण न हु कज्जं ।
कुलमकलंकं गुण-वज्जियाण गरुयं चिय कलकं ॥१८॥

१२ एवमाइ-भणिईहिं पडिवज्जाविओ सुह-मुहुत्तेण परिणाविओ । कहियं सुवियण-फलं, सत्त-दिणब्भंतरे राया होहिसि । त च सोऊण जाओ पहट्ठ-मणो । अच्छइ य तत्थ सुहेणं । पंचमे य दिवसे गओ नयर-बाहिं, नुवण्णो य चंपग-च्छायाए ॥

१३ इओ य तीए नयरीए अपुत्तो राया काल-गओ । तत्थ अहियासियाणि पंच दिव्वाणि । ताणि आहिंडिय नयर-मज्झे निग्गयाणि बाहिं, पत्ताणि मूलदेव-सयासं । दिट्ठो सो अपरियत्तमाण-छायाए हेट्ठओ । तं पेच्छिय गुलुगुलियं हत्थिणा, हेसियं तुरंगेण, अहिसित्तो भिंगारेण, वीइओ चामरेहिं, ठियमुवरि पुंडरीयं तओ कओ लोएहिं जयजया-रओ । चडाविओ गएण खंधे, पइसारिओ य नयरिं । अहिसित्तो मंति-सामंतेहिं । भणियं च गयण-तल-गयाए देवयाए । भो भो, एम महाणुभावो असेस-कलाधारगो देवयाहिट्ठिय-सरीरो विक्कमराओ नाम राया । ता एयस्स सासणे जो न वट्टइ, तस्स नाहं खमामि त्ति । तओ सव्वो सामंत-मंति-पुरोहियाइओ परियणो आणा-विहेओ जाओ । तओ उदारं विसय-सुहमणुहवंतो चिट्ठइ । आढत्तो उज्जेणि-सामिणा वियारधवलेण सह संववहारो जाव जाया परोप्परं निरंतरा पीई ॥

१४ इओ य देवदत्ता तारिसं विडंबणं मूलदेवस्स पेच्छिय विरत्ता अईव अयलोवरि। तओ य निब्भच्छिओ अयलो; भो अहं वेसा, न उण अहं तुज्झ कुल-घरिणी। तहा वि मज्झ गेहत्थो एवंविहं ववहरसि। ता ममत्थाए पुणो न खिज्जियव्वं ति भणिय गया राइणो सयासं। भणिओ य निवडिय चलणेसु राया। सामि, तेण वरेण कीरउ पसाओ। राइणा भणियं, भण, कओ चेव तुज्झ पसाओ। किमवरं भणीयइ। देवदत्ताए भणियं। ता, सामि, मूलदेवं वज्जिय न अन्नो पुरिसो मम आणावेयव्वो। एसो अयलो मम घरागमण निवारेयव्वो। राइणा भणियं, एवं, जहा तुज्झ रोयए, परं कहेह, को पुण एस वुत्तंतो। तओ कहिओ साहवीए। रुट्ठो राया अयलोवरि। भणियं च, भो मम एईए नयरीए एयाइं दोन्नि रयणाइं ताइं पि खली-करेइ एसो। तओ हक्कारिय अंबाडिओ भणिओ य। रे, तुमं एत्थ राया जेण एवंविहं ववहरसि। ता निरूवेहि संपयं सरणं, करेमि तुह पाण-विणासं। देवदत्ताए भणियं, सामि, किमेइणा सुणह-पाएण पडिखद्धेणं ति। ता मुंचह एयं। राइणा भणिओ, रे, एईए महाणुभावाए वयणेणं छुट्टो संपयं, सुद्धी उण तेणेवेह आणिएणं भविस्सइ। तओ चलणेसु निवडिऊण निग्गओ रायउलाओ। आढत्तो गवेसिउं दिसो-दिसिं। तहा वि न लद्धो। तओ तीए चेव ऊणिमाए भरिऊण भंडस्स वहणाइं पत्थिओ पारसउलं॥

१५ इओ य मूलदेवेण पेसिओ लेहो कोसल्लियाइं च देवदत्ताए तस्स य राइणो। भणिओ य राया, मम एईए देवदत्ताए उवरि महंतो पडिबंधो। ता जइ एईए अभिरुचियं, तुम्हं वा रोयए, तो कुणह पसायं, पेसेह एयं। तओ राइणा भणिया राय-दोवारिगा। भो किमेयं एवंविहं लिहावियं विक्कमराएण। किं अम्हाणं तस्स य अत्थि कोइ विसेसो। रज्जं पि सव्वं तस्सेयं किं पुण देवदत्ता। परं इच्छउ सा। तओ हक्कारिया देवदत्ता। कहिओ वुत्तंतो, ता जइ तुम्ह रोयए, ताहे गम्मउ तस्स सगासं। तीए भणियं, महा-पसाओ, तुम्हाणुन्नायाण मणोरहा एए अम्हं। तओ महा-विभवेणं पूइऊण पेसिया गया य। तेण वि महा-विभूईए चेव पवेसिया। जायं च परोप्परमेगरज्जं। अच्छए मूलदेवो तीए सह विसयसुहमणुहवंतो जिण-भवण-बिंब-करण-पूयण-तप्परो त्ति॥

१६ इओ य सो अयलो पारसउले विढविय बहुयं दव्वं पवरं च भण्डं भरेऊण आगओ वेण्णायडं। आवासिओ य बाहिं। पुच्छिओ लोगो, किं नामाभिहाणो एत्थ राया। कहियं च, विक्कमराओ त्ति। तओ हिरण्ण-सुवण्ण-मोत्तियाणं थालं भरेऊण गओ राइणो पेक्खगो। दवावियं राइणा आसणं। निसण्णो पच्चभिन्नाओ य। अयलेण य न नाओ एसो। रन्ना पुच्छियं, कुओ सेट्ठी आगओ। तेण भणियं, पारसउलाओ। रन्ना पुइएण अयलेण भणियं, सामि, पेसेह कोवि उवरिगो, जो भंडं निरूवेइ। तओ राइणा भणियं, अहं सयमेव आगच्छामि। तओ पंचउल-सहिओ गओ राया। दंसियं वहणेसु संख-फोप्फल-चंदणागरु-मंजिट्ठाइयं भंडं। पुच्छियं पंचउल-समक्खं राइणा। भो सेट्ठि, एत्तियं चेव इमं। तेण भणियं, देव, एत्तियं चेव। राइणा भणियं, करेह सेट्ठिस्स अद्ध-दाणं, परं मम समक्खं तोलेह चोल्लए। तोलियाइं पंचउलेण। भारेण य पायप्पहारेण य वंस-वेहेण य लक्खियं, मंजिट्ठमाइ-मज्झ-गयं सार-भंडं। राइणा उक्केल्लाविया इं चोल्लयाइं, निरूवियाइं समंतओ, जाव दिट्ठं कत्थइ सुवण्णं, कत्थइ रुप्पयं, कत्थइ मणि-मोत्तिय-पवालाइं महग्घं भंडं। तं च दट्ठूण रुट्ठेण निय-पुरिसाण दिन्नो आएसो। अरे, बंधह पच्चक्ख-चोरं इमं ति। बद्धो य थगथगित-हियओ तेहिं। दाऊण रक्खवाले जाणेसु गओ राया भवणं। सो वि आणिओ आरक्खिगेण राय-समीवं। गाढ-बद्धं च दट्ठूण भणियं राइणा। रे, छोडेह छोडेह। छोडिओ अन्नेहि। पुच्छिओ राइणा, परियाणसि ममं। तेण भणियं सयल-पुहवि-विक्खाए महा-नरिंदे को न-याणइ। राइणा भणियं, अलं उवयार-भासणेहिं, फुडं साहसु, जइ जाणसि। अयलेण भणियं, देव, न-याणामि सम्मं। तओ राइणा वाहरावियो देवदत्ता। आगया वरच्छर व्व सव्वंग-भूसण-धरा, विन्नाया अयलेण। लज्जिओ मणम्मि बाढं। भणियं च तीए, भो, एस, सो मूलदेवो, जो तुमे भणिओ तम्मि काले, ममावि कयाइ विहि-जोगेण वसणं पत्तस्स उवयारं करेज्जह। ता एस सो अवसरो। मुक्को य तुमं अत्थ-सरीर-संसयमावन्नो वि पणय-दीण-जण-वच्छलेण राइणा संपयं। इमं च सोऊण विलक्ख-माणसो, महा-पसाओ त्ति भणिऊण निवडिओ राइणो देवदत्ताए य चलणेसु। भणियं च, कयं मए जं तया सयल-जण-निव्वुइ-करस्स नीसेस-

कला–सोहियस्स देवस्स निम्मल–सहावस्स पुण्णिमा–चंदस्सेव राहुणा कयत्थणं, ता तं खमउ मम सामी। तुम्ह कयत्थणामरिसेण महाराओ वि न देइ मे उज्जेणीए पवेसं। मूलदेवेण भणियं, खमियं चेव मए, जस्स तुह देवीए कओ पसाओ। तओ सो पुणो वि निवडिओ दोण्ह वि चलणेसु परमायरेण। ण्हाविओ य देवदत्ताए परिहाविओ महग्घ–वत्थे। राइणा मुक्कं दाणं। पेसिओ उज्जेणिं। मूलदेव–राइणो अब्भत्थणाए खमियं वियारधवलेण। निग्घिणसम्मो वि रज्जे निविट्ठं सोऊण मूलदेवं आगओ बेण्णायडं। दिट्ठो राया। दिन्नो सो चेव अदिट्ठ–सेवाए गामो तस्स रन्ना। पणमिऊण महा–पसाओ त्ति भणिऊण य सो गओ गामं॥

१७ इओ य तेण कप्पडिएण सुयं जहा। मूलदेवेण वि एरिसो सुमिणो दिट्ठो जारिसो मए। परं सो आएस–फलेण राया जाओ। सो चिंतेइ, वच्चामि जत्थ गोरसो, तं पिवित्ता सुवामि, जाव तं सुमिणं पुणो वि पेच्छामि। अवि सो पेच्छेज्ज, न य माणसाओ विभासा॥

□ □ □

३. करकंडु

१ चंपाए नयरीए दहिवाहणो राया। तस्स चेडग-धूया पउमावई देवी। अन्नया य तीसे दोहलो जाओ। किहाहं राय-नेवत्थेण नेवत्थिया महाराय-धरिय-छत्ता उज्जाण-काणणाणि हत्थि-खंध-वर-गया विहरेज्जा। सा ओलुग्गा जाया। राइणा पुच्छिया। कहिओ सब्भावो। ताहे राया सा य जय-हत्थिम्मि आरूढाइं। राया छत्तं धरेइ। गया उज्जाणं। पढम-पाउसो य तया वट्टइ। सीयलएणं सुरहि-गंध-मट्टिया-गंधेणं (हत्थी) अज्झाहओ वणं संभरेइ। करी वि पयट्टो वणाभिमुहो, पयाओ पहाओ। जणो न तरइ पिट्ठओ ओलग्गिउं। दो वि अडविं पवेसियाइं। राया वडरुक्खं पेक्खइ। देविं भणइ। एयस्स वडस्स हेट्ठेण जाहिइ, तओ तुमं साहं गेण्हेज्जासि। ताए पडिसुयं। न तरइ गेण्हिउं। राया दक्खो, तेण साहा गहिया। सो उत्तिण्णो निराणंदो किं कायव्वया-मूढो गओ चंपं॥

२ सा य पउमावई नीया निम्माणुसिं अडविं। जाव तिसाइओ ताव पेच्छइ तलागं महइ-महालयं हत्थी। तओ तत्थ ओइण्णो अभिरमइ। इमा वि सणियं सणियं ओइण्णा करिणो, उत्तिण्णा तलागाओ। दिसाओ न जाणइ, भय-भीया समंतओ तं वणं पलोएण। तओ अहो कम्माण परिणई, जेण अतक्कियमेव एरिसं वसणमहं पत्ता। ता किं करेमि, कत्थ गच्छामि, का मे गइ त्ति। सा य परव्वसा रोविउं पयत्ता। खण-मेत्तेण य काऊण धीरयं चिंतियं तीए। न नज्जइ, बहु-दुट्ठ-सावय-संकुले एयम्मि भीसणे वणे किं पि हवइ। ता अप्पमत्ता हवामि। तओ कय चउ-सरण-गमणं, गरहियाइ दुच्चरियाइं, खमिओ सयल-जीव-रासी, कयं सागारं भत्त-पच्चक्खाणं।

जइ मे होज्ज पमाओ इमस्स देहस्सिमाएँ वेलाए।
आहारमुवहि-देहं चरिमे समयम्मि वोसिरियं॥१॥

तहा पंच-नमोक्कारो मे सरणं। जओ सो चेव इह-लोग-पर-लोगेसु कल्लाणावहो। भणियं च

बाहि-जल-जलण-तक्कर-हरि-करि-संगाम-विसहर-भयाइं।
नासंति तक्खणेणं नवकार-पहाण-मंतेणं ॥२॥
न य तस्स किंचि पहवइ डाइणि-वेयाल-रक्ख-मारि-भयं।
नवकार-पहावेणं नासंति य सयल-दुरियाइं ॥३॥

तहा

हियय-गुहाए नवकार-केसरी जाण संठिओ निच्चं।
कम्मट्ठ-गंठि-दोघट्ट-घट्टयं ताण परिनट्ठं ॥४॥

३ तओ नवकारमणुसंरती पट्ठिया एग-दिसाए। जाव दूरं गया, ताव दिट्ठो एगो तावसो। तस्स मूलं गया। अभिवाइओ सो। पूच्छिया तेण। कओ सि अम्मो इहागया। ताहे कहेइ। अहं चेडगस्स धूया, जाव हत्थिणा आणीया। सो य तावसो चेडगस्स नियल्लओ। तेण आसासिया मा बीहेहि त्ति। भणिया य, मा सोयं करेहि, ईइसो चेव एस संजोग-विओग-हेऊ जम्मण-मरण-रोग-सोग-पउरो असारो संसारो। वण-फलेहिं अणिच्छंती वि कारविया पाण-वित्ति, नीया य वसिमं, भणिया य। एत्तो परेण हल-किट्ठा भूमी, तं न अक्कमामो अम्हे। एसो दंतपुरस्स विसओ दंतवक्को य एत्थ राया। ता तुमं निब्भया गच्छ एयम्मि नयरे, पुणो सुसत्थेण गच्छेज्जसु चंपं ति। नियत्तो तावसो। इयरा वि पविट्ठा दंतपुरं। गया य पुच्छंती साहुणी-मूलं। वंदिया पवत्तिणी। पुच्छिया, कुओ साविगा। कहियं तीए जहट्ठियं। परुण्णा मणागं संठविया पवत्तिणीए। महाणुभावे, मा कुणसु चित्त-खेयं, अलंघणीओ हु विहि-परिणामो। जओ

विहडावइ घडियं पि हु विहडियमवि किं चि संघडावेइ।
अइ-निउणो एस विही सत्ताण सुहासुहक्करणे ॥५॥

किं च

खण-दिट्ठ-नट्ठ-विहवे खण-परियट्टंत-विविह-सुह-दुक्खे।
खण-संजोग विओगे संसारे नत्थि किं पि सुहं ॥६॥
जेणं चिय संसारो बहुविह-दुक्खाण एस भंडारो।
तेणं चिय इह धीरा अपवग्ग-पहं पवज्जंति ॥७॥

एवमाइ आणुसासिया संवेगमुवगया ताणं चेव मुले पव्वइया। पुच्छियाए वि दिक्खाए अदाण-भएण गब्भो न अक्खाओ। पच्छा नाए मयहरियाए सब्भाओ कहिओ। पच्छन्नं धरिया। पसूया समाणी सह नाम-मुद्दाए कंबल-रयणेण य सुसाणे छड्डेइ। पच्छा मसाण-पालेण गद्दिओ भज्जाए अप्पिओ। अवकिण्णओ त्ति नामं कयं। सा य अज्जा तीए पाणीए समं मेत्ति करेइ त्ति। सा अज्जा ताहिं संजईहिं पुच्छिया। कहिं गब्भो। भणइ, मयगो जाओ, तो मे उज्झिओ। सो तत्थ संवड्ढइ। ताहे दारग-रूवेहिं समं रमइ। सो ताणि डिंभ-रूवाणि भणइ। अहं तुब्भं राया, मम करं देह। सो लुक्ख-कच्छूए गहिओ। ताणि भणइ, ममं कंडूयह। ताहे से करकंडु त्ति नामं कयं। सो य ताए संजईए अणुरत्तो। सा य से मोयए देइ, जं वा भिक्खं लट्ठं लहेइ ॥

४ संवड्ढिओ सो सुसाणं रक्खइ। तत्थ दो संजया तं मसाणं केणइ कारणेण अइगया, जाव एगत्थ वंस-कुडंगे दंडं पेच्छंति। तत्थ एगो दंड-लक्खणं जाणइ जहा।

एग-पव्वं पसंसंति दु-पव्वा कलह-कारिया।
ति-पव्वा लाभ-संपन्ना चउ-पव्वा मारणंतिया ॥९॥
पंच-पव्वा उ जा लट्ठी पंथे कलह-निवारिणी।
छ-पव्वा य आयंको सत्त-पव्वा अरोगिया ॥९॥
चउरंगुल-पइट्ठाणा अट्ठंगुल-समसिया।
सत्त-पव्वा उ जा लट्ठी मत्त-गय-निवारिणी ॥१०॥
अट्ठ-पव्वा असंपत्ती नव-पव्वा जस-कारिया।
दस-पव्वा उ जा लट्ठी तहियं सव्व-संपया ॥११॥
वंका कीडक्खइया चित्तलया पोल्लडा य दड्ढा य।
लट्ठी य उब्भ-सुक्का वज्जेयव्वा पयत्तेण ॥१२॥
घण-वट्टमाण-पव्वा निद्धा वण्णेण एग-वण्णा य।
एमाइ-लक्खण-जुया पसत्थ-लट्ठी मुणेयव्वा ॥१३॥

तओ तेण भणियं। जो एयं दंडं गेण्हिस्सइ सो राया होहिइ किं तु

पडिच्छियव्वो, जाव अन्नाणि चत्तारि अंगुलाणि वड्ढइ, ताहे जोगो त्ति। तं तेण मायंग–चेडगेण सुयं, एक्केण य धिज्जाइएण। सो धिज्जाइओ अप्पसारियं तस्स चउरंगुलं खणिऊणं छिदेइ। तेण य चेडगेणं दिट्ठो सो उद्दालिओ। सो तेण धिज्जाइएण करणं नीओ। भणइ, देहि दंडगं। सो भणइ, मम मसाणे एस वड्ढिओ अओ न देमि। धिज्जाइओ भणइ, अन्नं गेण्ह। सो नेच्छइ, भणइ य, एएण मम कज्जं ति। सो दारगो न देइ। तेहिं सो दारगो पुच्छिओ, किं न देसि। भणइ य, अहं एयस्स दंडगस्स पहावेण राया होहामि त्ति। ताहे कारणिया हसिऊण भणंति। जया तुमं राया होज्जासि, तया तुमं एयस्स गामं देज्जासि। पडिवन्नं तेण। धिज्जाइएण वि अन्ने धिज्जाइया भणिया जहा। एयं मारेत्ता दंडगं हरामो। तं तस्स पिउणा सुयं। ताणि तिण्णि वि नट्ठाणि जाव कंचणपुरं गयाणि। तत्थ राया अपुत्तो मओ। आसो अहिवासिओ। तस्स बाहिं सुयंतस्स मूलमागओ, पयाहिणी–काऊण ठिओ। जाव आयरेण नायरा पेच्छंति लक्खण–जुत्तं। जय–सद्दो कओ। नंदी–तूरमाहयं। इमो वि जंभंतो उट्ठिओ। वीसत्थो आसे विलग्गो पवेसिज्जइ। मायंगो त्ति धिज्जाइया न देंति पवेसं। ताहे तेण दंड–रयणं गहियं। तं जलिउमाढत्तं। ते भीया ठिया। ताहे तेण वाडहाणगा हरिएसा धिज्जाइया कया। उक्तं च

दधिवाहन–पुत्रेण राज्ञा तु करकंडुना।
वाटधानक–वास्तव्याश्चाण्डाला ब्राह्मणीकृताः ॥१४॥

तस्स य घर–नामं अवकिण्णगो त्ति अवहीरिऊण तेहिं तं चेव चेडग–कय नामं पइट्ठियं करकंडु त्ति। ताहे सो धिज्जाइओ आगओ। देहि मम गामं। भणइ जो ते रुच्चइ तं गेण्ह। सो भणइ, मम चंपाए घरं, ता तीए विसए देहि। ताहे हहिवादणस्स लेहं देइ। देहि मम गामं एगं, अहं तुज्झ जं रुच्चइ गामं वा नगरं वा तं देमि। सो रुट्ठो। दुट्ठ–मायंगो अप्पाणं न–याणइ त्ति। दूएण पडियागएण कहियं। करकंडू कुविओ। चंपा रोहिया। जुद्धं वट्टइ। ताए संजइए सुयं। मा जण–क्खओ होहि त्ति मयहरियं आपुच्छिऊण गया तं नयरिं। करकंडुं उस्सारित्ता रहस्सं भिंदइ, एस तव पिय त्ति। तेण ताणि अम्मा–पियरो पुच्छियाणि तेहिं सब्भाओ

कहिओ। माणेणं न ओसरइ। ताहे सा चंपं अइगया। रण्णो घरं अईइ, नाया, पाय-वडियाओ दासीओ परुण्णाओ। राइणा वि सुयं। सो वि आगओ। वंदित्ता आसणं दाऊण तं गब्भं पुच्छइ। सा भणइ, एस सो जेण रोहियं नयरं। तुट्ठो निग्गओ मिलिओ। दो वि रज्जाणि तस्स दाऊण दहिवाहणो पव्वइओ।

५ करकंडू य महा-सासणो जाओ। सो किल गोउलप्पिओ। अणेगाणि तस्स गोउलाणि जायाणि। जाव सरय-काले एगं गो-वच्छं थोर-गत्तं सेयं पेच्छइ। भणइ, एयस्स मायरं मा दुहेज्जह। जया वड्ढिओ होज्जा तया अण्णाणं गावीणं दुद्धं पाएज्जाह। ते गोवा पडिसुणंति। सो उच्चंत्त-विसाणो गंध-वसहो जाओ। राइणा दिट्ठो। सो जुद्धिक्कओ जाओ। पुणो कालेण राया आगओ पेच्छइ महा-कायं जुण्ण-वसभं पडुएहि परिघट्टिज्जंतं। गोवे पुच्छइ कहिं सो वसभो त्ति। तेहिं सो दाइओ तयव्वत्थो। भणियं च

गोट्ठंगणस्स मज्झे ढक्किय-सद्देण जस्स भज्जंति।
दित्ता वि दरिय-वसभा सुतिक्ख-सिंगा समत्था वि ॥१५॥

पोरायण-गय-दप्पो गलंत-नयणो चलत-विसमोट्ठो।
सो चेव इमो वसभो पडुय-परिघट्टणं सहइ ॥१६॥

६ तं तारिसं पेच्छिय गओ विसायं। चिंतेइ अणिच्चयं। अहो तारिसो होऊण संपइ एयारिसो जाओ एस वसभो। ता सव्वे अथिरा संसारे पयत्था। तहा हि, जो ताव भोग-निबंधणं महा-मोह-हेऊ य अत्थो, सो अधुवो। भणियं च

चवलं सुर-चावं व विज्जु-लेह व्व चंचलं।
पाआवलग्गं पंसु व्व धणं अथिर-धम्मयं ॥१७॥
अत्थं चोरा विलुंपंति उद्दालंति नरेसरा।
वंतरा य निगूहंति गेण्हंति अह दाइया ॥१८॥
हुयासणो डहे सव्वं जलुप्पीलो विणासए।
सव्वस्स हरणं चावि करेइ कुविओ जमो ॥१९॥

तहा परमाणंद-हेऊ इट्ठ-जण-संगमो वि अणिच्चो । कहं

जहा संझाएं रुक्खम्मि मिलंति विहगा बहू ।
पंथिया पहियावासे जहा देसंतरागया ।।२०।।
पहाए जंति सव्वे वि अन्नमन्नं दिसंतरं ।
एवं कुडुंब-वासे वि संगया बहवो जिया ।।२१।।
नरामर-तिरिक्खाइ-जोणीसु कम्म-संजुया ।
मच्चु-प्पहाय-कालम्मि सव्वे जंति दिसो-दिसिं ।।२२।।

तहा

जेणुम्मत्त-पमत्तउ हिंडइ पुरि-पहिहिं
मोडाओडि करंतउ वेढिउ बहु-नरहिं ।
तं जोयणु अइरेण जण खण-भंगुरउ
जर-रोगिहिं सोसिज्जइ रक्खंतह खरउ ।।२३।।

तहा

गब्भे जम्मे बालत्तणम्मि तरुणत्तणम्मि थेरत्ते ।
मट्टिय-भंडं व जिया सव्वावत्थासु विहडंति ।।२४।।

एमाइ चिंतंतो पडिबुद्धो, पत्तेयबुद्धो जाओ । काऊण पंचमुट्ठियं लोयं देवया-विइण्ण-लिंगो विहरइ । भणियं च

सेयं सुजायं सुविभत्त-सिंगं
जो पासिया वसभं गोट्ठ-मज्झे ।
रिद्धिं अरिद्धिं समुपेहियाण
कलिंग-राया वि समिक्ख धम्मं ।।२५।।

□ □ □

शब्दार्थ व टीपा

१. बारवई-विनासो

१. **विभूई**–(विभूति) वैभव. **परिउड**–(परिवृत) सभोवती असलेले.

वासुदेव–जैनदर्शनानुसार ६३ शलाका (म्ह. महा) पुरुषांपैकी (२४ तीर्थंकर, १२ चक्रवर्ती, ९ बलदेव, ९ वासुदेव, ९ प्रतिवासुदेव) कृष्ण हे नववे वासुदेव किंवा नारायण होत. वासुदेव हे त्रिखंडाधिपति अर्धचक्रवर्ती असून नरकात जातात.

बलदेव–बलराम हे नववे बलदेव किंवा बलभद्र होत. बलदेव हे वासुदेवांचे वडिल बंधु असून मोक्षाला जातात.

२. **अरिट्ठनेमिसामि**– भगवान् अरिष्टनेमि किंवा नेमिनाथ हे यादव-वंशीय दशार्हांतील (यदुराजाच्या नांवावरून त्यांच्या घराण्याला यादव हें नांव पडलें. यदूचा पुत्र नरपति, नरपतीस शूर व सुबीर पुत्र झाले. शूराच्या अंधकवृष्टि पुत्रास सुभद्राराणीपासून समुद्रविजय, क्षोभित, स्तिमित, सागर, हिमवान्, अचल, धरण, पूरण, अभिचंद्र आणि वसुदेव असे दहा पुत्र झाले, तसेच कुंती व माद्री अशा दोन कन्याहि झाल्या. वरील दहा यादवराजांना **दशार्ह** म्हणतात. **नवदशार्ह** म्हणजे वसुदेवाशिवाय ९ राजे.) समुद्रविजयाच्या शिवाराणीच्या पोटीं जन्मले. राजीमती राजकन्येशी विवाह करण्याकरिता मोठ्या वैभवाने जात असता वेशीपाशीं विवाहाच्या मेजवानीकरिता पिंजऱ्यांत कोंडून ठेवलेल्या मूक पशुपक्षांना पाहून त्यांना वैराग्य उत्पन्न झालें. ते जैनांतील २२ वे तीर्थंकर असून वासुदेव श्रीकृष्णाचे चुलत बंधु होते.

समोसरण–तीर्थंकरांच्या हितोपदेश देण्याच्या परिषदेला समवसरण म्हणतात. मुनि, आर्यिका, देव, देवी, मानव व तिर्यंच परस्परामधील वैर

विसरून भक्तिभावाने समवसरणांत असलेल्या बारा सभेंत आपापल्या स्थानीं बसून धर्मोपदेश श्रवण करतात.

चउनिकाइया देवा–जैनदर्शनामध्ये देव चार प्रकारचे सांगितले आहेत, त्यांनाच चतुर्निकायिक देव म्हणतात. ते असे–

१. कल्पवासी किंवा वैमानिक–स्वर्गांत रहाणारे.

२. ज्योतिष्क–सूर्य चंद्रादि आकाशांत तळपणारे ग्रह.

३. भवनवासी–मदत करणारे नगरदेवतादि पृथ्वीवर रहाणारे शासनदेव.

४. व्यंतर किंवा व्यानमंतर–भूतपिशाच्चादि त्रास देणारे देव. कस्स सयासाओ–(कस्य सकाशात्) कोणाकडून.

परिव्वायय–भटकणाऱ्या साधूस परिव्राजक म्हणतात. तो चतुर्वेदांत पारंगत असून यम–नियमांचें पालन करतो; तसेच दानधर्म, शौचधर्म व तीर्थाभिषेकांचा उपदेश करतो. तो मुंडण केलेला किंवा जटाधारीहि असतो. तसेंच तो भगवे वस्त्र परिधान करणारा असून त्याच्या हातीं त्रिदंड, कमंडल, रुद्राक्षादि उपकरणें असतात.

अविणीया– (अविनीता) उद्धट, अविनयी. वागरिय– (व्याकृत) सांगितलें गेलें. निसाम (नि–शम्) ऐकणें.

३. **कणीयस**–(कनीयस) लहान, कनिष्ठ,

४. मन्न–(मन्) मानणें. खलियार-(खलि+कृ) अपमान करणें. पक्खिव–(प्रक्षिप्) फेकणें.

५. निसज्ज– अनुज्ञा देणें, परवानगी देणें. वसण– (व्यसन) संकट.

तवच्चरणं– (तपश्चरणम्) आत्मविकासाकरितां शरीर राबविणें यास तपाचरण किंवा तपोकर्म म्हणतात. तपाचे खालील बारा प्रकार आहेत–

बाह्यतप–अनशन (अन्नत्याग), अवमोदर्य (भुकेपेक्षां कमी खाणें), वृत्तिपरिसंख्यान (विविध वस्तूवरील लोलुपता कमी करणें), रसपरित्याग (दूध, तूपादि विकारी रसांचा त्याग करणें), विविक्तशय्यासन (बाधारहित एकांत स्थानांत राहणें), काय क्लेश (थंडी, ऊन, इत्यादिनी किंवा विविध आसनद्वारा शरीरास कष्ट देणें).

अभ्यंतरतप–प्रायश्चित्त, विनय. वैय्यावृत्य (सेवासुश्रूषा करणें), स्वाध्याय (शास्त्र, आत्मचिंतनादि विविध प्रकारचा अभ्यास करणें), व्युत्सर्ग (अहंकार व ममत्वाचा त्याग करणें) आणि ध्यान.

कक्केयण–कर्केतन नांवाचें लाल रत्न. लोद्धय– (लुब्धक) शिकारी. सुसाय–(सुस्वाद) मधुर. सुए–(श्वः) उद्या. दुद्दंत– (दुर्दान्त) अविनयी, उद्धट. आणत्ती– (आज्ञप्ति) आज्ञा. आमोय– (आमोद) सुवास. समाइट्ठो– (समादिष्ट;) सांगितलेला. चवेडा– (चपेटा) चापट. वीसंभणीय– (विश्रम्भणीय) विश्वासु, प्रामाणिक. अदीहनिरूवित्तणं– (अदीर्घनिरूपितं) अदूरदृष्टिपणा. दमेरया– (दमेरताः) संयमामध्ये मग्न असलेले. बाल– (बाल) अज्ञानी. संलत्तं– (संलप्तम्) म्हटलें गेलें. अलं–(अलम्) नको, पुरे. सुणय–(शुनक) कुत्रा. अलिय–(अलिकं) खोटें.

७. अवसाण– (अवसान) शेवटीं.

संवेग-संसारी जीवन दुःखदायक व क्षणभंगुर असल्यामुळे सांसारिक बंधनांचें भय वाटून धर्माशिवाय आपल्या उद्धाराचें दुसरें साधन नाही म्हणून धर्माविषयीं प्रेम निर्माण होणें यास संवेग म्हणतात.

संसार-अनादि काळापासून जीव कर्माने बद्ध असल्यामुळे त्याच्याकडून होणाऱ्या शुभाशुभ कर्मानुसार त्यास निरनिराळ्या योनींत जन्म घ्यावा लागतो. अशा रीतीने जीवास अनेक योनींत सतत परिभ्रमण करावें लागतें, म्हणून यास संसार म्हणतात. जैनदर्शनामध्ये संसारी जीवाच्या देव, मनुष्य, तिर्यंच (पशु, पक्षी, कीटकादि) आणि नरक अशा चार गति मानल्या आहेत.

एरिसी-(ईदृशी) अशा प्रकारची. किच्छेण-(कृच्छ्रेण) प्रयासाने, कष्टाने.

८. पाणाइवाय–प्राणातिपात–प्राणिहत्या. विवज्ज– (वि + वृज्) सोडून देणें.

आयंबिलचउत्थछट्ठमदसमदुवालसाइतवं-श्वेतांबर व स्थानकवासी जैनमुनि रोज दोन वेळ आहार घेतात. संयमरक्षणासाठी व कर्मनाशासाठी तपाचरणाकरिता उपवास करीत असता त्यांची उपवासाची पद्धत अशी– उदा. अष्टमी या पर्व दिवशीं एक दिवसाचा उपवास करीत असताना ते सप्तमीचें एक जेवण, अष्टमीचीं दोन जेवणें व नवमीचें एक जेवण अशीं

चार जेवणें घेत नाहीत. अशा चार जेवणांचा त्याग म्हणजे एक दिवसाचा उपवास, त्यास चतुष्ट म्हणतात. त्याचप्रमाणे षष्ठ म्हणजे दोन दिवसांचा अष्टम म्हणजे तीन दिवसांचा, दशम म्हणजे चार दिवसांचा आणि द्वादश म्हणजे पांच दिवसांचा उपवास. तसेंच अर्धमास म्हणजे पंधरा दिवसांचा, मास म्हणजे महिन्याचा उपवास. मुनि कांही वेळा एकाद्या धान्याच्या आंबट पेजीवर (आंबलीवर) संतुष्ट रहातात. (आयंबिलिय.)

९. **नियाण**–निदान म्हणजे ऐहिक जीवनामध्ये मनसोक्त उपभोगता न आलेलें वैषयिक सुख आपल्या तपश्चर्येचें फळ म्हणून पुढील जन्मामध्ये मिळावें याकरिता सतत चिंतिलेलें आर्तध्यान होय. (कामोपहृतचित्तानां पुनर्भव-विषयगृद्धानां निदानमार्तध्यानं भवति ।) तसेंच निदान हें माया, मिथ्या व निदान या तीन शल्यापैकी एक शल्य मानलें आहे. पुढील जन्मांत विषयसुख मिळावे म्हणून मनामध्ये शल्याप्रमाणे सलत असलेली ही लालसा अशुभ असून निषिद्ध मानली आहे.

चाइय– (शकित) शक्य होणें. छिद्दन्नेसी– (छिद्रान्वेषिन्) उणें शोधणारा. अंतरट्ठिओ– (अंतरस्थितः) दडून राहिला. सवत्तयवाय (संवर्तकवात) वावटळ. विउव्व-(वि + कृ) विद्येने निर्माण करणें. जुयंत-(युगान्त) प्रलय, विश्वाचा नाश.

१०. **हुयासण**--(हुताशन) अग्नि. **इंदकील**-- (इंद्रकील) आडणा. **घट्ट**–(घट्ट) झाकणें.

११. जंभय–जृम्भक हे सेवा करणारे व्यंतरदेव असून अंतराळात राहतात.

१२. **भत्तपच्चक्खाण**– वृद्धापकाळ, आजार, इत्यादिमुळे व्रताचरण करणें शक्य होत नाही तेव्हा; किंवा एकादे संकट आलें असता श्रावक अगर मुनि सल्लेखना व्रत धारण करून सकाममरण (स्वेच्छेने मरणें) स्वीकारतात. ते खालील तीन प्रकारापैकी एक अवलंबितात—

१. भक्तप्रत्याख्यान–अन्नपाण्याचा संपूर्णतया त्याग करून आमरण अनशन स्वीकारणें.

२. इंगितमरण– हळु हळु अन्नपाण्याचा त्याग करून मरणास तयार होणें.

३. पादोपगमण (पाओवगमण) झाडाच्या खोडाप्रमाणे पडून किंवा उभे राहून हालचाल न करितां ध्यानांत लीन होऊन मरण पत्करणें.

(सागारभत्तपच्चक्खाण (३-२)– उलट साकार भक्तप्रत्याख्यानांत जेव्हा एखादे महान् संकट येतें तेव्हा त्या संकटांतून पार पडेपर्यंतच केवळ अन्नपाण्याचा संपूर्ण त्याग केला जातो. त्या संकटांतून पार न पडल्यास त्यास अनशनाने मरावें लागतें; पण संकटमुक्त झाल्यास पुनः अन्नपाणी स्वीकारून त्या सजीवन जगता येतें.)

परिप्पाविया– (परिप्लाविता) बुडून गेली. पप्पुय– (प्रप्लुत) डवडवलेलें. कल्लोल– (कल्लोल) लाट. वार– (वारय्) निवारण करणें, टाळणें

१३ वुण्ण– (देशी) विव्हल. निद्धाडिय– (निर्घाटित) हाकलून लावले इयाणिं– (इदानीम्) आतां. परिभव– (परिभव) मानहानी करणें, अपमान करणें. गूह– (गुह्) झाकणें, दडवणें. बाह– (बाध्) त्रास देणें, आकूल करणें. अवाय– (अपाय) संकट.

सिरिवच्छ– जैनदर्शनानुसार तीर्थंकर, चक्रवर्ती, बलदेवादि महापुरुषांच्या छातीवर चार पाकळ्यांच्या कमळासारखें शुभ चिन्ह असतें, त्यास श्रीवत्स असें म्हणतात.

सलाह– (श्लाघ्) स्तुति. पूइयावणं– (अपूपिकापण) मेवामिठाईचा बाजार. पसन्ना- (प्रसन्ना) मदिरा. निहुय– (निभृत) शांतपणें, दडवलेले. कोसेय–(कौशेय) रेशमी.

१४. निसिय– (निशित) तीक्ष्ण. अन्नेस– (अनु + इष्) शोधणें.

१५. नामोक्कार– जैनदर्शनांत एका विशिष्ट व्यक्तीला वंदन केलें नसून गुणधारकास वंदन केलें आहे. (१) अरिहंत (घातिकर्मशत्रूंचा नाश केलेले सर्वज्ञ, निर्दोषी व हितोपदेशी.) (२) सिद्ध (आठ कर्मांचा नाश करून शुद्ध स्वरूपी परमात्मा होऊन सिद्धशिलेवर विराजमान झालेले.) (३) आचार्य (पांच प्रकारचे आचार पाळून दीक्षा व शिक्षा देणारे.) (४) उपाध्याय (शिष्यगणांना श्रुतज्ञान शिकवणारे) आणि (५) साधु (संसाराचा त्याग करून मोक्षमार्ग अनुसरणारे). या पांच श्रेष्ठ इष्ट

विभूतींना यांत वंदन केलें आहे म्हणून त्यास पंचनमस्कार, पंचपरमेष्ठी किंवा नवकारमंत्र म्हणतात. हा मंत्र सर्व पापांचा नाश करणारा असून सर्व मंगलामध्ये श्रेष्ठ मंगल आहे अशी जैनांची धारणा आहे.

पंचविहआयार– नवकारमंत्रांतील तिसरे परमेष्ठी मुनिवर्गांतील श्रेष्ठ असे आचार्य दीक्षा व शिक्षा देत असतात. तसेंच ते दर्शनाचार, ज्ञानाचार, चारित्राचार, तपाचार व वीर्याचार असे पांच आचार पाळत असतात.

१६. सुय– (स्वप्) झोपणें. वावाय– (व्यापाद्) ठार करणें. सुहड– (सुभट) उत्तम योद्धा. उवालभ– (उपलभ्) शिव्या देणें. सिवा– (शिवा) कोल्हीण.

१७. **ओहिणाण**– जैनदर्शनानुसार मति, श्रुत, अवधि, मनःपर्यय व केवल या पांच सम्यग्ज्ञानापैकी अवधि हें तिसरें ज्ञान होय. इंद्रियें व मनाच्या सहाय्याशिवाय हें आत्म्यालाच होणारे प्रत्यक्ष ज्ञान होय. द्रव्य, क्षेत्र, काल क भावानुसार तें रूपी पदार्थांचें मर्यादित ज्ञान आहे.

सिक्कर– (शिर्करा) लहान खडे, वाळू, लहान तुकडे. निद्दड्ड– (नि + दग्ध) जळलेलें. थाणु– (स्थानु) खोड.

१८. विहुर– (विधुरय) त्रास देणें. कयंतह– (अपभ्रंश कृतांत) यम.

१९. वइयर (व्यतिकर) हकिगत. पुलिण– (पुलिन) वाळवंट.

२१. निक्खमण– (निष्क्रमण) दीक्षा, प्रव्रज्या.

२२. दत्ति– (दत्ति) अन्नाचा घास. भिक्खुपडिमा– (भिक्षुप्रतिमा) मुनींनी पाळावयाचें तप.

२३. फासुयं एसणिज्जं (प्रासुकं एषणीयं) जीवजंतूविरहित शुद्ध अन्न.

२४. दुयं– (द्रुतं) जलदीने. खाइ– (ख्याति) प्रसिद्धि.

२५. **सावय**– (श्रावक) प्राणिहत्या, खोटें बोलणें, चोरी करणें, व्यभिचार करणें आणि भोगोपभोगांच्या वस्तूंचा साठा करणें हीं जैनदर्शनामध्ये पांच पापें सांगितली आहेत. या पांच पापांचा शक्तिनुसार स्थूलमानाने त्याग करणें म्हणजेच अहिंसा, सत्य, अस्तेय, शील व अपरिग्रह

हीं व्रतें स्वीकारणें होय. स्थूलमानाने पाळावयाच्या या व्रतांनाच अनुव्रतें (**अणुव्वयाणि**) म्हणतात. हीं अनुव्रतें स्वीकारलेल्या गृहस्थास श्रावक व गृहिणीस श्राविका म्हणतात. (याउलट मुनि व आर्यिका वरील पापांचा संपूर्णतया त्याग करीत असतात. मुनि हीं पांच पापें मन-वचन-कायेने स्वतः आचरत नाही, दुसऱ्याकडून करवून घेत नाही, एकादा करीत असता त्यास संमति देत नाही. मन-वचन-कायेने काटेकोरपणें पाळल्या जाणाऱ्या अहिंसादि पांच व्रतांनाच पंचमहाव्रतें (**पंच महव्वयाणि**) (२-८) म्हणतात.)

काउस्सग्ग– (कायोत्सर्ग) शरीरावरील आसक्ति सोडून देऊन आत्मचिंतनांत रममाण होण्याकरिता श्रावक, श्राविका, मुनि किंवा आर्यिका ध्यानांत मग्न होतात. कायोत्सर्ग ध्यान धारण करतांना उभें राहून हात खालीं सोडावयाचे व नासिकाग्रावर अर्धोन्मीलित दृष्टि स्थिर करून आत्मचिंतनांत मग्न व्हावयाचें असतें.

पज्जुवास– (पर्युप+आस्) सेवा करणें, भक्ति करणें.

२६. भंती–(भ्रांति) समजूत.

२७. **कप्पपायव**– (कल्पपादप) 'कल्प' म्हणजे इच्छा व 'पादप' म्हणजे झाड. कामधेनु व चिंतामणिप्रमाणेंच कल्पवृक्ष देखील आपली कोणतीहि इच्छा पुरी करतो अशी कल्पना आहे. झाडाखालीं बसून आपण जी जी इच्छा करावी ती ती ताबडतोब पुरी होते. भोगभूमीत कल्पवृक्ष असतात.

पाणा–(प्राणाः) जैनदर्शनांत १० प्राण मानले आहेत, ते असे–स्पर्श, रस, घ्राण, चक्षु, श्रोत्र हीं पांच इंद्रियें; मन, वचन, काय हे तीन बल; आयुष्य व श्वासोच्छ्वास.

२८. नवणीय–(नवनीत) लोणी. सग्ग–(सर्ग) निर्मिति.

२९. अहियास–(अधिआस्) सहन करणें.

जायणा परीसहो–परीषह म्हणजे कष्ट किंवा त्रास. क्षुधा, तृष्णा, शीत, उष्ण, दंशमशक, नग्नता, इत्यादि बावीस परीषह सांगितले आहेत. ते मुनीने कसलाहि विषाद न मानता सहन करावयाचे असतात. मुनीस आहार, कमंडलु, रजोहरणादि मुनिआचरणास आवश्यक गोष्टी याचना

करून मिळवावयाच्या असतात. कांही वेळेला या गोष्टी मिळत नाहीत, उपवासहि करावा लागतो, यासच याचना परीषह म्हणतात.

२. मूलदेवो

१. कयन्नू– (कृतज्ञः) कृतज्ञ. रवोहणत्थं– (क्षोभनार्थम्) विचलित करण्यासाठीं. भंगि–(भङ्गि) प्रकार. विट–रंगेल, खुशाल चेंडू. निघृष्टा–कुस्करलेली. निकृष्टा–हलक्या मनाची. क्षुरिका–कटचार. गर्हिता–निंदनीय.

२. निब्बंध– (निर्बंध) आग्रह. लडह (देशी) सुंदर, लाडीगोडी.

कम्मण– कार्मण म्हणजे मंत्र, तंत्र, जादूटोणा, तसेंच जारण, मारण, वशीकरणादी उपाय. कोणाला वश करावयाचें असेल, कोणाचें वाईट करावयाचें असेल तर असले कार्मण उपाय केले जातात.

३. खूणं (क्षूणम्) दोष. पाहणग– (पाषाण) दगड, खडा. करेणुया– (करेणुका) हत्तीण. अणुरोह– (अनुरोध) विनवणी. पडिबंध–(प्रतिबंध) प्रेम, अनुराग. पर्युषितं–कोमजलेलें.

४. नासीकओ– (नासीकृतः) राखून ठेवला गेला. पडिवक्खु– (प्रतिपक्षः) शत्रु. पहु– (पथः) रस्ता.

५. मूलिल्ल–(मूलिल्ल) श्रीमंत. पओसं-(प्रद्वेषं) द्वेष. छिड्डु–(छिद्र) उणें. पडियार–(प्रत्याकार) म्यान· पणाम–देणें. उच्छु–(ईक्षु) ऊस.

६. करिणिया–(करिणिका) हत्तीण. गंडिया– (गण्डिका) गंडेरी. चाउज्जाय– (चातुर्जात) वेलदोडादि सुवासाकरिता चार वस्तु. मल्लग– (मल्लक) ताट. विमाण–(विमान) अपमान करणें. पडिच्छियं– (प्रतिष्टं) स्वीकारलें गेले. नियत्थिओ-(निवासित) कपडचासह. तूलियं– (तूलिकम्) गादी. गंड्यं–(गण्डुकम्) उशी. खलिउदगं–(खल्यउदकम्) स्नानाचें पाणी. पोरिस–(पौरुष) पराक्रम.

७. पडिवत्ति–(प्रतिपत्ति) निश्चय. पडिविप्पियं– (प्रतिविप्रितम्) बदला. संबल-(शम्बल) शिदोरी. थइया– (स्थगिका) पिशवी, गाठोडे. पालि–(पालि) तीर, काठ. नित्थिण्ण–(निस्तीर्ण) ओलांडलें गेलें.

लेसा–(लेश्या) क्रोधमानादि कषायांनी अनुरंजित अशी चित्तप्रवृत्ति म्हणजे लेश्या. कृष्ण, नील व कापोत या अशुभलेश्या असून पीत, पद्म व शुक्ल या शुभलेश्या आहेत. या लेश्यांना सहा प्रकारच्या प्रवाशांची उपमा दिली आहे. फळांनी बहरलेलें झाड पाहून त्यांच्यात खालील मनोभाव निर्माण होतात–कृष्ण लेश्याधारी मूळापासून झाड तोडून फळे खाण्याची इच्छा करतो, नीललेश्याधारी फळाकरिता स्कंध तोडावा म्हणतो, कापोत–लेश्याधारी मोठमोठ्या फांद्या तोडू इच्छितो, पीतलेश्याधारी डहाळ्या तोडाव्या म्हणतो, पद्मलेश्याधारी हवी तितकी फक्त फळें तोडू इच्छितो, तर शुल्कलेश्याधारी केवळ आपोआप तुटून खालीं पडलेलींच फळें घेतो. अशा रीतीने मनपूर्वक वचन आणि कार्याची जी प्रवृत्ति होते ती म्हणजे लेश्याचें कर्म होय.

पंचसमिति–आपल्या देहापासून अन्य जीवांना पीडा होऊ नये म्हणून मुनि व आर्यिका दक्षतेने क्रिया करतात, त्यास समिति म्हणतात. ही दक्षता पांच गोष्टींत ठेवावयाची असते. जीवरक्षण व संयमाची काळजी घेण्या–करिता चालताना (ईर्या), बोलताना (भाषा), आहार घेताना (एषणा), एकादी वस्तू घेताना किंवा ठेवताना (आदान निक्षेपण) आणि मलमूत्र विसर्जन करताना (उत्सर्ग) त्यांनी सावधानपूर्वक वागावे.

तिगुत्ती– (त्रिगुप्ति) गुप्ति म्हणजे संरक्षण. मन, वचन व काय यांच्या व्यापारांना रोकून आत्मशक्तीचें संरक्षण करणें ही तीन प्रकारची गुप्ति होय.

९. पडिनियत्त–(प्रतिनिवृत्) परत फिरणें. मुण–(देशी)–जाणणें.

१०. दंति–(दन्तिन्) हत्ती. अइरेण–(अचिरेण) लौकर.

११. चरिमजाम–(चरिमयाम) शेवटचा प्रहर. कप्पडिय–(कार्पटिक) भिकारी. छायणिया– (छादनिका) शेकरणी. आवज्जिय– (आवर्जित) आपलेसे करणें. वपुः–शरीर.

१२. नुवण्णो (देशी)–झोपला.

१३. कालगओ– (कालगतः) मरण पावला. पुंडरीय–(पुण्डरीक) छत्र.

पंच दिव्वाणि– (पञ्चदिव्यानि) एकादा राजा निपुत्रिक मरण पावला म्हणजे ज्या पांच दैवी गोष्टींनी राजाची निवड केली जाते त्यास

पांच दिव्ये म्हणतात. येथे वेणातटीतील राजा निपुत्रिक मरण पावल्याने हत्ती, घोडा, कलश, चवरी आणि छत्र हीं पांच दिव्यें अभिषिक्त केलीं. हीं दिव्यें नगरामध्ये फिरून मूलदेवापाशीं आली. हत्तीने गर्जना केली, घोडा खिंकाळला, कलशाने अभिषेक केला, चवऱ्या ढळू लागल्या आणि छत्र त्याच्यावर राहिलें. तेव्हा लोकांनी जयजयकार करून मूलदेवाचा राजा म्हणून स्वीकार केला.

१४. खिज्ज–(खेदय्) त्रास देणें. खलीकर–(खली + कृ) अपमान करणें. अंबाड (देशी)–शिव्या देणें, निर्भत्सना करणें. पडिखद्धेण–(प्रति–खादितेन) ठार केल्याने. ऊणिमा–(ऊनिमा) उणीव.

१५. कोसल्ल–(कौशल्य) भेट, देणगी, कुशलता.

१६. विढव– (विढव) मिळवणें. पच्चाभिन्नाओ– (प्रत्यभिज्ञातः) ओळखला गेला. उवरिगो - (उपरिकः) मोठा अधिकारी. पोप्फलं–(पूगफलम्) सुपारी. चोल्लय–(चोलक) पेटी.

१७. विभासा–(विभाषा) शक्यता, शंका.

३. करकंडु

१. ओलुग्गा जाया– (अवरुग्णा जाता) उदास किंवा कष्टी झाली. अज्झाहओ–(अध्याहृतः) भारला गेला.

२. महइमहालय– (महतिमहालक) मोठें, विशाल. परिणइ–(परिणति) परिणाम. अप्पमत्त–(अप्रमत्त) दक्ष. दोघट्ट–(देशी) हत्ती.

चउसरण– (चतुशरण) जैनदर्शनामध्ये चार आश्रयाचीं ठिकाणें मानली आहेत ती अशी– १. अरिहंत (सर्वज्ञ, निर्दोषी व हितोपदेशी), २. सिद्ध (८ कर्मांचा नाश करून शुद्ध स्वरूपांत सिद्धशिलेवर विराजमान झालेले परमात्मे), ३. साधु (संसाराचा त्याग करून मोक्षमार्ग अवलंबिणारे) आणि ४. केवलि प्रभूंनी हितोपदेशिलेला सत्य धर्म. संकटाच्या वेळीं वरील चार गोष्टींचा आश्रय करावयाचा असतो.

कम्मट्ठ–(कर्माष्ट) जैनदर्शनामध्ये कर्म ही पौद्गलिक शक्ति आहे. इंद्रियविषयामुळे क्रोध, मान, माया व लोभ या अनंतानुबंधी कषायांच्या वशिभूत झाल्यामुळे आत्म्यांत परिस्पंदन होऊन मन, वचन, काय योगद्वारे

कर्मवर्गणा येऊन आत्म्यास बंध होतो. अशा रीतीने अनंतचतुष्टयात्मक (अनंत दर्शन, अनंत ज्ञान, अनंत वीर्य व अनंत सुख) आत्मशक्ति दडपली जाते. हे कर्म आठ प्रकारचें आहे. घातिकर्म - १ ज्ञानावरणीय, २. दर्शनावरणीय, मोहनीय, अंतराय, अघातिकर्म-५. आयु, ६. नाम, ७. गोत्र व ८. वेदनीय. प्रत्येकाचे विविध पोटभेद आहेत. केलेल्या शुभाशुभ कर्माचें बरेंवाईट फळ भोगल्याशिवाय जीवाची त्यांतून सुटका होत नाही.

३. नियल्लय- (निजक) प्रजाजन, सेवक. पवत्तिणी- (प्रवर्तिनी) प्रमुख साध्वी. अपवग्ग-(अपवर्ग) मोक्ष, निर्वाण. मयहरिया-(महत्तरिका) प्रमुख साध्वी. सुसाण किंवा मसाण-(श्मशान) स्मशान. पाणी- (देशी) चांडाळ. डिंभ-(डिम्भ) मूल. लुक्खकच्छू-(रूक्षकच्छू) वाळलेली खरूज. कंडूय- (कण्डूय) खांजळणें.

४. संजय-(संयत) मुनि. आयंक- (आतङ्क) रोग. समूसिय- (समूच्छित) उंची, लांबी. पोल्लड - (देशी) पोकळ. निद्ध- (स्निग्ध) तेलकट. धिज्जाइय-(धिग्जातिक) ब्राह्मण (व्यंगार्थी-हीन जातीचा मनुष्य). अप्पसारिय-(अप्रसारित) न वाढलेलें. उद्दाल- (उद्दालय) हिसकून घेणें. करण-(करण) न्यायालय. पयाहिणी-(प्रदक्षिणी) प्रदक्षिणा. हरिएस- (हरिकेश) शूद्र, चांडाळ उस्सार (उद्सारय) बाजूला नेणें.

५. विसाण-(विशाण) शिंग. परिघट्टण-(परिघट्टन) आक्रमण, हल्ला गंधवसह-(गंधवृषभ) उत्कृष्ट जातीचा सामर्थ्यशाली बैल. याला. पहातांच बाकीचे बैल घाबरून पळून जातात.

६. अधुवो-(अधृवः) अस्थिर. पंसु-(पांसु, पांशु) धूळ. खरउ- (क्षरित) नष्ट होणें. थेरत्त-(स्थविरत्व) म्हातारपण. लिंग-(लिङ्ग) उपकरणें, चिन्ह. समिक्ख- (सम+ईक्ष) अवलोकन करणें, गुणदोषांचें चिंतन करणें, जाणणें.

पत्तेयबुद्ध-(प्रत्येक बुद्ध) आत्मिक जागृतिकरितां ज्यास एकादें बाह्य निमित्त कारणीभूत व्हावें लागतें अशा असामान्य स्वयंस्फूर्त ज्ञानी मुनीस प्रत्येक बुद्ध किंवा स्वयंसबुद्ध असें म्हणतात. यांना इतरांच्या उपदेशाची गरज लागत नाही.

□ □ □

मराठीं भाषांतर

१. द्वारवतीचा विनाश

१. द्वारवती नांवाची नगरी होती. ती देवकृत, संपूर्णपणे सौन्यार्चा तयार केलेली आणि सर्व महाऐश्वर्याने संपन्न अशी होती. त्याठिकाणीं भारताचा अर्धचक्रवर्ती वासुदेव राजा रहात होता. बलदेव आणि जराकुमार हे त्याला भाऊ होते. ते दोघेहि वडील होते. वसुदेव त्यांचा पिता. त्याची राणी जरा. तिचा मुलगा म्हणून (त्यास) जराकुमार (म्हणत असत). विचार (मनांत) येतांच ज्यांचे मनोरथ पूर्ण होत, असे ते (तिघेहि) शांब, प्रद्युम्न, इत्यादि साडेतीन कोटी राजपुत्रांसह आणि शेकडो हजार सुंदरींच्या परिवारांत राज्य आणि वैषयिक सुख उपभोगूं लागले.

२. आतां एकदां सर्वज्ञ भगवान अरिहंत अरिष्टनेमि प्रभु भव्य-जनांना हितोपदेश करण्याकरिता त्याठिकाणीं आले. देवांनी समवसरणाची रचना केली. कल्पवासी, ज्योतिष्क, भवनवासी आणि व्यंतर असे चार प्रकारचे देव यादव आणि वासुदेव (उपदेश श्रवण करण्याकरिता) आले. भगवंतांनी धर्मोपदेश केला. त्यावेळीं प्रवचनाच्या शेवटीं वासुदेवाने विचारलें, "भगवन्, संपत्ति, सुवर्ण, रत्न, देश, रथ आणि अश्व यांनी संपन्न व देव-निर्मित द्वारवतीचा, यादवकुलाचा आणि, माझा नाश कोणाकडून आणि कोणत्या कारणाकरितां होणार आहे?" भगवान म्हणाले, "राजा, ऐक. द्वीपायन नांवाचा या ठिकाणी ऋषि आहे. दारू पिऊन मस्त झालेल्या शांबादि राजपुत्राकडून अपमानित झाल्यामुळे तो द्वारवतीनगरीचा नाश करील आणि यादवकुलाचा अंत करील. तो पूर्वी शौरीपुर नगराच्या बाहेरील तपस्व्याच्या आश्रमांमध्ये (रहाणारा) पाराशर नांवाचा तपस्वी होता. त्याला एक दुराचारी मुलगी सांपडली. तिला घेऊन तो यमुना-द्वीपामध्यें आला. म्हणून त्याला द्वीपायन म्हणू लागले. तो ब्रह्मचारी

असून केवळ सहावे जेवण जेवणारा तपश्चर्या करीत तेथे रहातो आहे. आणि त्याने असें ऐकलें, " अनंतदर्शनी भगवान् अरिष्टनेमि प्रभूंनी, खरोखर माझ्याकडून द्वारवतीचा आणि यादवांचा नायनाट होणार आहे असें (भविष्य) वर्तविलें आहे. हें केवळ दुष्कृत्य आहे. मी तें कसें करीन?" असा विचार करून तो दुसऱ्या अरण्यांत गेला. स्वतःच्या मरणाचें कारण जें तूं विचारलेस तें ऐक वसुदेवाचा जराराणीपासून झालेला हा जो तुझा जराकुमार नांवाचा वडील भाऊ आहे त्याच्याकडून तुझा मृत्यु होईल.

३. त्यावेळीं चिंतातूर आणि दुःखपूर्ण यादवांची दृष्टी जराकुमाराकडे वळली. जराकुमाराने विचार केला, " हाय ! किती दुःखपूर्ण, थरारक आहे हे! वसुदेव महाराजांचा पुत्र होऊन स्वतःच मी माझ्या धाकट्या भावाला कसे ठार करीन? अरेरे ! किती हे अघोर पाप ! " असा विचार करून जनार्दनाच्या रक्षणाकरिता यादवांचा निरोप घेऊन आणि त्यांना प्रणाम करून जराकुमाराने अरण्यवास पत्करला.

४. त्यावेळी जराकुमाराच्या जाण्याने कृष्णादि यादव स्वतःला शून्यवत् मानू लागले. नंतर भगवान् अरिष्टनेमींना वंदन करून सगळे यादव संसाराच्या, विशेषतः द्वारका नगरीच्या व यादवकुलाच्या क्षण-भंगुरत्वाचे चिंतवन करीत नगरीमध्ये (परत) आले. नगरीमध्ये आल्या-नंतर वासुदेवाने घोषणा करविली ती अशी - " मदिरादि मादक पदार्थ ताबडतोब कादंब नांवाच्या गुहेत न्या. भगवान् अरिष्टनेमि प्रभूंनी उपदेशिलें आहे की मांदरासक्त झाल्यामुळे (मद्यपानाने मदोन्मत्त होऊन) राजकुमारार द्वीपायनमुनीचा अपमान करील. (त्यामुळे) कोपाविष्ट होऊन तो द्वारवतीचा विनाश करतील. " तेव्हा आज्ञापिल्याप्रमाणे नोकरांनी सर्व कांही केले. सगळे मद्यादि (मादक) पदार्थ कादंब वनामध्ये शिलाकुंडांत टाकले. कादंबवनाने झाकल्यामुळे त्या गुहेला कादंबरी असे म्हणत. त्याच करिता मदिरेला पण कादंबरी म्हणतात.

५. अशातऱ्हेने काळ जात असताना बलदेवावरील प्रेमाने त्याचाच सारथी झालेला सिद्धार्थ नांवाचा त्याचा भाऊ त्याला मधुरपणे विनवू लागला तें असें " भगवंतांनी उपदेशिले आहे की जन्म, म्हातारपण, मरणाने

परिपूर्ण असलेला हा संसार प्रामुख्याने आम्हांला क्षणकाल टिकणारा आहे. ते हा भगवानांच्या जवळ मुनिधर्म आचरण्यास मला अनुज्ञा द्यावी," त्याचा निश्चय पाहून बलदेवाने म्हटले, "ठीक आहे, परंतु कोठेही संकटांत असताना तूं मला जागृत करावेस." "बरे" असे म्हणून आणि नातेवाईकांचा निरोप घेऊन सिद्धार्थ भगवानांच्या जवळ गेला आणि त्याने मुनिदीक्षा घेतली. मोठें तपाचरण करून केवळ सहा महिन्यातच तो स्वर्गामध्ये गेला

६) आणि इकडे कादंबरी गुहेतील शिलाकुंडांत असलेली दारू हेमंतादि सहा महिन्याच्या काळांत चांगल्या तऱ्हेने परिपक्व झाली, आणि स्वच्छ, स्वादिष्ट, उत्कृष्ठ, चित्त अल्हादित करणारी कर्केतन (रत्ना) सारख्या लाल रंगाची अशी झाली. आणि इकडे शांब राजपुत्राच्या पदरी असलेला एक शिकारी रमतगमत त्याठिकाणीं आला. त्याने ती मदिरा पाहिली आणि आनंदित होऊन तो तिचा स्वाद चाखू लागला अत्यंत स्वादिष्ट चव आहे असे पाहून तो ती ओंजळीने घटाघट पिऊ लागला. त्याने हरणांचे कळप पाहिले आणि ते पण त्या थंडगार, स्वच्छ, मधुर मद्याच्या रसाने उन्मत होऊन निर्भयपणे क्रीडा करीत होते. त्यावेळी त्याने शांबकुमारास ही हकिगत सांगितली. तेव्हा शांबकुमार (त्याठिकाणी) गेला आणि त्याने मदिरा पाहिली. ती प्राशन करून शांब विचार करू लागला, "(इतर) राजपुत्रांना सोडून कसलाहि सुखाचा उपभोग घेणे हें मला शोभतें का? तेव्हा उद्याला त्या राजपुत्रांना (हि) मी (येथे) आणीन." अविनयी राजकुमारांना त्याने कादंबरी गुहेजवळ आणलें. त्यांनी ती मोहक मदिरा पाहिली आणि "ही वरूणी घेऊन या," अशी चाकरांना आज्ञा केली. त्यांनी ती आणली. अनेक प्रकारच्या झाडावरील फुलांच्या परिमलाने सुखावह (श. सुशोभित) झालेल्या रम्य बागेमध्ये ते आले, आणि शांब म्हणाला, "हे राजकुमारानो, सहा महिन्यानंतर कसे कसे तरी करून आम्हांला ही मदिरा चाखायला मिळाली आहे. तेव्हा मनसोक्त (मदिरा) पान करा." त्यांनी ती प्राशन केली. त्यावेळीं तिच्या मदाने ते गाऊ लागले, नाचू लागले, आणि एकमेकांना मिठ्या मारू लागले, (अशातऱ्हेने) क्रीडा करीत सुंदर अशा त्या पर्वताकडे गेले. तिकडे जात असताना त्यांना तपश्चर्या करीत असलेला द्वीपायन मुनि दिसला. तेव्हा ते म्हणू लागले,

"अहो जिनेंद्र भगवान अरिष्टनेमि प्रभूंनी द्वारवतीचा विनाश करणारा म्हणून सांगितलेला हाच तो दुष्ट! तेव्हा, विनाकारण शत्रुत्व पत्करलेल्या या पाप्यास आम्ही का मारू नये?" नंतर क्रोधाने दातांनी अधर चाऊन त्या निरपराधी द्वीपायन ऋषीस ते लाथांनी बुक्क्यांनी, आणि हातांच्या प्रहारांनी, श्वास घेणेहि अशक्य होऊन तो जमिनीवर पडेपर्यंत बडवू लागले. त्याला बडवून ते द्वारवतीला (परत) गेले. वासुदेवाच्या विश्वासू नोकरांनी जसें घडलें तें सर्व सांगितलें. कृष्णाने विचार केला, "काय हा कुमारांचा अविचार! काय हा तारुण्याचा अदूरदृष्टिपणा! माझ्या जीविताप्रमाणे असलेल्या यांच्याविषयी काय करता येणार?" बलदेवाला घेऊन तो द्वीपायन ऋषीचें शांतवन करण्याकरिता गेला. त्यांनी पाहिले, क्रोधाने द्वीपायनाचे ओठ कांपत आहेत. त्यावेळी योग्य अशा आदराने त्यांनी त्याचा सत्कार केला व (कृष्ण) विनवू लागला, "हे थोर तपस्वी, क्रोध हा सर्व गुणांचा नाश करणारा आहे, म्हणून संयमी महासत्वशील (कधी) रागाच्या आधीन होत नाहीत. त्याचप्रमाणे अविचाराने मद्यपान करून मदोन्मत झालेल्या अज्ञानी माणसाच्या अपराधाचा महानुभाव विचार करत नाहीत. तेव्हा आमच्या करिता कुमारांच्या दुष्कृत्यांची क्षमा करा." अशातऱ्हेने विनवणी करूनही द्वीपायन क्रोध सोडीना, तेव्हा बलदेव म्हणाला, "हे राजन, पुरे हा प्रयत्न! जें कांही याने करावयाचें ठरविलें आहे तें करू देत. जिनेश्वरांचे बोल का विपरीत ठरतील?" तेव्हा द्वीपायन म्हणाला, "हे राजा. मला मारत असताना तुम्हा दोघांना सोडून द्वारकेच्या नाशांतून (केवळ) कुत्र्याचीहि सुटका होणार नाही अशी मी मोठी प्रतिज्ञा केली आहे. तेव्हा जिनवचन खोटें होणार नाही आणि माझी प्रतिज्ञा पण बदलणार नाही. म्हणून जा, (आतां) याचा विचार करून काय उपयोग?" त्यावेळी अत्यंत शोकाकूल व उद्विग्नचित्त होऊन वासुदेव व बलदेव नगरीकडे परतले द्वीपायनाची (घोर) प्रतिज्ञा शहरांत चोहोकडे पसरू लागली. दुसऱ्या दिवशीं (कृष्णाने) दवंडी पिटविली, "हे नागरिकजनहो, तप, उपवासमध्ये मग्न व्हा आणि आपल्या हाताने नैवेद्य, फुलें, गंध, धूपांनी जिनेंद्राचे वंदन, अर्चना व भक्ति (श. नमन) करण्यांत तत्पर रहा. भगवानांनी नगरीचा अशा तऱ्हेनें शेवट सांगितला आहे."

७) मध्यंतरीच्या काळांत पुनः भगवान् अरिष्टनेमि स्वामि विहार करीत (तेथें) आले. रैवतक पर्वतावर समवसरण रचलें. यादव (तेथे) गेले व भगवंतांना वंदन करून आपापल्या जागेवर बसले. धर्मप्रवचन संपल्यानंतर संसाराच्या अनित्यतेमुळे विरक्त होऊन प्रद्युम्न, निषध, शुक, सारण, शांबादि राजपुत्रांनी भगवानाजवळ मुनिदीक्षा घेतली. पूर्वी केलेल्या कर्माच्या भयाने व्याकूळ होऊन रुक्मिणीहि वासुदेवाला विनवू लागली, "महाराज, संसाराचा, विशेषेकरून यादवकुळाचा हा असा परिणाम आहे. तेव्हा मला अनुज्ञा द्या, मी प्रव्रज्या घेते." तेव्हा आसवांनी दोन्ही डोळे डबडबले असताना कृष्णाने कशीतरी अत्यंत दुःखाने रुक्मिणीला (आर्जिका होण्याची परवानगी दिली. दुसऱ्या (अनेक) उत्तमोत्तम राजकन्यासह तिने आर्जिकाधर्म स्वीकारला. प्रभु अरिष्टनेमींना वंदन करून अत्यंत दुःखीकष्टी झालेले यादव द्वारकेमध्ये आले. रुक्मिणीच्या वियोगाने वासुदेवहि वैभवविहीन झाल्याप्रमाणे स्वतःला मानू लागला. भगवान् सर्वज्ञदेवहि भव्यजनांना संबोधित करण्याकरिता दुसरीकडे निघून गेले.

८) वसुदेवाच्या पुत्राने (कृष्णाने) दुसऱ्या वेळीहि नगरीमध्ये अशी घोषणा करविली, "हे यादवानो, सुखी जीवनाची संवय झालेल्या हे नगरवासियानो, द्वीपायनापासून मोठेच भय उत्पन्न झालें आहे. तेव्हा प्रामुख्याने धर्मा(चरणां)त तत्पर व्हा. शक्त्यानुसार प्राणि वध करणें, खोटें बोलणें, दुसऱ्याच्या धनाचा अपहार करणें, परस्त्रीशीं (वैषयिक) संबंध ठेवणें आणि प्रमाणाबाहेर संपत्तीचा साठा करणें यापासून दूर रहा. एक, दोन, तीन, चार, पांच दिवस उपवासादि आचांम्ल तपाचरण करा. दक्षतेने देव पूजन, गुरुपास्तीमध्ये तत्पर रहा." त्यानींहि "होय" म्हणून हरीचा आदेश (शिरसावद्य) मानला.

९) तो दुष्टमनाचा द्वीपायनहि अत्यंत उग्र असें बालतप आचरून द्वारवतीचा नाश करण्याचें निदान बांधून मरण पावला आणि अग्निकुमार देवामध्ये भवनवासी देव झाला. त्याने यादवाविषयींच्या वैराचें स्मरण केलें. द्वारवतीचा नाश करण्याच्या हेतूने तो आला पण (नाश) करू शकत नाही. कारण सर्वच लोक तपाचरणांत रत झाल्यामुळे, देवास वंदन

करण्यांत व पूजा करण्यांत मग्न असल्यामुळे आणि (पंचपरमेष्ठी) मंत्र जपण्यामध्ये गढून गेल्यामुळे त्यांच्यावर प्रभाव गाजविणें त्याला शक्य झाले नाही. अशातऱ्हेने द्वीपयानहि उणें शोधित तेथे दडून राहिला असताना बारा वर्षे निघून गेलीं. तेव्हा लोक विचार करू लागले, "अहो द्वीपायन (आतां) निर्जिव, निष्प्रभ होऊन त्याच्या तपांत बल राहिलेलें नाही." पुनः द्वारवतीतील जनता निर्भय होऊन क्रीडा करू लागली आणि मदिरापानाने उन्मत्त होऊन सुखोपभोगांत रत झाली. तेव्हा तो दुष्ट अग्निकुमार देव संधि साधून त्यांचा नाश करू लागला. पुष्कळ प्रकारचे उत्पात घडू लागले. तेव्हा तो अग्निकुमार प्रलयकाळाप्रमाणे आपल्या विद्येने वावटळ निर्माण करून (त्यायोगे) लाकडें, गवत, पानांचा ढीग करीत आणि मोठा आरडाओरडा करीत (सैरावैरा) धावत असलेल्या लोकांना नगरीच्या आंत फेकू लागला. मोठ्या भयानक जाळाने पेट घेतली. पुनः पुन्हा तो दुष्ट देव बागांतून झाडें, काटक्या, वेली, रोपटी, गवतादि त्यांत फेकू लागला. त्या भयंकर धुरकट आगीने घरांघरांतून जाणें शक्य होत नसे. द्वीपायनाने पेटवलेल्या अग्नीने असहाय्य नगरी सर्व बाजूनी पेट घेऊ लागली. विविध प्रकारच्या मणि, रत्न आणि सुवर्णाने शोभिवंत झालेले प्रासाद मोडून धाडकन् पृथ्वी-तलावर कोसळत असत. अग्नीमध्ये जळत असतांना मेंढचा, हत्ती, बैल, घोडी, खर, उंटादि जनावरे आणि पक्षी समूहांचा मोठा करुण आवाज होत होता. आपल्या बाहूंनी प्रेयसीनी आलिंगन दिल्या स्थितीत यादवजन जळत होते. त्यांच्या बायका विलाप करीत महाभयंकर हाहाकार करीत होत्या.

१०) त्यावेळीं द्वारावती जळत असलेली पाहून आक्रोश करीत बलदेव आणि वासुदेव पित्याच्या प्रासादांत गेले. चटकन् त्यांनी रोहिणी, देवकी आणि पित्यास रथामध्ये बसविले आणि अग्नीने जळत असल्यामुळे जुंपलेले घोडे आणि बैल तो रथ ओढू शकेनात, तेव्हा ते (स्वतः) ओढत नेऊं लागले. त्याचवेळीं "हे महाराज श्रीकृष्ण, हे राम, हे बाळ, हे वत्स, हे प्रभु," अशा तऱ्हेचे करुण शब्द सर्व घरांतून (ऐकूं) येऊ लागले. तेव्हा ज्यावेळीं बलदेव-कृष्णांनी दोन्हीहि रथ जलदीने नगरवेशीपाशी नेले त्यावेळीं आडन्यामुळे त्यांना अडथळा झाला. तेव्हा ज्यावेळी बलदेवाने तो आडणा

लाथेने चूर्ण केला, त्यावेळीं तो दरवाजा ज्वाळेमळे जळूं लागला. इतक्या अवधीमध्ये द्वीपायन बोलू लागला, " अहो, मी असे पूर्वीच सांगितले होते. तुम्हां दोघांशिवाय दुसऱ्या कोणाचीहि सुटका होणार नाही, अशी मी प्रतिज्ञा केली आहे. " त्यावेळीं कृष्णाने लाथेच्या प्रहाराने एक दार जमिनीवर पाडले आणि बळरामाने अग्नीने पेट घेतली असतानां देखील दुसरें पाडलें. त्यावेळी वसुदेव, रोहिणी आणि देवकी म्हणाली, " बाळानो, तुम्ही जिवंत असल्यावर यादवकुळाची पुनः उन्नति होईल, म्हणून लौकर लौकर तुम्ही निघून जा. " त्यावेळी मातापित्यांच्या सांगण्याप्रमाणे विलाप करीत ते यादवपुंगव निघून गेले. (नगरा) बाहेरील उध्वस्त बागेंत उभे राहून आणि वळून ते ती सुंदर (द्वारवती) नगरी जळत असलेली पाहू लागले द्वीपयानानेहि दैवी शक्त ने सगळचा वेशी झाकून ती नगरी संपूर्णपणे भस्मसात केली.

११) त्यावेळीं रामाचा कुब्जवारक नांवाचा पुत्र बाल राजकुमार असून चरमदेहधारी (मोक्ष मिळण्यापूर्वी शेवटचा जन्म) होता. तो आपल्या प्रासादाच्या शिखरावर चढून म्हणू लागला, " हे जवळपास असणाऱ्या देवानो. (श. देवगणानो), ऐका- मी जिनेंद्र (भगवान) अरिष्टनेमि प्रभूंचा शिष्य असून ममत्वविरहित, संयमी, आणि सर्व प्राणिमात्राविषयीं करुणाभाव असलेला असा आहे. जर का भगवंतांचें " तूं चरमदेही असून निर्वाणाला जाशील ", हें वचन खरें असेल तर हें असें कसें होईल ?" असें म्हणतांच जृंभकदेव (त्या ठिकाणीं) अवतीर्ण झाले. त्यांनी जळत असलेल्या राजवाड्यांतून त्याला वर उचललें आणि पल्हव देशांत जिनभगवानाजवळ नेलें.

१२. त्यावेळी कृष्णाच्या सोळा हजार राण्यांनी सम्यक् भावनेने अनशन स्वीकारलें. त्याचप्रमाणे सर्वच यादवस्त्रियांनी अग्नीच्या भयाने आणि धर्मामध्ये रत झाल्यामळे अन्नाचा त्याग केला. अशारीतीने द्वीपायनाने साठ ते सत्तर कोटी घराणीं जाळून टाकलीं. अशाप्रकारे खरोखर सहा महिने ती द्वारवती जळत होती. पुनः पश्चिम समुद्रामध्ये ती (नगरी) बुडून गेली. दुसरे बलदेव आणि वासुदेव हे दोघेहि तीव्र दुःखाने विव्हलचित्त

होऊन जळत असलेल्या द्वारवती नगरीकडे पहात अश्रूने उबडबलेल्या डोळ्यांनी एकमेकाकाकडे पाहू लागले, आणि विचार करू लागले, " हाय! काय हे ससाराचें क्षणभंगुरत्व ! काय ही या जीवलोकाची अनित्यता ! काय ही नशिबाच्या परिणामाची भीषणता ! आणि तसेच —

१) लाटांनी कुलपर्वत छिन्नभिन्न करून टाकणारा, (वेगाने) वहात असलेला समुद्रहि थोपविता येईल, पण खरोखर पूर्व जन्मामध्ये स्वतःच्या कर्माने निर्माण केलेल्या नशिबाचा परिणाम चुकवता येत नाही.

२) विधिवशात् अशी कांही भयंकर घटना जगामध्ये घडते की जी सांगता येत नाही, सहन करता येत नाही, किंवा झांकता येत नाही.

३) येथे पृथ्वीमंडळामध्ये कोणालाहि बुद्धि (चातुर्या) ने, पौरुषाने, मंत्रतंत्रानें किंवा देवांच्या समुदायाकडूनहि नशीबाचा परिणाम टाळता येत नाही."

१३) त्यावेळीं कृष्ण म्हणू लागला, " शोकाकूल, सर्व बांधव, नातेवाईक, स्त्रिया हरवून बसलेले आणि हरणासारखे भयविव्हल डोळे असलेले आम्ही कोठे जावयाचे?" राम म्हणाला, "सर्व प्रकारच्या पराक्रमांनी संपन्न असलेले पांडु राजाचे पुत्र आमचे सदाचेच नातेवाईक आहेत. दक्षिण समुद्रावर वसलेल्या त्यांच्या मथुरा नगरींत जाऊ या. " कृष्णाने सांगितलें, " द्रौपदीला आणण्याच्या वेळी ती महा गगानदी ओलांडत असताना ते पुढे गेले आणि मला त्यांनी रथ पाठविला नाही. म्हणून क्रोधाने त्यांचें सर्वस्व हरण करून मी त्यांना हाकून दिलें. मग त्यांच्या नगरींत आतां आम्हांला कसे जाता येईल? " बलदेव म्हणाला, " ते थोर पुरुष आमच्याच कुळात जन्मले असून आमचे जवळचे नातेवाईक आहेत. आमची (मानहानी) करण्याच्या दृष्टीने ते (आमच्याकडे) पहाणार नाहीत क्षुद्र मनुष्य देखील घराकडे आलेल्या (पाहुण्या) शीं निष्ठुरपणे वागत नाहीत. " तेव्हा कृष्णाने " बरे आहे " असे म्हणून (त्याचें म्हणणें) मान्य केलें. शरीरावरील तेज झांकीत ते पायानीच पूर्व दिशेकडे जावयाचे ठरवून जाऊ लागले. सुराष्ट्र

देश ओलांडून द्वारवती आणि नातेवाईकाकरिता शोक करीत ते हस्तिकल्प नगराच्या सीमेपाशी आले. कृष्णाने बलदेवास सांगितलें तें असें "तहान--भूकेने मी व्याकुळ झालों आहे." तेव्हा बलदेव म्हणाला, " तुझ्यासाठी अन्नपाणी आणण्याकरितां हा मी ताबडतोब निघतों आहे, तूंहि याठिकाणी दक्षतेने रहावेस. मी गेलों असताना या नगरामध्यें जर संकट ओढवलें तर (मात्र माझी) मोठी आरोळी ऐकून तूं (मदतीला धावून) यावेस." असें म्हणून मनामध्ये वासुदेवाचा विचार करीत बलदेव निघाला आणि हस्तिकल्प नगरामध्ये आला. त्याठिकाणी धृतराष्ट्रपुत्र ऋक्षदंत नांवाचा राजा रहात होता. (छातीवरील) श्रीवत्स (चिन्ह) आपल्या वस्त्राने झांकून बलदेव (नगरांमध्ये) आला. त्याठिकाणीं अशी बातमी पसरली होती की, उत्पात--अग्नीने बलदेव, केशव आणि त्यांच्या नातेवाईकासह सर्व द्वारवती नगरी जळून गेली आहे. त्यावेळी आकर्षक शरीर आणि सौंदर्यशाली बलदेवास पाहून अत्यंत चकित होऊन लोक म्हणू लागले, " काय ही उंची ! काय ही लावण्यसंपन्नता ! काय ही मृगांकासारखी तेजाची सौम्यता !" अशा तऱ्हेने गुणगौरव होत असताना बलदेव मिठाईच्या बाजारांत गेला. मुद्रिका देऊन त्याने उत्तम अन्न आणि हातातील कडे देऊन त्याने मदिरा घेतली. नंतर तो परत निघाला. तो नगरवेशीपाशीं पोहोचला. आणि इकडे द्वाररक्षकांनी राजाला निवेदन केलें की, " कोणी तरी बलवेवासारखा मनुष्य चोराप्रमाणे दुसऱ्याच्या संपत्तीविषयीं उत्सुक असून कडे आणि अंगठी देऊन अन्न व दारू घेऊन निघाला आहे." त्यावेळी ऋक्षदंत राजाने साशंक होऊन ताबडतोब आपलें सैन्य पाठविलें आणि रामाशीं युद्ध करण्यास सुरवात केली. रामाने मोठ्याने ओरडून श्रीकृष्णास युद्धाचा इषारा केला. अन्न व दारू बाजूला ठेऊन आणि जवळ असलेल्या हत्तीवर आरूढ होऊन तो ऋक्षदंताच्या सैन्याचा धुव्वा उडवू लागला. त्याचवेळीं जनार्दनहि (तेथे) ताबडतोब आला. वेशीचे दरवाजे पाडून आणि मोठी तुळी घेऊन ऋक्षदंताच्या सैन्याचा नाश करून त्याने ऋक्षदंतास जिंकलें. त्यांनी म्हटलें, " अरे दुष्टा, आमच्याबाहूंतील शक्तीहि नष्ट झाली (असें तुला वाटते) का? तेव्हा (जा आणि) शांतपणे आपल्या राज्याचा उपभोग घे. आम्ही हें कार्य सोडून दिलें आहे," असें म्हणून ते बलराईनी

सुशोभित झालेल्या बागेंत गेले. त्याठिकाणीं डोळ्यांतून अश्रू खाली गाळत ते (दोघेहि) 'जिनेश्वरांना नमस्कार असो' असें म्हणून त्या अन्नपाण्याचा आस्वाद घेऊ लागले. त्यांनी विचार केला, "हाय! पूर्वी तशा तऱ्हेने जेवण करून आतां अशा तऱ्हेने जेवण करण्याची पाळी आली. पण भूक आणि तहान आवरणें कठीण आहे, किंवा आतां (श. येथे) विशाद मानून काय फायदा? कारण भगवंतांनीच जगांतील सर्वच वस्तूंच्या क्षणभंगुरत्वाचें वर्णन केलें आहे." त्यावेळीं थोडेसे जेवण करून आणि आचमन करून ते दक्षिण दिशेकडे जाऊ लागले. ते कौशांबी नांवाच्या वनांत पोहोचले. त्यावेळीं दारू प्याल्याने, खारट जेवणामळे, कडक उन्हामुळे, अत्यंत श्रमामुळे, तीव्र दुःखावेशामुळे, घामामुळे आणि पुण्यनाशामुळे, वासुदेव तहानेने फार व्याकूळ झाला. त्याने म्हटलें, "भावावर लोभ असणाऱ्या बंधू, तहानेने माझें तोंड सुकलें आहे, थंडवनांत जावयासहि माझ्यात त्राण नाही (श. मी समर्थ नाही)." तेव्हा बलदेव म्हणाला, "माझ्या प्राणाहुनहि प्रिय असलेल्या (भाऊ), तूं या झाडाच्या सांवलींत विश्रांति घेत रहा. तोपर्यंत मी तुझ्याकरिता पाणी आणतों." त्यावेळीं रेशमी वस्त्र अंगावर घेऊन (श. वस्त्राने स्वतःला झाकून) जनार्दन पाय गुडघ्यावर ठेऊन झोपू लागला. बलदेवाने सांगितलें, "हे हृषित्य, तूं दक्षतेने रहावेस." त्याने वनदेवतांना म्हटलें, "हा माझा भाऊ सर्व लोकांना विशेषतः माझ्या दुःखी हृदयाला आवडता आहे. तेव्हा तुमच्या आश्रयास आलेल्या याचें तुम्ही रक्षण करावें" असें म्हणून बलदेव पाणी आणण्याकरिता गेला.

१४. इतक्या अवधींत शिकाऱ्याचा वेष धारण केलेला, हातांत धनुष्य घेतलेला, लांब लोंबत असलेली दाढी असलेला, वाघाचें कातडें अंगावर घेतलेला जराकुमार हरणाची शिकार करण्याकरिता त्या ठिकाणीं आला. त्याने आपलें उत्तम धनुष्य सज्ज करून त्यावर तीक्ष्ण बाण दूरपर्यंत ओढून "तेथें तरुण हरण उभे आहे" असा विचार करून जनार्दनास त्याच्या पायाच्या तळव्यांतील मर्मस्थानीं विद्ध केलें. चटकन् उठून (कृष्ण) असें म्हणू लागला, "अरे अपराधाशिवाय कोणी बरे अशातऱ्हेने पायाच्या तळव्यांत (बाण मारून) मला विद्ध केलें? ज्याचें कूळ मला माहीत नाही अशा कोणाहि पुरुषास मी पूर्वी मारलें नाही.

तेव्हा झटकन् तुझ्या कुळाचें नांव सांग " त्यावेळीं (बांबूच्या) झुडपा-पाठीमागे उभ्या असलेल्या जराकुमाराने विचार केला, " हा हरण नाही (तर) कोणीतरी थोर पुरुष दिसतो, आणि माझें कूळ विचारीत आहे. तेव्हा मी त्याला माझें कूळ सांगतों. " त्यावेळीं जराकुमाराने सांगितलें, " अरे, मी हरिवंशामध्ये जन्मलेला वसुदेवाच्या जरारमणीचा पुत्र पृथ्वीमंडळामधील एकुलत्या रणवीर हरीचा जराकुमार नांवाचा वडील भाऊ आहे. भगवान् अरिष्टनेमि जिनेंद्राकडून " जराकुमारापासून जनार्दनाचा मृत्यु होणार " हें वचन ऐकून बंधुवर्गाचा त्याग करून रानावनांतून हिंडतों आहे आणि (अज्ञातपणे) बारा वर्षें झालीं. तेव्हा तूंहि सांग, कोण तूं ?" तेव्हा कृष्ण म्हणाला, " ये, माझ्या प्रिय बंधो, ये, तुझा आणि बलदेवाचा तो मी धाकटा भाऊ आहे. तूं या ठिकाणीं माझ्या प्राणांचे रक्षण करण्याकरिता आला आहेस, पण तुझे कष्ट व्यर्थ ठरले. तेव्हा चटकन् ये. " त्यावेळीं जराकुमार जनार्दनाचा विचार करीत आला आणि कृष्णाला त्याने तशा स्थितींत पाहिलें. त्यावेळीं डबडबलेल्या डोळ्यांनी जराकुमार विलाप करीत म्हणू लागला, " हाय ! किती हत (भागी) मी ! दुष्ट असलेल्या माझा धिःकार असो. हे नरसिंहा, तूं येथे कसा आलास ? द्वीपायनाने द्वारवती जाळून टाकली का ? यादवांचा नाश झाला का ? कीं नाही ?" तेव्हा कृष्णाने जसें पाहिलें, ऐकलें तें सर्व त्यास सांगितलें. त्यावेळीं जराकुमार शोक करू लागला. " हाय ! मी पाप्याने कृष्णाचा (चांगलाच) पाहुणचार केला ! तेव्हा मी कोठे जाऊ ? कोठे गेलों असताना माझें चांगलें होईल ? भावास मारणाऱ्या माझ्याकडे पाहू तरी कोण शकेल ? जोवर हें जग अस्तित्वांत आहे आणि जोपर्यंत, हे केशवा, तुझें नांव टिकून राहील, तोपर्यंत माझी पाप्याची चांगलीच निंदा होणार. " तुझें मी हित करीन " म्हणून (तर) मी वनवास पत्करला. पण मी पाप्याने विपरीतच केलें. कोठे आहेत ते राजे ? कोठे आहेत त्यांच्या हजारो लावण्यवती अंगना ? आणि, हे जनार्दन, कोठे आहेत तुझे ते अनेक राजपुत्र ? " तेव्हा कृष्णाने सांगितलें, " हे राजन् जरानंदना, भगवान् अरिष्टनेमि जिनेंद्र प्रभूंनी सांगितलेंच आहे की, संसारांमध्ये प्रत्येक

प्राण्याच्या बाबतींत आपल्या कर्मदोषामुळे लक्षावधि संकटें सहजरीत्या कोसळत असतात. आणि पुन:

४) प्राण्याने पूर्वजन्मामध्ये जें कांही चांगलें–वाईट केलें असेल, मग तो दुसऱ्या द्वीपांत गेला असला तरीहि त्याच्या तेंच वांटचाला येतें.

५) ज्याने पूर्व जन्मांत आणि या जन्मांत जें चांगलें–वाईट कर्म केलें असेल, तें त्याला भोगावें लागतें; निमित्त मात्र दुसरा होतो. तेव्हा शोक करू नकोस, याबाबतींत तुझी निंदा होणार नाही.

कर्मच निंदनीय आहे, आणि जिनवाणी (कधी) खोटी होणार नाही. म्हणून माझ्या वक्षस्थळावर असलेलें हें कौस्तुभरत्न घेऊन तूं पांडवाजवळ जा. त्यांना तूं ही हकिगत सांगावीस व माझ्यावतीने असें बोलावेस, "द्रौपदीला परत आणण्याच्या वेळीं तुम्ही पुढे गेलांत आणि माझ्या शक्तीची परीक्षा घेण्याकरिता (माझ्याकडे) रथ पाठविला नाही, म्हणून (रागावून) तुमचें सर्वस्वच हिरावून मीं तुम्हांला हांकून दिलें, त्या माझ्या अपराधाची तुम्ही क्षमा करावी. खरोखर सज्जन माणसे विशेषत: ते नातेवाईक क्षमाशील असतात." तेव्हा सरळपणे जाण्यास जराकुमाराचें मन घेईना. तेव्हा पुन: कृष्ण म्हणाला, "हे महाभागा, ताबडतोब (इथून) नीघ. माझ्यावरील प्रेमांत मग्न असणाऱ्या बलदेवास तूं (चांगले) जाणतोसच. माझी तहान शमविण्याकरिता पाणी शोधण्यासाठी तो गेला आहे. परत आल्यानंतर मी मरण पावलेला पाहून तो तुला ठार करील. तेव्हा जा, याच पावलीं ताबडतोब निघून जा." तेव्हा (कृष्णाच्या) पायाच्या तळव्यांतून बाण काढून जराकुमार निघून गेला.

१५. वसुदेवहि वेदनेने व्याकूळ झाला असताना नवकार मंत्राचा जप करूं लागला. "अत्युत्तम पूजेस पात्र असणाऱ्या अरहंतांना वंदन असो, (अनंत) सुखाने संपन्न असणाऱ्या सिद्धांना वंदन असो, पांच प्रकारचे आचार पाळत असलेल्या आचार्यांना वंदन असो, स्वाध्याय आणि ध्यानामध्ये रममाण झालेल्या उपाध्यायांना वंदन असो, आणि निर्वाणाकरिता झटणाऱ्या मुनींना

वंदन असो. सर्वसंग परित्याग करून महामुनि झालेल्या जिनेंद्र (भगवान्) अरिष्टनेमींना वंदन असो." त्यानंतर गवताची शय्या बनवून आपलें शरीर वस्त्राने झांकून आणि वीरासन घेऊन तो विचार करू लागला, "धन्य ते शांब, प्रद्युम्न, अनिरुद्ध, सारणादि राजकुमार, यादवजन आणि त्याचबरोबर रुक्मिणी वगैरे राण्या, की ज्यांनी सर्वसंग परित्याग करून भगवंताजवळ दीक्षा स्वीकारली आहे. याउलट दुःखी असा मी तपाचरण न करतां मरत आहे." आयुष्याच्या शेवटच्या घटकेला शुभ परिणाम विसरून "अहो ! अकारण वैर पत्करलेल्या द्वीपयानाने (द्वारवती) नगरीचा आणि यादव कुळाचा एकाच क्षणांत विध्वंस केला. तेव्हा खरोखर त्या महापाप्याला ठार केले पाहिजे." अशातऱ्हेने अशुभपरिणाम भावित एक हजार वर्षे जीवन जगून तो मरण पावला आणि तिसऱ्या (वालुकाप्रभा) नरकामध्ये गेला.

१६. बलदेवहि कमलपानाच्या द्रोणामध्ये पाणी घेऊन अपशकुन होत असतानाहि धावत कृष्णाजवळ आला. "हा झोपला आहे" अशा समजुतीने पाणी (खाली) ठेवून तो विचार करू लागला, "तोपर्यंत झोंपू देत हा माझा हृदयनंदन ! सुखाने उठल्यानंतर मी त्यास पाणी देईन" प्रेमाने मन भारल्यामुळे तो मेला आहे हें त्याला कळून आले नाही. तेव्हा थोडावेळ वाट पाहून जवळ जाऊन बलदेवाने काळचा माशा वर घोंगावत असलेल्या कृष्णाला पाहिलें. तें पाहून भयभीत झालेल्या हलीने तोंडावरील वस्त्र बाजूला केलें. "तेव्हा हा मेला" अशी (किंकाळी) फोडून मूर्च्छित होऊन तो धाडकन् जमिनीवर पडला. चेतना प्राप्त झाल्यावर त्याने अशी कांही मोठी सिंहगर्जना आरंभिली की जेणेकरून हिंस्र पशूंचे कळप आणि वन थरारू लागले. तो ओरडू लागला. "पृथ्वीमध्ये एकुलता एक रणवीर असलेल्या माझ्या हृत्प्रिय भावाला ज्या निर्दय दुष्टाने मारलें तो जर खरा थोर योद्धा असेल तर त्याने समोर यावें. झोपलेल्या स्थितींत, बेसावध असताना किंवा उद्विग्न दशेंत असलेल्या माणसाला कसे मारता येईल ? तेव्हा खरोखर तो अधम पुरुष आहे, सत्पुरुष नव्हे." अशा तऱ्हेने मोठ्याने ओरडत बलदेव वनांत चोहोंकडे हिंडला आणि पुनः

गोविंदाजवळ परत आला. परत येऊन मोठ्याने आक्रोश करू लागला, " हाय ! माझ्या बंधू, हाय ! जनार्दना, हाय ! रणवीरा, हाय! महारथी, हाय ! हरि (कुलभूषण) शशांका, तुझ्या सौंदर्याकरिता, धैर्याकरिता, वीर्याकरिता, रंगाकरिता कीं रूपाकरिता मी शोक करूं ? " माझा आवडता भाऊ बल आहे " असें तूं म्हणत असस, मग ही विपरीतता का ? कीं तूं उत्तरहि देत नाहीस ? तुझ्याशिवाय दुर्दैवी, एकाकी असा मी काय करू ? तेव्हा कोठे जाऊं ? कोठे थांबू ? कोणाला सांगू ? कोणाला विचारू ? कोणाला मी शरण जाऊ ? कोणाला मी शिव्या देऊ ? कोणावर रुसू ? (खरोखर) सर्वच जग मला संपलेले आहे. हे वनदेवतानो, तुमच्याजवळ (रक्षणाकरिता) सोपविलेल्या जनार्दनाकडे असें दुर्लक्ष करणें तुम्हांला शोभले का ? ये, जनार्दन, ये ! न ऐकल्यासारखे काय करतोस ? मी तुझा काय अपराध केला आहे ? हे भगवती (वन) देवतांनो, या आणि कृपा करून माझ्यावर रागावलेल्या या वसुदेवनंदनाची समजूत घाला. भाऊ, हा दिनकर अस्ताचलास जात आहे. तेव्हा ऊठ, संध्यापूजनाची वेळ झाली. थोर पुरुष सायंकाळीं झोपत नाहीत. " थोडा वेळ गेल्यानंतर तो (पुनः) म्हणूं लागला, " दाट काळोखी रात्र झाली. हिंस्र श्वापदें चोहोंकडे भटकत आहेत आणि भयानक हेल काढीत कोल्हीण हिंडत आहे. " अशातऱ्हेने विलाप करीत असताना रात्र संपून पहाट झाली. तो पुनः म्हणू लागला, " अरे भाऊ ! सूर्य उगवला, ऊठ. " तो उठेनासा झाला तेव्हा प्रेमाने मन मोहित होऊन बलदेव तें शव आपल्या खांद्यावर घेऊन पर्वत–वनांमध्ये भटकू लागला. आणि त्यावेळीं वर्षाऋतु सुरू झाला.

१७. इतक्या अवधीमध्ये तो सिद्धार्थ सारथी देव झालेला होता, त्याने अवधिज्ञानाने बलास पाहिलें आणि अत्यंत शोकविव्हल होऊन तो विचार करू लागला, " हाय ! प्रेमासक्त होऊन बलदेव (मृत) कृष्णास कसा वाहून नेत आहे ! तेव्हा भ्रातृवत्सल बलदेवास मी जागृत करतों. " त्यावेळीं देवाने (आपल्या दैवी शक्तीने) पर्वतावरून उत्तम रथ हांकीत असलेल्या पुरुषास निर्माण केलें. तो रथ पर्वतावरून अडखळत जात असताना मोडला नाही पण सपाट जमिनीवर (मात्र) त्याचे शेंकडो तुकडे झाले. तो (मनुष्य)

ते (तुकडे) जोडू लागला. (तें पाहून) बलदेव म्हणाला, "हे मूर्ख माणसा, जो हा रथ पर्वताच्या कडयावर मोडला नाही आणि सपाट रस्त्यावर मात्र चूर्ण झाला; (मग) तुकडे तुकडे झालेला हा (रथ) तूं कसा सांधू इच्छितोस?" देव म्हणाला, "जो हा कृष्ण अनेक शेकडो हजारो युद्धामध्ये लढत असतानाहि मारला गेला नाही, तो आतां युद्धाशिवायच मरण पावला आहे, जेव्हा तो जिवंत होईल तेव्हा हा रथ पण नवीन होईल." पुनः एक मनुष्य शिलाखडावर कमळें रोवू लागलेला (दिसला). बल म्हणला, "शिलाखंडावर रोवलेलीं कमळें कशी वाढतील?" देव म्हणाला, 'हा तुझा भाऊ जेव्हा जिवंत होईल त्यावेळीं कमळें पण वाढू लागतील" थोडे अंतर चालून गेल्यानंतर जळलेल्या खोडाप्रमाणे असलेल्या तिंदूक झाडास पाणी घालत असलेल्या मनुष्यास (पाहून) तो म्हणाला, "या जळलेल्या झाडास पाणी घातल्याने का पालवी फुटणार आहे?" देव म्हणाला, "तुझ्या खांद्यावर असलेलें प्रेत जिवंत होईल त्याचवेळीं (पालवी फुटेल)." मग थोडेसे अंतर चालून गेल्यावर (केवळ) हाडांचा सांपळा असलेल्या गायीस एक गवळी हिरवें गवत चारत आहे असें त्याने पाहिलें. बलदेवाने विचारलें, "केवळ हाडांचा सांपळा असलेली गाय या कोंवळचा गवताने पुनः कधी जिवंत होईल?" देव म्हणाला, "ज्यावेळीं हा तुझा भाऊ कृष्ण जिवंत होईल (त्यावेळीं)"

१८. त्यावेळी जागृत झालेल्या बलाने विचार केला, "पूर्वी अजय ठरलेला माझा भाऊ मेला आहे का? म्हणून कोणी तरी वनांत (अदृश्य) राहून मला असें संबोधित आहे?" तेव्हा देवाने सिद्धार्थाचें रूप धारण करून म्हटलें, 'हे भद्र पुरुषा, पूर्वभवामध्ये तुझा सारथी असलेला मीच तो सिद्धार्थ! (भगवान्) अरिष्टनेमिस्वामींच्या प्रसादाने मी देव झालों. तूं पूर्वी म्हणाला होतास की, "मी संकटामध्ये सांपडल्यानंतर तूं मला संबोधित करावेस." म्हणून तुला जागृत करण्याकरिता मी आलों आहे. तेव्हा शोक सोडून दे आणि धीर धर. कारण–

६) तुमच्यासारखी माणसे देखील जर तीव्र शोकाने विचलित होतात मग या जगामध्ये अनिंदनीय धैर्य कोठून स्थिर होणार?

पुनः मरण आपल्या कार्यांत अनिवारणीय आहे कारण,

७) आपल्या महा पराक्रमाने राजांना जिंकलेले बल आणि केशव नाश पावतात, बलशाली चक्रवर्ती नष्ट होतात, अतुल वीर्यधारक असलेल्या आणि जगाचें हित करणाऱ्या थोर जिनेंद्रांचा देखील हत दैवाकडून शेवट होतो. देव, दानव, विद्याधर, ग्रह, चंद्र, सूर्य हे (पण मृत्यूच्या तडाख्यातून) सुटले नाहीत. या त्रैलोक्यामध्ये दुष्ट कृतांतरूपी सिंहाच्या तावडीतून कोणीहि सुटला नाही.

आणि पुनः

८) स्वच्छंद विहारी आणि सर्वांचा शत्रू असलेल्या दुष्ट यमराजाचा प्रभाव नष्ट करणारा असा कोणीहि या जगतीतलावर सांपडत नाही

९) त्या ठिकाणीं सर्व शस्त्रें गळून पडतात आणि मंत्र–तंत्राचा परिणाम होत नाही. अदृश्यरूपाने प्रहार करणाऱ्या त्याच्यावर कोण पराक्रम गाजवणार ?

१९. तेव्हा तूं शांत हो. पुनः (जिनेंद्र) प्रभूंनी पूर्वीच "जरा–कुमाराकडून जनार्दनाचा मृत्यु होईल," असें सांगितलें, त्याप्रमाणेंच तें (मरण) घडलें." बलाने विचारलें, "पण जराकुमाराने केव्हा कृष्णाचा वध केला ?" तेव्हा देवाने जराकुमाराची, जराकुमारास पांडवाकडे पाठविलें, येथपर्यंत सर्व हकिगत सांगितली. त्यावेळीं प्रेमाने सिद्धार्थास आलिंगन देऊन बलाने म्हटलें, "अहो, मी आतां काय करावे ?" देव म्हणाला, "सर्वसंग परित्याग करून मुनिधर्म पाळ, (भगवान्) अरिष्टनेमिजिनेंद्रांचा हितोपदेश आठव." तेव्हा बल म्हणाला, "तूं जें सांगितलेस तें मी स्वेच्छेने मान्य करतों. भगवंतांच्या उपदेशाचें मला स्मरण झालें. पण हें हरीचें शव मी कोठे ठेवू ?" देवाने सांगितलें, "दोन नद्यांच्या मध्ये वाळवंटावर आपण अग्निसंस्कार करूं. तीर्थंकर, चक्रवर्ती, बलदेव आणि वासुदेवांची जशी पूजा केली जाते तशी आम्ही पूजा करूं." नंतर त्यांनी (दोन) नद्यांच्या संगमावरील वाळवंटावर हरीचें प्रेत ठेवलें.

त्यांनी फुलें, सुगंधित द्रव्यें, धूपादींनी पूजा केली आणि कलेवर जळून गेलें

२०. इतक्या अवधीत भगवान् अरिष्टनेमिप्रभूंनी बलदेवाची प्रव्रज्या घेण्याची वेळ जाणली आणि (त्याच्याकडे) विद्याधर मुनीस पाठविलें. त्याच्याजवळ रामाने योग्यतरहेने मुनिदीक्षा स्वीकारली. तुंगिका पर्वतशिखरावर तो उग्र तपाचरण करू लागला. पूर्व प्रेमाने सिद्धार्थहि त्यांचे रक्षण करीत तेथेच राहिला.

२१. दुसरा जराकुमार सुद्धा दक्षिण मथुरेस पोहोचला. त्याने पांडवांना पाहिलें. त्याने (त्यांना) कौस्तुभ रत्न दिलें. त्याने द्वारवतीच्या विनाशापासून आपण येथे पोहोंचेपर्यंतची सर्व हकिगत पांडवांना सांगितली. पांडवांनीहि मोठा शोक केला, वर्षभर उत्तरक्रिया केल्या आणि जराकुमारास राज्य देऊन ते भगवंताकडे निघाले. त्याचवेळीं भगवानांनी मुनींच्या संघासह (मति, श्रुत ,अवधि व मनःपर्यय या) चार ज्ञानांनी संपन्न असलेला धर्मघोष नांवाचा मुनि पांडवांच्या प्रव्रज्येकरिता पाठविला. पांडवांनी मुनिदीक्षा घेतली आणि ते भगवंताकडे निघाले. दोन दिवस, तीन दिवस, चार दिवस, पांच दिवस, पंधरा दिवस, महिना, सहा महिने, इत्यादि उपवास करीत, बारा योजनावर भगवानांचे (समवशरण) आहे इतक्या अंतरावर पोहोचले. त्यांनी विचार केला, "उद्या आम्ही अरिष्ठनेमि प्रभूंचें दर्शन घेऊं." त्याच ठिकाणीं त्यांनी रात्र काढली. रात्र संपून सकाळ झाल्यावर लोकांच्या बोलण्यावरून "भगवान् ऊर्जयत् पर्वतावर निर्वाणाला गेले," असें त्यांनी ऐकलें. त्यावेळीं त्यांनी अत्यंत शोक केला आणि पौंडरीक पर्वतावर पादोपगमन सलेखना घेऊन ते मोक्षाला गेले. आगोदरच समुद्रविजयादि नऊ दशार्ह (राजे) आणि भगवंतांची माता (शिवादेवी), गजसुकुमाराने मुनिदीक्षा स्वीकारली त्यावेळीं प्रव्रज्या घेऊन स्वर्गास गेली. रुक्मिणी व इतर मोक्षास गेल्या. राजीमतीजवळ दीक्षा घेऊन द्रौपदी अच्युत स्वर्गास गेली. द्वारवती जळत असताना वसुदेव, रोहिणी व देवकी स्वर्गास गेलीं.

२२. आणि इकडे भगवान बलदेव मुनि तुंगिका पर्वतशिखरावर अत्यंत उग्र तपश्चर्या करीत राहू लागला. सातवेळां सात दिवस (उपवासाचे)

तप होतें. त्यामधील सातवेळां सातप्रकारची प्रतिमा अशी आहे–पहिल्या सात दिवसांत एकेक घास अन्न व एकेक घोट पाणी घ्यावयाचे. दुसऱ्या सप्तकांत दोन घास अन्न व दोन घोट पाणी घ्यावयाचे. तिसऱ्या सातवड्यांत तीन घास अन्न व तीन घोट पाणी घ्यावयाचे. अशा तऱ्हेने सातव्या सात दिवसांत सात घास अन्न व सात घोट पाणी घ्यावयाचे. ही सातवेळा सात दिवसांची भिक्षुप्रतिमा विधीपूर्वक ४९ रात्री व दिवस आणि १९६ भिक्षेने करावयाची असते. आतां आठवेळा आठ दिवसांची मुनिप्रतिमा. पहिल्या आठ दिवसांत एक घास अन्न व एक घोट पाणी घ्यावयाचे. दुसऱ्या आठ दिवसांत दोन घास अन्न व दोन घोट पाणी घ्यावयाचे. अशातऱ्हेने आठव्या आठ दिवसात आठ घास अन्न व आठ घोट पाणी अशा तऱ्हेने आठवेळा आठ दिवसांची मुनिप्रतिमा ६४ दिवस व रात्री आणि २८८ भिक्षेने करावयाची असते. अशारीतीने याच क्रमाने त्याने नऊ वेळा नऊ दिवसांची व दहावेळा दहा दिवसांची (भिक्षु प्रतिमा) आचरली. अशा रीतीने याच क्रमाने पंधरा दिवस व महिन्याचीहि (प्रतिमा) आचरली.

२३. गवतवाल्या, मोळीविक्या व लाकूडतोड्या लोकांनी दिलेला शुद्ध आहार तो स्वीकारीत असे. त्या मोळीविक्यांनी लोकांना व राजांना सांगितलें तें असें "कोणीतरी दिव्यरूपी महानुभाव पुरुष तपश्चर्या करीत वनांत रहातो आहे. तेव्हा ते राजे घाबरून विचार करूं लागले," (आमचें) राज्य (बळकावण्याची) इच्छा करणारा कोणीतरी तपश्चर्या करीत आहे किंवा आमच्या विरुद्ध विद्या साध्य करीत आहे. तेव्हां (तेथे) जाऊन त्याचा नाश करू या." तेव्हा चिलखत घालून, अनेक प्रकारचीं शस्त्रें घेऊन, निरनिराळ्या रथ-वहानामध्ये बसून तयारीनिशी ते राममुनीजवळ आले.

२४. आणि इकडे त्या सिद्धार्थदेवाने भगवान राममुनीच्या चरणाजवळ महाविक्राळ जबडे असलेले, भयंकर दिसणारे, विदारण करण्याकरिता तीक्ष्ण पंजे वर उचललेले आणि (मानेवरील) आयाळ हालवीत असलेले अनेक सिंह (दैवी विद्येच्या प्रभावाने) निर्माण केले. त्यावेळीं ते राजे दूरूनच भयभीत होऊन त्या महाप्रभावी बलदेवमुनीस वंदन करून जलदीने

परत फिरले, आणि आपआपल्या निवासास गेले. (अशारीतीने) बलदेव जगामध्ये नरसिंह म्हणून प्रसिद्ध झाला.

२५. अशातऱ्हेने तो उपशांतमग्न भगवान् तपाचरण करू लागला. त्याच्या स्वाध्याय, ध्यान व धर्मकथांनी आकृष्टचित्त झालेले वाघ, सिंह, चित्ते, ससे, शरभ, काळवीट, हरणादि पुष्कळ (प्राणी) उपशांत झाले. कोणी श्रावकांचीं व्रतें घेतलीं, कोणी चांगले बनले, कोणी उपवास स्वीकारला. दुसरे कांही मांसाहाराचा त्याग करून कायोत्सर्गध्यानामध्ये उभ्या असलेल्या किंवा बसलेल्या राममुनीजवळ राहून त्याची सेवा करू लागले. त्याठिकाणीं पूर्वजन्मामध्ये भगवान् राममुनीचा संबंधित असलेला एक हरिणयुवक जातिस्मरण होऊन संसारापासून अत्यंत विरक्त झाला. ज्या ज्या ठिकाणी भगवान् राममुनि भिक्षादिकरिता विहार करीत असे, तेथे तेथे तो त्याच्या पाठीमागून जाऊ लागला.

२६. एकदा बलदेव महिन्याचा उपवास सोडण्याकरिता भिक्षेसाठी एका शहरामध्ये प्रवेश करीत असताना, विहिरीच्या कांठावर उभी राहून विहिरींतील पाणी काढण्यात गुंतलेल्या एका युवतीच्या दृष्टीस पडला तेव्हा बलदेवाच्या अद्वितीय रूपाने मन विलचित होऊन त्याच्याविषयींच (विचार करण्यात) चित्त एकाग्र झाल्यामुळे तिने घागरीचा कांठ समजून आपल्या कांखेतून खालीं उतरविलेल्या मुलाच्या गळचाभोंवती (दोरीचा) फास बांधला. नंतर तिने त्यास खालीं सोडलें. तें बलदेवाने पाहिलें तेव्हा तो (अधिकच) विरक्त झाला आणि विचार करू लागला, "हाय! माझें शरीर पण जीवांना अनर्थकारक आहे." अनुकंपेने त्याने त्या बालकाची सुटका करविली. "तेव्हा आतां येथे असताना स्त्रियांच्या दृष्टीस न पडतां जर मला भिक्षा मिळाली तर घेईन नाहीतर नाही," असें व्रत घेऊन तेथून तो परतला आणि त्याच अरण्यांत गेला.

२७. एकेवेळीं उत्तम लाकडाकरिता रथकार त्या वनांत आले आणि झाडें तोडू लागले. ते भोजन तयार करण्यात गुंतल्यावेळीं बलदेव महिन्याच्या उपवासाचें पारणें करण्याकरिता भिक्षा मागण्यास (त्याठिकाणीं)

गेला. हरिण पण त्याच्या मागोमाग गेला. तेव्हा बलदेवास पाहून प्रमुख रथकार विचार करू लागला, " ओहो ! काय हा माझा भाग्योदय ! कारण (अशा) वाळवंटांतहि मला कल्पवृक्ष मिळाला. काय ही याची रूप, उपशम व तेजाची संपदा ! मुनि भिक्षेकरिता माझ्याकडे आल्यामुळे मी कृतकृत्य झालों, माझे मनोरथ सफल झाले. म्हणून यांस आहारदान देऊन मी माझ्या पापाचा नाश करतों. " असा विचार करून जोडलेले हात डोक्यावर ठेवून, गुडघे जमिनीवर टेकून त्याने मुनीस नमेस्तु केला आणि अन्नपाणी घेऊन तो (आहारदानाकरिता) उभा राहिला. मुनीने पण द्रव्य, क्षेत्र, काल व भाव शुद्ध जाणून त्याचा स्वीकार केला. रथाकाराला त्या (आहार) दानाचें फळ म्हणून स्वर्गांतील आयुष्याचा बंध पडला. अत्यंतिक मुनिभक्तीमुळे ज्याच्या नेत्रयुगुलांतून अश्रू गळत आहेत असा हरिण त्या रथाकाराडे व मुनीकडे पुनः पुन्हा प्रसन्न व मंद दृष्टी टाकीत विचार करू लागला. " ओहो, किती धन्य व कृतार्थ आहे हा रथाकार ! मनुष्यजन्म याला चांगला मिळाला आहे, त्यामुळेच याने या श्रेष्ठ मुनीस आहार दिला. पण दुर्भाग्य माझें म्हणून कर्मदोषामुळे मी तिर्यंच गतींत (म्ह. पशू होऊन) जन्मलों आहे. या महा तपस्व्यास आहार देण्यास मी समर्थ नाही. तेव्हा धिःकार असो माझ्या जन्माचा ! " त्याचवेळी सोसाटयाच्या वाऱ्याने हलल्यामुळे अर्धें कापलेलें झाड रथाकार, बलदेव व हरणावर पडलें. तिघांचेहि प्राण निघून गेले आणि ते ब्रह्मलोकांत पद्मोत्तर विमानांत देव होऊन जन्मले.

२८. शंभर वर्षे मुनिधर्माचें आचरण केल्यामुळे बलदेवास अत्युत्तम सौंदर्य, वैभव, सुखोपभोग व उत्कर्षाची प्राप्ती झाली. तेव्हा बलदेव (पूर्व) प्रेमामुळे अवधि ज्ञानाने कृष्णाला पाहू लागला. त्यावेळी तिसऱ्या नरका-मध्ये उत्पन्न होऊन आत्यंतिक दुःख भोगत असलेला तो त्यास दिसला. ताबडतोब अद्भुत शरीर धारण करून तो कृष्णाजवळ गेला. त्याठिकाणीं दिव्य रत्नांचा प्रकाश निर्माण करून त्याने जनार्दनास पाहिलें. बल म्हणाला, " अरे भ्रातृवत्सल कृष्णा, मी तुझ्याकरिता आतां काय करूं ? " कृष्णाने सांगितलें, " पूर्वकर्माच्या दोषामुळे निर्माण झालेलें दुःख मी भोगतों

आहे. याठिकाणीं कोणीहि तें निवारूं शकणार नाही." तेव्हा बलाने दोन्हीहि हातांनी कृष्णास वर काढलें व वर उचलून धरलें असताना उष्णतेने लोणी वितळावें त्याप्रमाणे तो (हातांतून गळून) पडला. तेव्हा कृष्ण म्हणाला, "सोड, सोड मला (त्यामुळे) मला अधिक त्रास होतो. तेव्हा भारत क्षेत्रांत जा. तेथे जाऊन गदा, तरवार, शंख आणि चक्र धारण केलेल्या पीतांबर नेसलेल्या व गरुडध्वज असलेल्या माझें आणि नांगर व मुसळ घेतलेल्या, निळें वस्त्र परिधान केलेल्या आणि ताल चिन्हांकित (ध्वज) असलेल्या तुझें रूप सर्व लोकांना दाखव" तेव्हा बलाने 'ठीक आहे" असे (म्हणून) संमति दिली. स्वर्गीय विमानांत बसून त्याठिकाणी येऊन त्याने दामोदर बलदेवाचें रूप दैवी शक्तीने निर्माण करून लोकांना, विशेषतः शत्रूंच्या पुढे दाखविलें. बलदेवाने सांगितलें तें असें "जेथे तीन व चार रस्ते मिळतात तेथे व चौकांत आमच्या मूर्ति स्थापा. आम्ही (जग) निर्माण करतों व त्याचा नाश करतों. स्वर्गातून येतों, पुनः जातों. नानाप्रकारच्या क्रीडा करतों. आम्ही द्वारवती वसवली, पुनः आम्हीच तिचा नाश केला आणि समुद्रात फेकली. तेव्हा आम्ही या ठिकाणीं (सर्व गोष्टीस) कारणीभूत आहों." तेव्हा लोकांनी गोंधळून "बरें" म्हणून (सर्व) मान्य केलें. आदेशिल्याप्रमाणे त्यांनी सर्व केलें. तेव्हा परंपरेने अशी गोष्ट प्रसिद्ध झाली. असें केल्यानंतर बलदेवहि स्वर्गांत गेला. तेथून च्युत होऊन कृष्णाचा जीव ज्यावेळीं बारावा अमम (नांवाचा) तीर्थंकर होईल त्यावेळीं तो मोक्षाला जाईल.

२९. अरण्यांत लाकडें व गवत विकणाऱ्या लोकापासून भिक्षा मिळविणें जितके कठीण आहे तितके नगरामध्ये श्रीमंत घरांतून मिळविणें कठिण नाही. म्हणून या बलदेवाने भिक्षा मिळविण्याकरिता जे परिषह सहन केले तसे (सर्वांनी) सहन करावेत.

□ □ □

२. मूलदेव

१. उज्जयिनी नांवाची नगरी होती. सर्व कलेमध्ये प्रविण, अनेक शास्त्रामध्ये तज्ञ, उदार हृदयी, कृतज्ञ, शरण आलेल्यास (अभय देण्यामध्ये) शूर, गुणचहाता, मधुरभाषी, दक्ष, आणि रूप, सौंदर्य व तारुण्याने परिपूर्ण असलेला, (पण) जुगार व्यसनामध्ये आसक्त असल्यामुळे पित्याकडून अवमानिलेला मूलदेव नांवाचा राजकुमार पाटलीपुत्रातून पृथ्वीपर्यटन करीत तेथे आला. त्याठिकाणीं (मंतरलेल्या) गोळीच्या सहाय्याने वेष पालटून वामनरूप धारण केलेला तो नवलाईच्या कहाण्यांनी, संगितादि कलांनी आणि अनेक प्रकारच्या कौतुकांनी, नगरवासियांना विस्मित करीत असे. (अशातऱ्हेने) तो ख्यातनाम झाला. तेथे (च) रूप, लावण्य आणि ज्ञानामुळे गर्वोन्मत्त झालेली देवदत्ता नावाची प्रमुख वेश्या (रहात) होती. स्वत: विषयीच्या गर्वामुळे कोणीहि सर्वसाधारण मनुष्य तिचें रंजन करू शकत नाही असें त्याने ऐकलें. तेव्हा कुतुहलाने तिला विचलित करण्याकरिता प्रात:काळी (तिच्या विलासभवना) जवळच बसून तो गोड आवाजाने, गळचात घुमणाऱ्या अनेकविध स्वराने आणि नानाप्रकारच्या शब्दसंयोगाने युक्त कर्णमधुर गीत गाऊं लागला. तें देवदत्तेने ऐकलें. ती विचार करू लागली, "अहाहा! काय पण अपूर्व आवाज! म्हणून हा कोणीतरी दिव्य (पुरुषच) असला पाहिजे, केवळ मनुष्य नव्हे!" तिने दासीकडून त्याचा शोध करविला. त्यांनी त्याचा शोध केला आणि मूलदेव त्यांना वामनरूपामध्ये दिसला. त्यांनी तो जसा आहे तसे (त्याचें वर्णन करून) तिला सांगितलें. तिने पाठीत पोक आलेल्या माधवी नांवाच्या दासीला त्यास बोलावण्याकरता पाठविलें. (जवळ) जाऊन विनयाने तिने त्यास म्हटलें, "हे महाभाग, आमच्या देवदत्ता स्वामिनीने (आपणास) विनविलें आहे, "आमच्या हवेलीस पायधूळ झाडून (श. घरीं येऊन)

अनुग्रह करा." त्याने चाणाक्षपणे म्हटलें, "वेश्याशीं संगत मला काय कामाची? प्रतिष्ठितांना वेश्यांचा संपर्क निषिद्ध मानला आहे. असें म्हटलें आहे.

१) अनेक कोटचावधि कामीपुरुषांनी कुस्करलेल्या, मदिरासक्त, मांसभक्षी, अत्यंत हलक्या मनाच्या, मधुर भाषण करणाऱ्या नि दुष्ट मनाच्या वेश्येकडे थोर पुरुष (कधी) जात नाहीत.

२) जळत्या ज्वालेप्रमाणे दुसऱ्याला जाळणारी, मदिरेप्रमाणे मन उन्मत करणारी, कटचारीप्रमाणे शरीर चिरणारी आणि शल्याप्रमाणे (बोचणारी) अशी वेश्या निंदनीय आहे.

२. म्हणून (तिच्याकडे) येण्याची माझी इच्छा नाही. तिनेहि नानाप्रकारे चतुर भाषणांनी त्याचें मन मोहविलें आणि अत्याग्रहाने त्याचा हात धरून त्यास (तिच्या) हवेलींत नेलें. जात असताना मंत्राचा प्रयोग करून कलेतील नैपुण्याने तिला ताठ करून त्याने पाठीत वाकलेल्या तिला सरळ केलें. विस्मयाने भारलेल्या मनाने तिने त्याला महालात आणलें. देवदत्तेने बुटक्या पण अतुलनीय सौंदर्यशाली असलेल्या त्याच्याकडे दृष्टिक्षेप केला. चकित होऊन तिने (त्याच्याकरिता) बैठक मांडविली. तो (त्यावर) बसला. त्यास विडा दिला. माधवीने आपला (सरळ झालेला) देह तिला दाखविला आणि (घडलेली) हकिगत सांगितली. ती अधिकच आश्चर्यचकित झाली आणि गोड व चतुर बोलांनी तिने त्याच्याशी संभाषण सुरू केलें. त्याने तिचें हृदय आकृष्ट केलें. असें सांगितलें आहे.

३) खरें म्हणजे. दुसऱ्यास आकर्षून घेण्यांत तत्पर असलेलें, विनोदाने मोहक झालेलें आणि सुंदर भाषेने नटलेलें विचक्षण लोकांचें बोलणेंहि जादूमय आहे. (मग) मंतरलेल्या मुळचा काय कामाच्या?

३. त्याचवेळी वीणावादन करणारा एक (कलाकार) तेथे आला. त्याने वीणा वाजवून देवदत्तेची करमणूक केली. ती (खूष होऊन) म्हणाली, " छान ! वीणावादका, सुंदर ! तुझें कलेंतील नैप्युण्य वाखाणनीय आहे. (श. तुझी कला उत्तम आहे.) " मूलदेव (खवचटपणे) म्हणाला, " ओ

हो ! काय पण उज्जयिनीतील माणसाची अत्यंतिक चतुराई ! चांगल्या-वाईटांतील फरक त्याला (चटकन्) कळतो ! " देवदत्तेनें विचारलें, " अहो, (सांगा ना पण), काय आहे याच्यात दोष? " त्याने निवेदन केलें, " वेळूच मूळी सदोष आहे, आणि तारेमध्ये (कांही) आडकलें आहे. " " कसं कळलं तुम्हांला?" तिने पृच्छा केली. " मी प्रत्यक्षच दाखवितों. " (त्याने म्हटलें.) (त्याच्याकडे) वीणा दिली गेली. त्याने वेळूतून खडा आणि तारेत गुंतलेला केस काढला. (तारा) जूळवून तो वाजवू लागला. सेवकजनासह त्याने देवदत्तेचें चित्त आकर्षित केलें. जवळच (गजशाळेंत) असलेली हत्तीण सदासर्वकाळ गर्जत असे. ती पण कानाची पाळें हलवीत डोलत (ऐकत) उभी होती. देवदत्ता व वीणावादक (दोघेहि) अतिशय चकित झालीं, आणि त्यांना वाटलें, " खरंच, वेषधारी विश्वकर्मा तर नव्हे ना हा? (श. ओ हो ! हा वेषधारी विश्वकर्मा होय.)" वीणावादकाचा सत्कार करून तिने त्याला निरोप दिला. जेवणाची वेळ झाली. देवदत्तेने म्हटलें, " अंगमर्दकाला बोलवा म्हणजे आम्ही दोघेहि स्नान करू." मूलदेव म्हणाला, " तूं म्हणशील (श. अनुमति दिली) तर मीच तेल लावाव म्हणतों (श. लावीन)." " काय, हे पण जाणता? " " मला चांगलंस ज्ञान नाही, पण माहितगाराच्या संगतींत राहिलों होतों. " चंपकतेल आणले गेलें. तो तेल लावू लागला. त्याने तिला स्वतःस विसरून जावयास लावलें. तिने विचार केला, " काय पण (त्यांचे) विशेष कौशल्य ! किती सुखकर (श. अपूर्व) आहे यांचा हस्तस्पर्श ! म्हणून, (मला वाटतं), हे कोणी तरी वेषधारी सिद्धपुरुषच असावेत. अशा (वामन) रूपी माणसाचा असा स्वाभाविक प्रकर्ष (मुळी) असणार (च) नाही. तेव्हां (खरं) रूप प्रकट करवितें. " त्याच्या चरणावर पडून ती म्हणाली, " हे महानुभाग, आपल्या अतुलनीय गुणांनीच आपण नरपुंगव आहात हें समजून आलं. आपण दुःखी-कष्टी जीवाविषयी करुणानिधी नि दाक्षिण्यप्रधान आहांत. म्हणून (म्हणते), आपलं (खरं) स्वरूप मला दाखवा. आपल्या दर्शनाकरिता माझं मन अत्यंत आतूर झालं आहे." पुनः पुन्हा आग्रह केल्यामुळे मूलदेवाने किंचित् स्मित करून रूप पालटणारी गुलिका बाहेर काढली. त्याचे मुळचे रूप प्रकट झालें. दिनराजाप्रमाणे तेजाने तळपणारा,

स्वरूपाने कामदेवाप्रमाणे सर्व लोकांना मोहून टाकणारा आणि ऐन तारुण्याने ज्याचें सौंदर्य देहयष्टीवर झळकते आहे (श. नवतारुण्य व लावण्यसंपन्न देहाचा) असा तो तिला दिसला. हर्षातिशयाने रोमांचित होऊन पुनरपि ती त्याच्या पायावर पडली आणि म्हणाली, " (माझ्यावर) आपला हा महानुयोगच म्हणायचा ! " स्वहस्ताने तिने त्यास तेल लावलें. दोघांनीहि स्नान आटोपलें व मोठ्या थाटाने भोजन उरकलें. त्यास रेशमी कपडे घालावयांस लावले आणि त्यांच्या विशेष प्रकारच्या गप्पागोष्टी सुरू झाल्या. ती म्हणाली, " आर्यपुत्र (श. भद्र), आपल्या शिवाय दुसऱ्या कोणाहि पुरुषाने माझ्या मनाला रंजविलें नाही. तेव्हा खरीच म्हणायची तर ही (उक्ती) !

४) कुणाला डोळ्यांनी पाहिलं जात नाही ? कोणाबरोबर संभाषण होत नाही ? पण मन-रंजन करणारा मनुष्य मिळणें दुर्मिळ आहे.

तेव्हा माझ्या विनवणीनुसार आपण येथें घरी सतत यावे." मूलदेव म्हणाला, " हे गुणप्रिये, आमच्यासारख्या परदेशी नि निर्धन पुरुषावर अनुराग करणं तुला शोभत नाही, आणि तो स्थीर रहाणार नाही. प्रायः सर्वांचाच लोभ कारणपरत्वे होत असतो. असें म्हटलें आहे-

५) फळें झडलेल्या झाडावरून पक्षी उडून जातात, अटलेल्या तलावाचा सारसपक्षी त्याग करतात, अलिवर कोमजलेल्या पुष्पिकेपासून दूर होतात, मृग जळलेल्या वनातून बाहेर जातात, वेश्या पैसे नसलेल्या पुरुषाला सोडून देतात आणि नोकर पदच्युत राजाला (एकाकी) टाकतात. काम साधण्यापुरतेच सर्वजन (दुसऱ्याशीं) संबंध ठेवतात (श रमतात); नाहीतर कोण कोणाला प्रिय आहे ? "

तिने म्हटलें, " सज्जनांच्या बाबतींत आपल्या देशातला मनुष्य काय किंवा परक्या मुलुखातला काय (हा भेद) विनाकारणच (नव्हे का) ? असें म्हटलें आहे-

६) सागरसुंदरी (श. सागरा) पासून वियोगित झालेला चंद्र शंकराच्या डोक्यावर बसतो. गुणी मनुष्य जेथे जातो तेथे डोक्यावर घेऊन स्तविला (जातो).

त्याचप्रमाणे संपत्ति देखील असार आहे, प्रज्ञजनांना त्याची (तितकी) किंमत नसते. पुनः गुणावरच (खरी) प्रीति अवलंबून असते. आणखी म्हणजे,

७) सत्पुरुषाच्या बोलण्याची किंमत हजार नाणी होते, त्याची प्रेमभरी दृष्टी लक्षानी मोजली जाते, तर त्याचा स्वभाव कोटी नाण्यांनी (हि) तोलता येणार नाही.

तेव्हा सर्वच दृष्टींनी माझी विनवणी मान्य करा. त्याने कबूल केलें. त्यांचे प्रेमभरी मीलन झालें.

४. एके दिवशीं नराधिपासमोर देवदत्ता नृत्य करू लागली. मूलदेव तबला वाजवू लागला. तिच्यावर महाराज खूष झाले. त्यांनी (तिला) वर दिला. तिने तो (त्यांच्याजवळच) राखून ठेवला. तो (मूलदेव) अतिशय जुगारप्रेमी होता. केवळ वस्त्र देखील रहात नसे. तिने गोड बोलून त्यास कळकळीने विनविलें, "प्राणप्रिया, हरणाविषयी आसक्त असणाऱ्या चंद्राप्रमाणे आपल्या सर्व गुणभांडारावरील डागच अशा जुगाराचें व्यसन कशाकरिता बरे लावून घेतलें आहे ? हें तर अनेक दोषांचे आगर आहे. खरोखर असें आहे --

८) घराण्याला डाग असलेल्या, खऱ्याचा खून पाडणाऱ्या (श. प्रतिस्पर्धी असलेल्या), मोठ्या शरमेचे व दुःखाचे आगर असलेल्या, धर्माला प्रतिबंध करणाऱ्या, संपत्तीचा विनाश करणाऱ्या, दान व सुखोपभोगांनी विरहित असलेल्या, पुत्र, पत्नी, पिता, माता यांना हिरावून घेणाऱ्या, जेणेकरून देव-गुरूला किंमत दिली जात नाही आणि कार्याकार्याचा जेथे (भेद मानला जात) नाही अशा शरीराला त्रस्त करणाऱ्या आणि दुर्गतीच्या मार्गावर सोडणाऱ्या त्या जुगारामध्ये नका रमू, जिवलगा !

म्हणून (म्हणते), हा (नाद) सर्वांशाने सोडून द्या." पण अत्यंतिक आसक्तीमुळे मूलदेवाला त्याचा त्याग करणें जमलें नाही

५. देवदत्तेवर अतिशय फिदा झालेला (गर्भ) श्रीमंत आणि दोस्तांची टोळी असलेला अचल नांवाचा व्यापाऱ्याचा मुलगा होता. जें मागेल तें तो देत असे. (भरजरी) कपडे आणि (मौल्यवान) दागिने तो प्रदान करीत असे. मूलदेवाविषयी द्वेष बाळगून तो त्याचें उणें शोधित होता. (योग्य) संधि मिळाल्याशिवाय त्याच्या भयाने मूलदेव तिच्या घरीं जात नसे. (एके दिवशीं) देवदत्तेला तिची आई म्हणाली, "मुली, मूलदेवाला सोडून दे. दारिद्र्याचा चांगुलपणा असलेल्या याच्याशीं आम्हांला कांही कर्तव्य नाही. तो थोर दाता अचल वरचेवर पुष्कळ धन पाठवतो आहे. म्हणून अत्यंत प्रीतीने त्याचाच स्वीकार कर. एका म्यानांत दोन तलवारी मावत नाहीत. लोणी नसलेल्या दगडाला कोणी चाटत नाही. तेव्हा या जुगाऱ्याला सोडून दे." तिने सांगितलें, "नाही ग आई, केवळ पैशावर माझा लोभ नाही, (त्यांच्या) गुणावरच मी भाळलें आहे." मातेने विचारलें, "कसले ग (एवढे) त्या जुगाऱ्याचे गुण आहेत?" ती म्हणाली, "आई, खरच, ते केवळ गुणमय आहेत. कारण–

९) धैर्यवान, दिलदार मनाचे, दाक्षिण्याचा महासागर असलेले ते कलाकुशल, गोड बोलणारे, कृतज्ञ, गुणप्रिय आणि मोठे विचक्षण आहेत.

म्हणून मी त्यांना सोडू (शकत) नाही." तेव्हा ती (माता) निरनिराळे दाखले देऊन तिला शिकवूं लागली, अलक्तक रस मागतांच ती वाळलेला देऊ लागली, उसाची कांडी मागितली असता तिने चिपाड पुढे ठेवलें, फुलें दे म्हटल्यावर तिने केवळ देठच (हातांत) दिला. (असे का? म्हणून) विचारतांच तिने स्पष्टिकरण केलें, "जसें हें तसाच तो तुझा प्रियकर. तरी पण तूं त्याला दूर करत नाहीस!" देवदत्तेने विचार केला, "वेडी आहे ही! म्हणूनच असले दाखले देते."

६. तेव्हा एकदा तिने मातेला म्हटलें "आई, अचलाकडे ऊस माग." तिने त्याला (ऊस पाठवावयास) सांगितलें. त्याने पण गाडी भरून पाठविले.

(ते पाहून) ती म्हणाली, "मी हत्तीण का आहे म्हणून अशातऱ्हेचे पाने, डहाळ्यासह इतके ऊस पाठविले?" तिने समजूत घातली, "मुली, खरं म्हणजे तो दिलदार आहे यामुळे त्याने असे पाठविले. दुसऱ्यालाहि तूं देशील असं वाटलं असावं त्याला!" दुसऱ्या दिवशी देवदत्तेने माधवीला सांगितलें, "हले, मूलदेवांना (जाऊन) सांग, मला ऊस आवडतात, तेव्हा पाठवून द्या." तिनेहि जाऊन सांगितलें. त्यानेहि दोन ऊस घेतले. ते सोलून दोन दोन बोटाच्या गंडेऱ्या केल्या, (वेलदोडादि) चार सुवासिक द्रव्यांची पूड त्यावर शिंपडली, कापराचा थोडा वास लावला आणि (दोन्हीं बाजूंचीं) टोकें किंचित् विभागली. नवीन ताटें घेतलीं, त्यांत त्या गंडेऱ्या घातल्या, नि अच्छादन घालून पाठविल्या. परत येऊन माधवीने त्या (तिच्या पुढे) ठेवल्या. तिने पण मातेला दाखविल्या आणि ती म्हणाली, "पहा, आई, (पुरुषां) पुरुषां-मधील अंतर! म्हणून मी या (त्यांच्या) गुणावर मोहित झालें आहे." "याच्यावर अत्यंत अनुरक्त झाली आहे ही!" माता विचार करूं लागली. "स्वतःहून कांही ही याला सोडणार नाही. तेव्हा असा कांही बेत योजते की हा हिचा (दिलवर) दुसऱ्या देशाला निघून जाईल. (तसें झालें) म्हणजे (सगळं) ठीक होईल." असा विचार करून तिने अचलाला सांगितलें, "हिच्यासमोर तुम्ही गावाला जाणार आहांत असें खोटेच सांगा. नंतर मूलदेव आल्यावर पुष्कळ माणसे घेऊन या आणि त्याचा अपमान करा, म्हणजे अवमानित होऊन तो देशत्याग करेल. तेव्हा तयारीत रहा, मी तुम्हाला बातमी कळवतें." त्याने संमति दिली. दुसऱ्या दिवशीं त्याने तसेंच सांगितल्याप्रमाणे केलें. खोटेच गांवाला जाण्याच्या मिषाने तो निघाला. (तो गेल्यानंतर देवदत्तेच्या संकेतानुसार) मूलदेवाने (तिच्या रंगमहालांत) प्रवेश केला. तिच्या आईने अचलाला कळविलें, तो (दोस्त साथिदारांचें) मोठें टोळकें घेऊन आला. (घरांत) शिरत असतांना तो देवदत्तेच्या दृष्टीस पडला. तिने मूलदेवाला विनविलें, "प्रसंग हा असा आला आहे. याने पाठविलेले पैसे आईने स्वीकारले आहेत. तेव्हा तुम्ही मंचकाखालीं तो (जाई) पर्यंत थोडावेळ थांबा." तो पलंगाखालीं दडला (श. राहिला). अचलाने (त्यास) पाहिलें. अचल मंचकावर बसला आणि तिला म्हणाला, "स्नानाची तयारी कर." देवदत्तेने म्हटलें, "ठीक आहे, तेव्हा उठा, (दुसरें) वस्त्र नेसा,

म्हणजे तेल लावता येईल," अचलाने सांगितलें, "कपडे असतानाच तेल लावून या पलंगावर बसून मी अभ्यंगस्नान केलें, असें आज मीं स्वप्न पाहिलें म्हणून स्वप्न खरें कर." "इतक्या महागाच्या गादी, उशा, वगैरे खराब नाही का होणार ?" देवदत्ता म्हणाली. त्याने सांगितलें, "मी याच्यापेक्षा चांगले देईन." मातेने (हि) "असेंच होऊ देत." असा (भाव) व्यक्त केला. तेव्हा त्याठिकाणीं बसलेल्या स्थितींतच त्यास तेल लावलें, (सुवासिक उटी अंगाला) चोळली आणि स्नानाकरिता घेतलेल्या ऊन पाण्याने त्यास अंघोळ घातली. त्यामुळे खालीं असलेला मूलदेव भिजून गेला. (हातांत) शस्त्र घेतलेले (त्याचे) लोक आंत आले. तिच्या आईने अचलास खूण केली. त्याने मूलदेवाला केस धरून (बाहेर काढलें आणि) म्हटलें, "अरे आतां तुझ्या मदतीला (धाऊन येणारा) कोणी आहे का पहा." मूलदेवाने दोन्ही बाजूस नजर वळवली आणि हातांत तरवारी घेतलेल्या माणसांकडून आपण वेढले आहोत असें त्यास दिसून आलें. त्याने विचार केला, "माझी यांच्या (तावडीं) तून सुटका होणार नाही. वैराचा बदला मला घेतला पाहिजे, (पण) आतां माझ्याजवळ शस्त्र नाही. तेव्हा ही पराक्रम गाजविण्याची वेळ नव्हे." असा विचार करून तो म्हणाला, "जें तुला वाटेल तें कर." अचलाने विचार केला, याच्या वागण्यावरून हा कोणी श्रेष्ठ पुरुष दिसतो आहे. संसारांत थोर माणसावर सहजासहजी संकटें कोसळतात. असें म्हटलें आहे–

> १०) या जगांत कोण सदासर्वकाळ सुखी आहे ? कोणाची संपत्ति टिकून राहिली आहे नि प्रीति अटल आहे ? कोणाच्या हांतून चूक घडत नाही ? दैवाने कोणाचा नाश केला नाही ? हें सांग."

तो मूलदेवास म्हणाला, "अरे, अशा (कठिणा) वस्थेंत सांपडला असतांना (हि) मी तुला सोडतो आहे, दैववशात् कधीकाळीं संकटांत सांपडलों तर माझ्याहि बाबतींत असेंच कर."

७. त्यावेळीं उद्विग्नचित्त नि उदास झालेला मूलदेव शहरांतून निघाला. "पहा, कसे याने मला फसवलें !" असा विचार करीत त्याने

एका सरोवरांत स्नान आटोपलें आणि निश्चय केला. त्याने ठरविलें, "परदेशांत जावे आणि तेथे जाऊन त्याचा बदला घेण्याचा उपाय शोधावा." तो वेणातटाकडे निघाला खेड्यांतून व शहरांतून मार्ग आक्रमण करीत तो बारा योजने विस्तीर्ण असलेल्या अरण्यापाशीं आला. त्याठिकाणीं त्याने विचार केला, "जर (या रस्त्यावरून) जाणारा दुसरा कोणी (प्रवासी) भेटेल तर बोलत बोलत मजेने अरण्य ओलांडता येईल" तेव्हा थोड्याच वेळांत विशिष्ट प्रकारची देहयष्टी व चेहरा असलेला ढक्क ब्राह्मण शिदोरीचें गाठोडें घेऊन (तेथे) आला. त्याने विचारलें, "हे विप्र, तुला किती लांब जावयाचे जाहें?" त्याने सांगितलें, "या अरण्याच्या पुढे (च) वीरविधान नांवाचे ठिकाण आहे, तिकडे मी जात आहे. पण तूं कोठे निघाला आहेस?" दुसरा म्हणाला, "वेणातटाकडे." ब्राह्मण म्हणाला, "मग चल, (मिळूनच) जाऊं या." तेव्हा दोघेहि निघाले. वाटचाल करत असतांना त्यांना एक सरोवर दिसलें. ढक्क म्हणाला, "अरे, क्षणभर विसावा घेऊ या." त्यांनी पाण्यापाशीं जाऊन हातपाय धुतलें. मूलदेव (सरोवरा) काठीं असलेल्या झाडाच्या सांवलींत बसला (श. गेला). ढक्काने शिदोरीचें गाठोडें सोडलें आणि ताटांत भाकरी (श. सातूचा पदार्थ) घेतली. पाण्यांत ओलो करून तो खाऊं लागला. मूलदेवाने विचार केला, "अशीच ब्राह्मणाची जात फार खादाड असते. तेव्हा मला नंतर देईल." ब्राह्मणहि जेवण करून शिदोरी बांधून निघाला. मूलदेवहि "सायंकाळी तो खचित मला देईल," असा विचार करीत (त्याच्या) बरोबर निघाला. तेथेंहि तसेच तो जेवला पण त्यास त्याने (कांही) दिलें नाही. "उद्याला देईल," या आशेने तो निघाला. जात असतांना रात्र झाली. तेव्हा रस्त्यातून बाजूला येऊन ते वडाच्या झाडाखालीं झोपले. सकाळीं ते पुनः चालूं लागले. दुपारी तशाच रीतीने ते (विश्रांतिकरिता) थांबले, ढक्क (पूर्वीप्रमाणें) तसेच जेंवला (पण) त्याने त्यास (कांही) दिलें नाही. तेव्हा तिसऱ्या दिवशी मूलदेवाने विचार केला, "अरण्य जवळ जवळ पार झालें तेव्हा (निदान) आज निश्चितपणे हा मला (खायला) देईल." पण तरीहि त्याने (त्यास कांही) दिलें नाही. त्यांनी अरण्य

ओलांडलें. दोघांचेंहि भिन्नभिन्न रस्ते फुटले. त्यावेळीं ब्राह्मण म्हणाला, "अरे हा तुझा मार्ग आणि हा माझा. तेव्हां या (रस्त्या) ने तूं जा" मूलदेव म्हणाला, "हे द्विजा, तुझ्या सहाय्याने मी आलों तेव्हा, माझें नांव मूलदेव, जर केव्हांतरी माझें मनोरथ पूर्ण झाले तर तूं बणातटीं यावेस. तुझें नांव काय?" ढक्काने सांगितलें, "सद्धड पण लोकांनी माझें स्वभावानुसार निर्घृणशर्मा (दयारहित) नांव ठेवलें आहे." नंतर ब्राह्मण आपल्या गांवी निघाला आणि मूलदेवहि बेणातटाकडे (जाऊ लागला.)

८. रस्त्यावरच एक वसाहत दिसली. त्याठिकाणीं तो भिक्षेकरिता गेला. साऱ्या गांवभर हिंडला. त्याला कुम्मासाशिवाय दुसरें कांही मिळाले नाही. तो तळ्याकडे गेला. त्याचवेळीं तपश्चर्येने ज्याचें शरीर शुष्क झालें आहे असा थोर महान् तेजस्वी मुनि महिन्याच्या उपवासाचें पारणें करण्याकरिता त्या (वसाहती) मध्ये जात असतांना त्याला दिसला. त्याला पाहून हर्षातिशयाने रोमांचित होऊन मूलदेवाने विचार केला. "अहाहा! किती भाग्यशाली नि कृतार्थ आहे मी! म्हणून यावेळी हे महातपस्वी माझ्या दृष्टीला पडले आहेत. तेव्हा निश्चितपणे माझें भाग्य उदयाला येणार. आणि तसेंच

११) वाळवंटाच्या ठिकाणीं कल्पवृक्ष दिसावा, दरिद्री माणसाच्या घरीं सुवर्णवृष्टि व्हावी, चांडाळाच्या घरामध्ये गजराज असावा, त्याप्रमाणे हे महात्मे मुनि येथे (आले) आहेत.

आणखीन,

१२, १३) (सम्यक्) दर्शन-ज्ञानाने विशुद्ध, पंचमहाव्रतामध्ये दक्ष, धैर्यशाली, (उत्तम) क्षमा, मृदुभाव, सरळवृत्तीने परिपूर्ण, निर्वाण ध्येय (डोळ्यासमोर) असलेले, स्वाध्याय, ध्यान, तप आणि वीर्य यामध्ये मग्न असणारे, विशुद्ध लेश्याधारी, पांच-समिती पाळणारे, तीन गुप्ती धारण केलेले, अकिंचन, गृहस्थांचा संग सोडलेले,

असे हे मुनि (आहारदानास खरोखर) सुपात्र आहेत. म्हणून,

१४) अशा सुपात्र (म्ह. उत्तममुनि) रूपी उत्तम शेतामध्ये द्रव्य (म्ह. आहारदान) रूपी पेरलेलें बी (म्ह. केलेले शुभकर्म) विशुद्ध श्रद्धेचे पाणी घातल्याने इहलोकीं आणि परलोकीं अनंत (म्ह. चांगलें) फळ देतें.

९ म्हणून येथे यावेळेला योग्य असें कुम्मास मी या (श्रेष्ठ मुनी) सच देतो. कारण या गांवात अनुव्रती श्रावक (श. दाते) नाहीत. आणि हा महात्मा कांही घरामध्येच दर्शन देऊन (म्ह. भिक्षेकरितां हिंडून) (कांहीं न मिळतां) परत फिरेल. पण मी दोन-तीन वेळ फिरेन. तेव्हा मला पुनः (कांही) मिळेल. (शिवाय) जवळच दुसरा एक गांव आहे. तेव्हा मी हें सर्व (कुम्मास यास) देतों." त्यावेळीं नमोस्तु करून त्याने भगवंतास (भक्तिभावाने) कुम्मास अर्पण केलें. मुनीनेहि त्याच्या (मनाचा) शुद्ध परिणाम पाहून आणि द्रव्य (म्ह. आहार) शुद्धि जाणून, "हे धर्मशील (भद्र), थोडेसे दे," असें म्हणून (भिक्षा) पात्र (पुढे) धरलें. उत्तम परिणाम वाढत असतांना त्याने (आहार दान) दिलें, तो म्हणाला,

१५) "भाग्यवान् माणसांचे कुम्मास साधूंच्या उपवास सोडण्या-करितां (उपयोगी) होतात."

१०. इतक्या अवधींत अंतराळांत राहून मुनिभक्तपरायण देवतेने मूलदेवाच्या भक्तीने आनंदित होऊन म्हटलें, "वत्स मूलदेव, तूं चांगली गोष्ट केलीस. तेव्हा या गाथेच्या दुसऱ्या चरणाने जें तुला आवडेल तें माग, म्हणजे मी तें सर्व पुरें करते." मूलदेवाने विनविलें,

"देवदत्ता वारवनिता, सहस्त्र गजवर आणि राज्य (दे)."

देवतेने म्हटलें, "वत्स, निश्चित ऐस. साधुचरणाच्या प्रभावाने लौकरच ही (तुझी मनीषा) निःसंशय पुरी होईल." मूलदेव म्हणाला, "भगवती, असेच होऊं देत." नंतर मुनीस वंदन करून तो परतला आणि मुनीहि उद्यानाकडे गेले. मूलदेवाने दुसरी भिक्षा मिळवली तो जेवला आणि वेणातटाकडे निघाला व हळु हळु त्या ठिकाणीं पोहोचला.

११. रात्री तो (नगरा) बाहेरील धर्मशाळेमध्ये झोपला. शेवटच्या प्रहरी उज्ज्वल तेजाने (तळपणारा) पूर्णगोलाकार चंद्र पोटामध्ये शिरलेला

स्वप्नात पाहिला. दुसऱ्या एका भिकाऱ्याने पण तेंच स्वप्न पाहिलें आणि त्याने तें दुसऱ्या भिकाऱ्यांना सांगितलें. त्यांच्यापैकी एकाने म्हटलें, "आज तुला तूप गूळ घातलेली मोठी भाकरी मिळेल" यांना स्वप्नाचा खरा अर्थ कळत नाही, असा विचार करून मूलदेवाने त्यांना (आपलें स्वप्न) सांगितलें नाही. भीक मागण्याकरितां गेला असतांना घरशेकरणी करावयाच्या वेळीं त्या भिकाऱ्याला आगोदर सूचित केल्याप्रमाणे भाकरी मिळाली. संतुष्ट होऊन त्याने भिकाऱ्यांना हें सांगितलें. मूलदेव पण एका बागेमध्ये गेला. फुलें गोळा करण्यांत मदत करून त्या ठिकाणीं त्याने माळचाला आपलेसे केलें. त्याने त्याला फुलें आणि फळें दिलीं. तीं घेऊन स्नान करून (शुद्धान्तः-करणाने) तो स्वप्नशास्त्र जाणणाऱ्याच्या घरीं गेला. त्याने त्यास नमस्कार केला. त्याने क्षेमकुशल विचारलें. त्यानेहि मोठ्या आदराने त्याच्याशीं संभाषण केलें, आणि (येण्याचें) कारण विचारलें. आपले दोन्ही हात जोडून मूलदेवाने स्वप्नाची हकिगत सांगितली. उपाध्यायहि हर्षित होऊन म्हणाला, "शुभ मुहुर्तावर स्वप्नाचें फल सांगेन. तोपर्यंत आज आमचा पाहुणा हो." मूलदेवाने कबूल केलें. त्याने स्नान केलें आणि मोठ्या थाटाने भोजन आटोपलें. जेवण झाल्यावर उपाध्याय म्हणाला, "वत्स, ही माझी मुलगी उपवर झाली आहे. तेव्हा माझ्या विनंतिनुसार तिच्याशीं विवाह कर." मूलदेवाने विचारलें, "तात, कुल-शील माहित नसताना मला जावई कसे करता?" उपाध्यायाने म्हटलें, "बाळ, सांगितले नसतांना देखील (चांगल्या) वागणुकीनेच तुझें कुलवान घराणें समजून आलें. असें म्हटलें आहे-

१६) आचरणाने घराण्याचा बोध होतो, बोलण्याने देश ओळखला जातो, चलबिचल झाल्याने त्याचें प्रेम उघडकीला येतें आणि शरीराची ठेवण (तो कोणत्या तऱ्हेचें) अन्न (खातो हें) सुचवितें.

त्याचप्रमाणे,

१७) कमलिनींना सुगंधित कोण करतो? ऊसास गोडी कशामुळे येते? गजवरांना लालित्यपूर्ण चाल कोणाकडून मिळाली

आहे ? उत्तम घराण्यांत जन्मलेल्यास नम्रता कोणी शिकवली आहे ?

अथवा

१८) जर गुण नसतील तर उत्तम कुलाचा काय उपयोग ? गुणी माणसाला खरोखर कुलवान घराण्याशीं कांही कर्तव्य नाही. गुण नसलेल्यास निष्कलंक कुल हाच मोठा डाग आहे."

१२. अशातऱ्हेच्या बोलण्याने त्याने त्यास (आपलें म्हणणें) कबूल करावयास लावलें आणि उत्तम मुहूर्तावर (आपल्या मुलीचें) पाणिग्रहण करावयास लावलें. (तसेंच) "सात दिवसांत तूं राजा होशील," असें स्वप्नाचें फळ सांगितलें. तें ऐकून त्याचें हृदय आनंदाने भरून गेलें पांचव्या दिवशीं तो नगराबाहेर गेला आणि चंपक (झाडा)च्या सांवलींत झोपला.

१३. आणि इकडे त्या नगरीतील राजा निपुत्रिक मरण पावला. (राजाची निवड करण्याकरितां) पांच दिव्यें (हत्ती, घोडा, कलश, चवरी आणि छत्र) अभिषिक्त केलीं. नगरामध्ये फिरून तीं (दिव्यें) बाहेर आलीं आणि मूलदेवाजवळ पोहोचलीं. (सूर्य पश्चिमेला कलला असतांना देखील) न बदललेल्या सावलीखाली तो दिसला. त्याला पाहून हत्तीने गर्जना केली, घोडा खिंकाळला, कलशाने अभिषेक केला, चवऱ्या ढळूं लागल्या आणि छत्र त्याच्यावर राहिलें. तेव्हा लोकांनी जयजयकार केला. हत्तीने त्यास पाठीवर चढविलें आणि नगरामध्ये नेलें. मंत्री, सामंतांनी त्याचा राजाभिषेक केला. नभस्तलांत राहून देवतेने म्हटलें, "अहो, हा श्रेष्ठ मनुष्य संपूर्ण कलेचा धारक देवतेने ज्याचे शरीर तयार केले आहे असा विक्रमराज नांवाचा राजा आहे. तेव्हा याच्या आज्ञेनुसार जो वागणार नाही त्याला मी क्षमा करणार नाही." तेव्हा सर्वच सामंत, मंत्री, पुरोहितादि परिजन त्याची आज्ञा पाळू लागले. तेव्हा तो उत्तमोत्तम वैषयिक सुखांचा उपभोग घेऊ लागला. उज्जयिनी नरेशाचा विचारधवलाशीं व्यवहार सुरू झाल्यानंतर त्या दोघांत निस्सीम मैत्री जडली.

१४. आणि इकडे मूलदेवाचा तशाताहेने मानभंग झालेला पाहून देवदत्तेला अचलाविषयीं अत्यंत तिरस्कार वाटला. त्यावेळीं तिने अचलाची निर्भत्सना केली, "अहो, मी आहे वेश्या, मी (कांही) तुमची लग्नाची बायको नव्हे! तरी पण माझ्या घरीं येऊन अशातऱ्हेने वागता? तेव्हा यापुढे माझ्या बाबतींत त्रास घेऊं नये." असें म्हणून ती राजापाशीं गेली. त्याच्या पायावर लोटांगण घालून तिने विनविलें, "महाराज, (आपल्याकडे राखून ठेवलेल्या) त्या वराने माझ्यावर कृपा करा." राजाने म्हटलें, सांग, तुझ्यावर मी कृपा केलेलीच आहे. आणखी (तुला) कायं म्हणावयाचे आहे?" देवदत्तेने सांगितलें, "तर प्रभु, मूलदेवाशिवाय दुसऱ्या कोणत्याहि पुरुषाचें (रंजन करण्याची) मला आज्ञा होऊं नये. (तसेंच) या अचलास माझ्या घरीं येण्याची बंदी करावी." राजाने समजाविले, "ठीक, जशी तुझी इच्छा. पण याबाबतींतील हकिगत तरी सांग." तेव्हा माधवीने (घडलेला सर्व वृत्तांत) सांगितला. राजा अचलावर कोपला आणि म्हणाला, "अरे या शहरांतील ही दोन रत्नें आहेत, आणि हा (तर) त्यांनाहि गालबोट लावतो आहे." नंतर त्यास बोलावून (राजाने) त्याची निर्भत्सना केली आणि म्हटलें, "अरे, तूं काय येथील राजा आहेस, म्हणून अशातऱ्हेने वागतोस? तेव्हा आतां शरण पहा. मी तुला ठार करणार आहे." देवदत्तेने विनविलें, "प्रभु, कुत्र्यासमान असलेल्या याला मारून काय मिळणार आहे? तेव्हा सोडून द्या याला!" राजाने म्हटलें, "अरे, या भद्रेच्या शब्दामुळेंच आतां तूं सुटला आहेस. पण त्या (मूलदेवा) ला येथें आणल्यानंतरच (तुझ्या पापाची) शुद्धी होईल. "तेव्हा चरणावर पडून तो राजवाड्यांतून निघाला. सर्व दिशांना त्याने त्याचा शोध केला तरी देखील तो सांपडला नाही. त्यावेळीं केवळ याच उणीवीने जहाजामध्ये माल भरून तो पारसकुलाकडे निघाला.

१५. आणि इकडे मूलदेवाने देवदत्तेला आणि त्या राजाला पत्र व भेटी पाठविल्या. त्याने राजाला (पत्रांत) म्हटलें, "या देवदत्तेवर माझें अतिशय प्रेम आहे. तेव्हा जर तिला तें आवडेल आणि तुम्हालाहि पसंत पडेल तर कृपा करून तिला (माझ्याकडे) पाठवा." त्यावेळीं राजाने

प्रतिहारींना म्हटलें, "अरे, विक्रम राजाने हें अशातऱ्हेने का लिहविलें आहे ? आमच्यांत आणि त्यांच्यांत कांही फरक आहे का ? सर्वच राज्य जर त्यांचे आहे, मग देवदत्तेचे काय ? तरी तिच्या इच्छेप्रमाणे होऊं दे." नंतर देवदत्तेला बोलावण्यांत आले. त्याने तिला हकिगत सांगितली. "तेव्हा जर तुला आवडत असेल तर त्याच्याकडे जा." तिने म्हटलें, "आपली ही मोठीच कृपा ! आपल्या अनुज्ञेने माझे हे मनोरथ (पूर्ण होतील)." मोठ्या थाटाने तिचा सत्कार करून तिला पाठविलें आणि ती निघून गेली. त्यानेहि मोठ्या वैभवाने तिला नगरांत आणलें. (अशा तऱ्हेने) त्यांचें एक राज्य झालें. मूलदेव तिच्या सांगातीं वैषयिकसुखाचा उपभोग घेत राहिला आणि जिनालयें (बांधविण्यामध्ये) (तीर्थंकर) प्रतिमा स्थापण्यामध्ये आणि त्यांची पूजा करण्यामध्ये तो मग्न झाला.

१६. इकडे तो अचल पारसकुलामध्ये पुष्कळ द्रव्य मिळवून आणि उत्तम मालाने (जहाज) भरून बेणातटीं आला आणि (नगरा) बाहेर त्याने निवास केला. त्याने लोकांना विचारलें, "येथील राजाचें नांव काय ?" त्यांनी सांगितलें, "विक्रमराजा". तेव्हा सुवर्ण, मोहरा आणि मोत्यांनी ताट भरून तो राजाच्या भेटीस गेला. राजाने त्यास आसन देवविलें. तो बसला आणि (मूलदेवाने) त्यास ओळखलें. परंतु अचलाला त्याची ओळख पटली नाही. राजाने विचारलें, "शेडजी, कोठून आलांत ?" त्याने म्हटलें, "पारसकुलाहून." राजाकडून सन्मान झालेल्या अचलाने म्हटलें, "महाराज, कोणातरी अधिकाऱ्याला मालाची पहाणी करण्याकरता पाठवा." तेव्हा राजाने म्हटलें, "मी स्वतःच येतों." त्यावेळीं तपासनीस अधिकाऱ्यांना घेऊन राजा निघाला. त्याने जहाजामध्ये असलेला शंख, सुपारी, चंदन, अगरु, मंजिष्ठ, इत्यादि माल दाखविला. राजाने तपानिसा-समोर विचारलें. "हे शेडजी, हें एवढेंच आहे का ?" त्याने सांगितलें, "एवढेच आहे, महाराज !" राजाने म्हटले, "यांतील शेडजीला अर्धे द्या, पण माझ्यासमोर या पेटच्या तोला." अधिकाऱ्यांनी त्या तोलल्या. मालाच्या भाराने, लाथेच्या प्रहाराने, त्रेळू भोंकसून मंजिष्ठादिमध्ये असलेला मौल्यवान माल त्यास दिसला. राजाने पेटचा उघडावयास लावलें. त्यांची

बारकाईने तपासणी केली आणि कांही ठिकाणीं सोनें, कांही ठिकाणीं रूपें, कोठें रत्नें, मौक्तिक आणिं पोवळें अशा तऱ्हेचा मौल्यवान माल दृष्टीस पडला. ते पाहून क्रोधाविष्ट झालेल्या (राजाने) आपल्या सेवकांना आज्ञा दिली, "अरे साक्षात चोर असलेल्या याला पकडा (श. बांधा)." त्यांनी हृदय थरारत असलेल्या त्याला बांधलें. जहाजांवर रखवालदार ठेवून राजा राजवाड्याकडे परतला. कोतवालाने त्याला पण राजासमोर आणलें, त्याला घट्ट बांधलेले पाहून राजाने म्हटलें, "अरे सोडा, सोडा याला" त्यांनी (त्यास) सोडलें. राजाने विचारलें, "मला ओळखलेस का?" त्याने म्हटलें, "सगळ्या पृथ्वीमंडळामध्ये प्रसिद्ध असलेल्या महाराजांना कोण ओळखणार नाही?" राजाने म्हटलें, "पुरे हे औपचारिक बोलणें! जर माहीत असेल तर स्पष्ट सांग." अचलाने म्हटलें. "प्रभु, चांगली ओळख पटली नाही." त्यावेळीं राजाने देवदत्तेला हांक मारली. सुंदर अप्सरेप्रमाणे सर्वांग विभूषित झालेली ती (तेथे) आली. अचलाने तिला ओळखलें. तो मनामध्ये अत्यंत शरमिंदा झाला. तिने म्हटलें, "अरे, हे आहेत मूलदेव, की ज्यांना तूं त्यावेळीं म्हणाला होतास, "कधीकाळीं दैववशात संकटांत सांपडलों असताना माझ्यावरहि (असाच) उपकार करावा. तेव्हा हाच तो प्रसंग. दीनदुबळ्या लोकांविषयीं वात्सल्यप्रेम असलेल्या राजाने आतां संपत्ति व जीवनाविषयीं भयाने आकूल झालेल्या तुझी सुटका केली आहे." तें ऐकून मनामध्ये लज्जित होऊन "मोठी कृपा झाली", असें म्हणून त्याने राजाच्या व देवदत्तेच्या पायावर लोळण घातलें आणि म्हटलें, "सर्व लोकांना सुखी करणाऱ्या, संपूर्ण कला (नैपुण्या) ने सुशोभित झालेल्या आणि निर्मल स्वभावाच्या महाराजांना मी त्यावेळीं राहु दैत्याने पूर्णेदूस ग्रासावें त्याप्रमाणे त्रास दिला होता. तेव्हा महाराजांनी त्याची मला क्षमा करावी. आपणास पीडा दिल्यामुळे क्रोधाविष्ट झालेल्या (विचारधवल) महाराजांनी पण उज्जयिनीमध्ये येण्यास बंदी केली आहे." मूलदेवाने म्हटलें, "राणीने तुझ्यावर कृपा केल्यामुळे मी तुला क्षमा केलीच आहे." त्यावेळीं पुनः मोठ्या आदराने त्याने दोघांच्या पायावर लोटांगण घातलें. देवदत्तेने त्यास स्नान करावयास लावून मौल्यवान वस्त्रें परिधान

करावयास दिलीं. राजाने कर माफ केला आणि त्यास उज्जयिनीस पाठविलें. मूलदेवराजाच्या विनंतिनुसार विचारधवलाने (हि) त्यास क्षमा केली. निर्घृणशर्माहि मूलदेव राज्यावर बसलेला आहे हें ऐकून बेणातटीं आला. त्याने राजास पाहिलें. कसली सेवा केली नसतांनाहि राजाने त्यास तोच (वीरनिधान) गांव (इनाम) दिला. प्रणाम करून आणि "मोठी कृपा झाली," असें म्हणून तो आपल्या गांवी गेला.

१७. आणि इकडे त्या भिकाऱ्याने असें ऐकलें, "आपल्याप्रमाणेच मूलदेवानेहि असेंच स्वप्न पाहिलें होतें. पण त्या (स्वप्ना)चा (योग्य) अर्थ सांगितल्यावरून त्याचें फळ म्हणून तो राजा झाला. त्याने विचार केला, "दूध असलेल्या ठिकाणीं जाऊन तें पिऊन मी झोपेन म्हणजे तें स्वप्न पुनः मी पाहीन." तो कदाचित् तें (स्वप्न) पाहीलहि, पण मनुष्यजन्म (पुन्हा) मिळण्याची शक्यता नाही.

□ □ □

३. करकंडु

१. चंपापुरीमध्ये दधिवाहन राजा होता. चेटक (राजा) ची कन्या पद्मावती ही त्याची राणी. एकदा तिला डोहाळे लागले, "राजवस्त्रें परिधान करून, उत्तम हत्तीच्या पाठीवर बसून, महाराजांनी (माझ्यावर) छत्र धरलें असतांना मी वनोपवनांत कसा विहार करू शकेन ?" ती उदास झाली. राजाने विचारलें. तिने आपली इच्छा (श. खरी गोष्ट) निवेदन केली. तेव्हा राजा आणि ती जय हत्तीवर आरूढ झालीं. राजाने (तिच्यावर) छत्र धरलें. ती बागेंत गेलीं. त्यावेळीं नुकताच पावसाळा (सुरूं झाला) होता. सुगंधित मातीच्या शीतल सुवासाने भारल्यामुळे हत्तीस वनाची आठवण झाली. हत्तीहि वनाकडे तोंड करून निघाला आणि त्याने रस्ता सोडला. लोकांना त्यांच्या मागून जाणें शक्य झाले नाही. (राजा, राणी)

दोघांनींहि अरण्यात प्रवेश केला. राजाने वडाचें झाड पाहिलें आणि राणीस म्हटलें, "हत्ती या वडाखालून जाईल, तेव्हा तूं फांदी धरावीस." तिने तें कबूल केलें, (पण) ती धरूं शकली नाही. राजा दक्ष होता, त्याने फांदी धरली. तो खालीं उतरला, आणि आनंदरहित व किंकर्तव्यमूढ होऊन चंपा (नगरी) स परत गेला.

२. (हत्तीने) पद्मावतीला निर्जन अरण्यांत नेलें. तहानेला झाला त्यावेळीं हत्तीला एक मोठें तलाव दिसलें. मग तो तेथे उतरून क्रीडा करूं लागला. ती पण हळुं हळुं हत्तीवरून उतरली व तलावांतून बाहेर आली. तिला दिशा समजल्या नाहीत. घाबरून जाऊन तिने त्या अरण्यांत चोहोकडे दृष्टी फिरवली. त्यावेळीं, "हाय! काय हा कर्माचा परिणाम की ज्यामुळे कल्पना देखील करवत नाही अशा (या) वनांत मी पडलें आहे! तेव्हा काय करूं मी? कोठे जाऊं? काय माझी दशा होईल?" अशा (विचाराने) निराधार झालेली ती रडू लागली. क्षणभरांतच धीर धरून ती विचार करू लागली, "अनेक हिंस्र पशूंनी भरलेल्या या भयानक अरण्यांत काय होईल तें सांगता येत नाही. म्हणून मला दक्ष राहिले पाहिजे (श. मी दक्ष रहाते.)" नंतर ती (अरहंत, सिद्ध, साधु आणि धर्म) या चार (आश्रयांना) शरण गेली, (आपण केलेल्या) वाईट कर्मांची तिने निंदा केली, सर्व प्राणिमात्रांना क्षमा केली आणि साकारपूर्वक अन्नाचा त्याग केला. (ती म्हणाली)–

१) "जर माझ्याकडून यावेळीं या शरीराच्या बाबतींत कांही चूक झाली असेल तर या शेवटच्या क्षणीं मी अन्न, परिग्रह आणि देहाचा त्याग करतें.

त्याचप्रमाणे पंच नमस्कार (मंत्रच आतां) मला शरण आहे. कारण तोच इहलोकीं आणि परलोकीं हितावह आहे. असें म्हटलें आहे–

२) नवकार महामंत्राने रोग, पाणी, अग्नी, चोर, सिंह, हत्ती, युद्ध, साप यापासूनचीं भयें त्याचक्षणीं नाश पावतात.

३) डाकीण, वेताळ, राक्षस, महामारी यांच्या भयाचा प्रभाव

किंचितहि त्याच्यावर होत नाही. नवकार (मंत्रा) च्या प्रभावाने सर्व संकटें नाहीशी होतात.

त्याच प्रमाणे

४) ज्यांच्या हृदयरूपी गृहेमध्ये नवकारमंत्ररूपी सिंह सदासर्वकाळ वास करतो आहे, त्यांच्यावर अष्टकर्मग्रंथीरूपी हत्तीचा हल्ला झाला (तरीहि) त्याचाच निःपात होतो."

३. तेव्हा नवकारमंत्राचा जप करीत ती एका दिशेने जाऊ लागली. दूर अंतर चालून गेल्यावर तिला एक तपस्वी दिसला. त्याच्या (चरणा) जवळ जाऊन तिने त्यास नमोस्तु केला. त्याने विचारलें, "माते तूं इकडे कोठून आलीस ?" तेव्हा तिने सांगितलें, "मीं चेटक राजाची मुलगी. ... मला हत्तीने (येथे) आणलें आहे." तो तपस्वी चेटक (राजा) चा प्रजानन होता. त्याने तिचें सांत्वन केलें, "भीऊ नको," आणि तो म्हणाला, "नको दुःख करूस. मीलन–विरहाचें कारण असलेला, जन्म, मरण, रोग, दुःखाने भरलेला अशा तन्हेचा हा असार संसार आहे." तिची इच्छा नसतानाहि त्याने वनांतील फळांनी तिला प्राण धारणा करावयास लावली. त्याने तिला आश्रमांत नेलें आणि म्हटलें, "येथपासून नांगरलेली जमीन आहे, ती आम्ही चालून जात नाही. हा दंतपुराचा प्रदेश आहे. येथे दंतवक्र राजा आहे. तेव्हा तूं निर्धास्तपणे या शहरांत जा. पुन्हा चांगला तांडा (सोबत) पाहून तूं चंपानगरीस जावेस." तपस्वी परत फिरला. ती (श. दुसरी) पण दंतपुरांत गेली. विचारीत ती साध्वीपाशी गेली. तिने प्रवर्तिनीला (म्ह. प्रमुख साध्वीला) वंदन केलें. तिने विचारलें, "हे श्राविके, तूं कोठून आलीस ?" तिने घडलेलें सर्व सांगितलें. ती रडूं लागली, प्रवर्तिनीने किंचित् सांत्वन केलें, "भद्रे, मनांत खेद बाळगूं नको. खरोखर नशिबाचा परिणाम टाळणें कठीण आहे. कारण,

५) विधी एकत्र आलेल्यांना दूर करतो आणि खरे म्हणजे वियोगितांमध्ये मीलन घडवून आणतो; जीवांना सुखदुःख देण्यामध्ये तो अत्यंत प्रविण आहे.

आणि पुनः–

६) क्षणांत वैभव दिसणाऱ्या आणि नाहीसें होणाऱ्या, क्षणमात्रांत अनेक प्रकारचीं सुखदुःखें पालटणाऱ्या आणि क्षणभरांतच मीलन व विरह होणाऱ्या या संसारामध्ये कांहीसुद्धा सुख नाही.

७) जेणेकरून हा संसार अनेक प्रकारच्या दुःखाचें आगर आहे, त्याच करितां येथे (संसारात) शहाणी माणसें निर्वाणाचा मार्ग अवलंबितात."

अशा तऱ्हेने उपदेशिल्यावर तिला (संसाराविषयीं) विरक्ती (व धर्माविषयीं प्रेम) उत्पन्न झालें आणि तिने तिच्याच (चरणा) जवळ (आर्जिकेची) दीक्षा घेतली. विचारलें असतांनाहि दीक्षा दिली जाणार नाही या भयाने तिने गर्भाविषयीं सांगितलें नाही. नंतर प्रवर्तिनीला (ही गोष्ट) कळून आल्यावर तिने (सर्व) खरी हकिगत सांगितली. तिला गुप्त ठेवलें. प्रसूत झाल्यावर नांव असलेली आंगठी आणि रत्नकंबलासह (त्या बालकास) स्मशानांत सोडलें. त्यानंतर स्मशानरक्षकाने त्यास घेतलें, बायकोकडे दिलें. त्यांनी (त्याचें) अवकीर्णक (सापडलेला) असें नांव ठेवलें. त्या आर्यिकेने त्या चांडाळस्त्रीशीं मैत्री केली. बाकीच्या आर्यिका त्या साध्वीस विचारू लागल्या, "मूल कोठे आहे?" तिने सांगितलें, "मेलेलें जन्मलें, म्हणून मी टाकून दिलें." तो (बाळ) तेथे लहानाचा मोठा होऊं लागला. त्यावेळीं तो दुसऱ्या मुलाशीं खेळू लागला. तो त्या मुलांना म्हणू लागला, "मी तुमचा राजा आहे, मला कर द्या." त्याला वाळळी खरूज झाली. तो त्यांना म्हणे, "मला खाजवा." तेव्हा त्यांनी त्याचें "करकंडू" असे नांव पाडलें. त्याला त्या साध्वीचा (फार) लळा लागला. ती त्याला मोदक किंवा जी गोडधोड भिक्षा मिळे ती देई.

४. मोठा झाल्यावर तो स्मशानाची राखण करूं लागला. त्याठिकाणीं दोन मुनी कांही कामाकरितां त्या स्मशानांत आले, आणि एका जागीं वेळूच्या झुडुपांत त्यांना एक काठी दिसली. त्याच्यापैकी एकटा काठीचीं लक्षणें जाणत होता, ती अशी–

८) एक पेर असलेली (काठी) स्तुति करणारी आहे, दोन पेर असलेली भांडण निर्माण करते, तीन पेराची फायदा करून देते आणि चार पेराची मरणाकडे नेणारी आहे.

९) पांच पेर असणारी काठी रस्त्यामधील भांडण सोडवणारी आहे, सहा पेराची रोगमय आहे, सात पेर असलेली आरोग्यदायक आहे.

१०) चार बोटें तळाला रुंद व आठ बोटें (प्रत्येक पेर) लांब असणारी, सात पेराची काठी मदोन्मत हत्तीचें निवारण करते.

११) आठ पेराची अपयश आणते, नऊ पेराची कीर्ति मिळवून देणारी आहे आणि त्याचप्रमाणे दहा पेराची सर्व वैभवदायी आहे.

१२) वाकडी, किड्यांनी खाल्लेली, ठिपके असलेली, पोकळ, जळलेली आणि शेंड्याला वाळलेली काठी प्रयत्नपूर्वक टाळावी.

१३) मजबूत पेर असलेली, तेलकट (वर्ण) असलेली, रंगाने एकाच रंगाची जशा तऱ्हेच्या लक्षणांनी परिपूर्ण असलेली काठी उत्तम समजावी

त्यावेळीं तो म्हणाला, "जो ही काठी घेईल तो राजा होईल, पण आणखी चार बोटें वाढेपर्यंत वाट पाहिली पाहिजे म्हणजे योग्य होईल." तें त्या चांडाळपुत्राने आणि एका ब्राह्मणाने ऐकलें. त्या ब्राह्मणाने वर न वाढलेली ती (काठी) चार बोटें खणून कापली. त्या मुलाने त्याला पाहिलें आणि (त्यापासून) ती हिसकावून घेतली. त्या ब्राह्मणाने त्याला न्यायालयांत नेलें. तो म्हणाला, "काठी दे". त्याने सांगितलें, "ही माझ्या स्मशानांत वाढली आहे, म्हणून मी देत नाही" ब्राह्मणाने म्हटलें, "दुसरी घे." त्याने नाकारलें, आणि म्हटलें, "मला या (काठी)शींच कर्तव्य आहे." त्या मुलाने ती दिली नाही. त्या (न्यायाधिशां)नी मुलास विचारलें, "का देत नाहीस?" तो म्हणाला, "मी या काठीच्या प्रभावाने राजा होणार आहे." तेव्हा न्यायाधीश हंसून म्हणाले, "ज्यावेळी तूं राजा होशील तेव्हा तूं यास एक गांव द्यावेस." त्याने कबूल केलें. "याला मारून काठी घेऊया," असे तोहि ब्राह्मण दुसऱ्या ब्राह्मणांना सांगू लागला तें त्याच्या पित्याने ऐकलें. तीं तिघेहि नाहीशी झालीं आणि कांचनपुरास गेलीं. तेथील राजा निपुत्रिक मरण पावला. (राजाची निवड करण्या–

करितां) घोडा शृंगारला. (नगरा)बाहेर झोंपलेल्या त्या (करकंडु)च्या जवळ येऊन प्रदक्षिणा घालून तो उभा राहिला. नागरिकांनी (उत्तम) लक्षणांनी संपन्न असलेल्या त्याच्याकडे आदराने पाहिलें. त्यांनी जयघोष केला. मांगलिक वाद्यें वाजू लागली. तोहि जांभई देत उठला. निःशंकपणे तो घोड्यावर आरूढ झाला, त्याला (नगरामध्ये) नेलें. चांडाळ म्हणून ब्राह्मण त्यास प्रवेश करूं देईनात. त्यावेळीं त्याने ती उत्तम काठी (हातांत) घेतली. ती प्रज्ज्वलित होऊं लागली. ते भयभीत झाले. नंतर त्याने वाटधानकांतील शूद्रांना ब्राह्मण केलें. असें म्हटलें आहे,

१४) दधिवाहनपुत्र करकंडुराजाने वाटधानकांत रहाणाऱ्या चांडाळांना ब्राह्मण केलें

त्याचें घरांतील अवकीर्णक नांव सोडून देऊन मुलांनी ठेवलेलें करकंडु हेंच नांव प्रचारांत आणलें. त्यावेळीं तो ब्राह्मण आला (व म्हणू लागला) "मला (सांगितल्याप्रमाणे) गांव द्या." तो म्हणाला, "जें तुला आवडेल तें घे." त्याने सांगितलें, "माझें चंपानगरींत घर आहे, तेव्हा त्याच प्रांतांतील (गांव) द्या." तेव्हा त्याने दधिवाहनास पत्र दिलें, "मला (आपल्या देशांतील) एक गांव द्या, मी तुम्हांला जें गांव किंवा नगर पाहिजे असेल तें देतों." तो रागावला, "हा दुष्ट चांडाळ स्वतःला जाणत नाही." परत आलेल्या दूताने सांगितलें. करकंडु रागावला. त्याने चंपानगरीस वेढा घातला. युद्ध सुरूं झालें. त्या साध्वीने ऐकलें. माणसांची (विनाकारण) हत्त्या होऊ नये म्हणून प्रवर्तिनीला विचारून ती त्या नगरीस गेली. करकंडूस बाजूस नेऊन तिने गुपित फोडलें, "हा तुझा पिता आहे." त्याने त्या (चांडाळ) मातापित्यांना विचारलें. त्यांनी खरी हकिगत सांगितली. (पण) अभिमानाने तो मागे फिरला नाही. तेव्हा ती चंपानगरींत गेली. राजाच्या प्रासादांत आली. (सर्वांनी) तिला ओळखलें. पायावर पडून दासी रडू लागल्या. राजानेहि ऐकलें, तो पण आला. वंदन करून व (बसावयास) आसन देऊन त्याने गर्भा-विषयीं विचारलें. तिने सांगितलें "हाच तो ज्याने नगरीला वेढा घातला आहे." आनंदित होऊन तो निघाला आणि (त्यास) भेटला. दोन्हीहि राज्यें त्यास देऊन दधिवाहनाने मुनिदीक्षा घेतली.

५ करकंडु मोठा शासनकर्ता झाला. खरोखर तो गोपुरप्रिय होता. त्याचीं पुष्कळ गोपुरें होतीं. शरदऋतुमध्ये त्याने एक मजबूत अवयव असलेलें पांढरे गायीचें वासरू पाहिलें. तो म्हणाला, याच्या मातेची धार काढू नका. ज्यावेळीं मोठा होईल त्यावेळीं (पण) याला दुसऱ्या गायीचें दूध पाजवावे. त्या गोपाळांनी (आज्ञा) मान्य केली. तो मोठ्या शिंगांचा उत्तम बैल झाला. राजाने त्यास पाहिलें. तो केवळ झुंज करण्यांत मग्न असे. पुन्हा कांही काळाने राजा आला, त्याने पाडयाकडून त्रस्त केला जात असलेला विशाल देहाचा म्हातारा बैल पाहिला. त्याने गोपाळांना विचारलें, "तो बैल कोठे आहे ?" त्यांनी (दयनीय) अवस्थेस पोहोंचलेल्या त्या (बैला)स दाखविलें. असें म्हटलें आहे–

१५,१६) ज्याच्या जोराच्या हंबरण्याने तीक्ष्ण शिंगें असलेले, गर्वोन्मत्त, बलशाली व समर्थ बैलहि गोठ्याच्या अंगणांत (इकडे तिकडे) पांगत असत; तोच हा पूर्वीचा उन्माद नाहीसा झालेला, गळत असलेल्या डोळ्यांचा व थरथरत असलेल्या विषम ओठांचा बैल (आतां) पाडयांचा हल्ला सहन करीत आहे.

६. तशा स्थितींत त्यास पाहून तो उदास झाला. अनित्यत्वाचा तो विचार करू लागला. "हाय! तशा प्रकारचा (बलिष्ठ) होऊन आतां हा बैल अशातऱ्हेने (दुर्बळ) झालेला आहे. तेव्हा संसारांतील सर्व वस्तू क्षणभंगुर आहेत. त्याचप्रमाणे, खरोखर, सुखोपभोगास कारणीभूत असणारी आणि मोठ्या मोहाचे कारण अशी संपत्ति (पण) अस्थिर आहे. असें म्हटलें आहे–

१७) इंद्रधनुष्याप्रमाणे चपल असणारी, विजेच्या चमकण्याप्रमाणे चंचल असणारी व पायाला चिकटणाऱ्या धुळीप्रमाणे असलेली संपत्ति अस्थिर स्वभावाची आहे.

१८) चोर संपत्ति लुटतात, राजे ती जबरीने घेतात, व्यंतरदेव ती दडवतात व नातेवाईक ती गिळंकृत करतात.

१९) अग्नि सर्व जाळतो, पाण्याचा पूर नष्ट करतो आणि रागावलेला यम सर्वच अपहार करतो.

त्याचप्रमाणे अत्यंत आनंदाचें कारण असलेलें प्रिय माणसाशीं झालेलें मीलनहि क्षणभंगुर आहे. कसें ?

२०, २१, २२) ज्याप्रमाणे सायंकाळीं पुष्कळ पक्षी झाडावर एकत्र येतात, आणि ज्याप्रमाणे परदेशास गेलेले प्रवासी धर्मशाळेंत भेटतात, पण सकाळीं सर्वजण निरनिराळ्या दिशेस जातात; त्याचप्रमाणे पुष्कळ जीवहि कुटुंबामध्ये एकत्र येतात, पण (केलेलें शुभाशुभ) कर्म बरोबर घेऊन ते सर्वजण मृत्यूच्या प्रातःकाळीं देव, मनुष्य, तिर्थंचादि (म्ह. आणि नरक) गतीरूपी निरनिराळ्या दिशेस जातात.

तसेंच,

२३) ज्यामुळे मनुष्य उन्मत्त आणि प्रमत्त होऊन अनेक माणसांच्या परिवारांत शहरांतील रस्त्याने (जात) मोडतोड करत हिंडतो, तेंच क्षणभंगुर असलेलें तारुण्य लौकरच म्हातारपण आणि रोगांनी शुष्क बनतें आणि जतन करीत असतांनाहि नष्ट होतें.

पुनः

२४) जीव गर्भात असतांना, जन्मल्यावर, बालपणीं, तारुण्यांत, म्हातारपणीं सर्व अवस्थेमध्ये मातीच्या घटाप्रमाणे नाश पावतात."

अशातऱ्हेने चिंतन करीत असताना ज्ञान प्राप्त होऊन तो प्रत्येकबुद्ध झाला. पंचमुष्ठींनी केशलोच करून देवतांनी दिलेलीं (मुनि) उपकरणें घेऊन तो विहार करू लागला. असें म्हटलें आहे–

२५) धवल, उत्तम जातीचा, चांगल्या आकारांच्या शिंगाचा बैल गोठ्यामध्ये पाहून वैभव आणि विपन्नावस्था यांचे चिंतवन करून कलिंगराजाने (मुनि) धर्माचा अंगिकार केला. (श. धर्माचें निरीक्षण केलें)

□ □ □

प्रकाशिका :

सौ. सुचेता माधव रणदिवे,

गिते बिल्डिंग,

५७, रविवार पेठ,

सातारा शहर.

• • •

मुद्रक :

म. सं. यादव,

नॅशनल प्रिंटिंग प्रेस,

१०९, शुक्रवार पेठ,

सातारा शहर.

पुस्तकें मिळण्याचें ठिकाण:—

प्रा. मा. श्री. रणदिवे, एम्.ए.

गिते बिल्डिंग,

५७, रविवार पेठ, सातारा शहर.